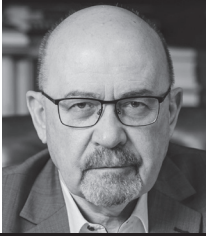

T A R T A L O M

▶	3	MARKÓ BÉLA	Utolsó szonett az Égei-tengerről, Hitvallás, Azt hittem, mindenható	versek
▶	6	BÉK TIMUR	A nemlét alakváltozatai, Kilincsek, Mézga	versek
▶	8	FALUSI MÁRTON	Dal, ellendal	vers
▶	11	POÓS ZOLTÁN	Felragyogó, eszelős fény – <i>Battonya, 1981</i>	vers
▶	13	BÖDŐCS TIBOR	...ha lenne tengerünk (<i>Mulat a Manézs-részlet</i>)	próza
▶	15	KÁROLY DORINA	21 gramm, Éjféle 2 perces, Rend	versek
▶	18	ZSILLE GÁBOR	Nyápic pesti költő dala, A legidősebb magyar	versek
▶	21	MAJOR PETRA	Nyárutó, Őszi fényben, Séta közben	versek
▶	22	TOMPA GÁBOR	Ökölbe szorult szív, Képeslap a Vajdaságból, Nézőtérén	versek
			*	
		X. IRODALMI HUMORFESZTIVÁL GYULÁN		
▶	24	FEHÉR BÉLA	Közösségi háló	próza
▶	28	EGRESSY ZOLTÁN	Turbulencia	novella
▶	32	KISS JUDIT ÁGNES	Sánta prológos, A vén fegyverkovácsné előadást tart az örök ifjúságról, Limerickek	versek
▶	35	HÁY JÁNOS	Szerelmes vers	próza
▶	38	GÁL JÁNOS	Kísérletezés, Költő Imre újabb szenvedései	versek
▶	41	KISS OTTÓ	Lóball – Ősi szavaink nyomában – <i>Etimológiai kisszótár</i>	
▶	46	MÁRTON LÁSZLÓ	Veronai lovagok harca az óriásokkal (<i>Lovagregény-paródia</i>)	vers
▶	50	KISS LÁSZLÓ	Édes Emma	novella
▶	53	FEKETE VINCE	Porlik minta...	próza
▶	57	SZÍV ERNŐ	Egy nyakkendő kalandjai	novella
▶	62	TÓTH KRISZTINA	Variációk a Három alma egy tálban című népdalra, Ad notam: A juhásznak jól van dolga..., Ad notam: Megüzenem a gyulai bírónak	versek

▶	64	GYŐREI ZSOLT–SCHLACHTOVSKY CSABA A gyulai vérfürdő	dramolett
PAPÍRHAJÓ			
▶	69	KAKUK MÓNI Kelbimbó-vers, Rubina festménye, Ugye, tudod?	versek
▶	72	DÉR ADRIENN Mindenkinek kell egy csigaház	mese
▶	74	NAGY ESZTER Van titkos átjáró – Lemezbolt a Szent János utcában	kritika
MŰHELY			
A MAGYAR IRODALMI HUMOR MÚLTJA ÉS JELENE – IRODALMI KONFERENCIA			
▶	77	BÍRÓ-BALOGH TAMÁS Hogy született humor az 1933-as gyulai kánikulában? Karinthymumor-történet	tanulmány
▶	81	KIRÁLY LEVENTE Rosszkedvünk tele kontra tündöklő nyár, avagy humoros-e a kortárs magyar irodalom, s ha nem, akkor miért igen?	tanulmány
▶	86	CSAPODY KINGA Szárnyati Gézák	tanulmány
▶	92	FAZEKAS SÁNDOR Mily mély a sekélység – A stand-up irodalmi humora	tanulmány
▶	98	KISS LÁSZLÓ Az Irodalmi Humorfesztiválok tapasztalatai (Gyulai Várszínház, 2003–2021)	tanulmány
*			
▶	104	CS. TÓTH JÁNOS Ívek élesen, pályák magasan, alkotások az emelkedettségben – Kerek évfordulók Békéscsabán	tanulmány
▶	110	ABAFÁY-DEÁK CSILLAG Fényösvények – Lonovics László kiállításáról	tanulmány
▶	112	KÖLÜS LAJOS Mindig kortárs, mindig nyitott – Gnant János kiállításáról	tanulmány
▶	114	SZIL ÁGNES Sáska mama telefonál – Széri-Varga Géza művéről	esszé
SZÍNHÁZ			
▶	117	MÁRTON LÁSZLÓ Nibelungok	dráma, 5. felvonás
FIGYELŐ			
▶	131	SMID RÓBERT Vagy a nihil, vagy a kritika – Tompa Gábor: Van még könyvtár Amerikában?	kritika
▶	134	VIOLA BEÁTA Traumákkal vadregényes táj – Szaniszló Judit: Leli élete	kritika
▶	137	BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ Szóra méltó – Báthori Csaba: Szó szerint minden I-II.	kritika
▶	141	KÉPIRÓ ÁGNES „A szónak a könyv mint tárgy ad ruhát.” – Gondolatok Révész Emese: Mentés Másként. Könyvillusztáció tegnapról mára című kötetéről	recenzió

Utóho'szonett az Egci-tengeről

Hogy hagglót vagy csigát, mindegy neki,
s hogy egybegyűr, majd metlői darabokra
elöt és holtat, ha marokba fogja,
ugyis saját bölcsőjét reugeli
az itozatos csecoemo", soha
nem nő fel, nem is kell, mert így itefes,
az is övé volt, amit mástól edvere,
s mi kívül van, ugyanúgy otthona,
hiszen nélküle part sincs, nem lehet
elválasztani tartalmat és formát,
ahogy felépítik, aztán lebontják
a hullámok mindegyik veremét,
be kell látnom, hogy míg a sötét véges,
nem lehet hozzá Isten lényegéhez.

Markó Béla

(Kéa Potidea, 2021. augusztus 11.)

Utolsó szonett az Égei-tengerről

Hogy kagylót vagy csigát, mindegy neki,
s hogy egybegyúr, majd széttör darabokra
élőt és holtat, ha marokra fogja,
úgyis saját bölcsőjét rengeti

az irtózatos csecsemő, soha
nem nő fel, nem is kell, mert így is teljes,
az is övé volt, amit mástól elvesz,
s mi kívül van, ugyanúgy otthona,

hiszen nélküle part sincs, nem lehet
elválasztani tartalmat és formát,
ahogy felépítik, aztán lebontják

a hullámok mindegyik versemet,
be kell látnom, hogy míg a szótár véges,
nem férek hozzá Isten lényegéhez.

Nea Potidea, 2021. augusztus 11.

Hitvallás

Már rég tudom, hogy nem a teremtő,
hanem a teremtés tökéletes. Hiszen
az ember nem tud repülni, de képes
repülő szerkezetet gyártani. Vagy pedig
egyszerűen csak enni ad a rigónak,
a galambnak, a varjúnak, a verébnek,
hogy repülhessenek. Szorongástól
szorongásig élek, és egyre rövidebb
ideig tart a megkönnyebbülés, hogy
túl vagyok egy feladaton. De ha megírok
egy szonettet, működik. Akárcsak a
kétségbeesetten kaparászó bogár
a markomban. A szó szoros értelmében
könyörög a tökéletes a tökéletlennek.

Köszöntjük a hetvenéves szerzőt, és további eredményes alkotómunkát kívánunk!

Mind kevésbé hiszek Istenben, de
kérelem, hogy könyörüljön rajtam.
Olyan ez, mint az egykori mesében:
vert viszen veretlent. Mennyi tökélyt
hagyok magam után. Gyönyörködöm
a pontos mondatokban. Ami pontos,
az tökéletes. Rossz szerszámmal lehet-e
hibátlan műalkotást létrehozni? Hogyne
lehetne! Ha tehetném, újra meg újra
a tökéletlent választanám. A tökéletlen
szerelmet. A tökéletlen szeretetet is.
Anyámat, apámat. A tökéletlen Istent,
aki nem tud repülni. Azt a teremtőt,
akinek szüksége van teremtményeire.

Azt hittem, mindenható

Egyfolytában dadog. Hangosabban,
amikor dühbe jön. Mindent behabzsol,
mindent kiokád. Azt kell mondanom, hogy
az ő öntudatlan hányadéka körös-körül
a világ, nemcsak a csigák, kagylók, rákok,
hanem az élők mind, akik belőle töltekeznek.
Nem számít neki, mégis mindent összegyúr
vagy szétszed. Nincs oka, nincs célja. Olyan,
akár egy hatalmas, szélütött folyó. Szanaszét
hányja tagjait, ide-oda kaszál. Szája széle
fehéren habzik. Nem lehet tudni, mit akar.
Mit is akarna? Van. Egy medréből kiöntött,
zavarodottan hullámszó, irányvesztett
vízfolyás. Mint amikor az előadás végén
a hosszan tartó tapsot sehogy sem lehet
abbahagyni, pedig már mennének haza
a nézők. Azt hittem, a tenger mindenható.
Kiültünk a partjára, és elképzeltük, hogy
innen származunk. Ami igaz is, de nem úgy.
A tenger a szélütött Isten. Már réges-rég
ugyanazt a néhány szót ismétli. Hajolj
közelebb, és hallani fogod. De ne próbálj
szóba állni vele. Nem érti, amit mondasz.

A nemlét alakváltozatai

Félre se néztem, egy év elment:
idő-holtág, tao-görbület.
Kemény deszkákon egymás mellett
elbeszélgetünk mi nélküled.

S ha magam vagyok, hozzád beszélek –
így tud még lenni, látod, a lélek;
ez maradt, emlékek, egy dobozka por,
és a csalfa érzés, hogy vagy valahol.

De lesz majd, Apám, hogy emlék sem leszel,
csak történetek – ismert ismeretlen,
ez a vers (nekem is) túlélésre kell,
ha találkozunk a semmi-ligetben.

Mert előbb-utóbb, minden hiába,
átköltözünk hőenergiába:
Így leszünk, mint hunyt csillagok szoktak,
részei a kozmikus titoknak.

- - -

Nyílni, mintha szirmuk volna:
ez a dolgok végső dolga.
Illatozni az éjbe, míg nem
elillannak ébenében.

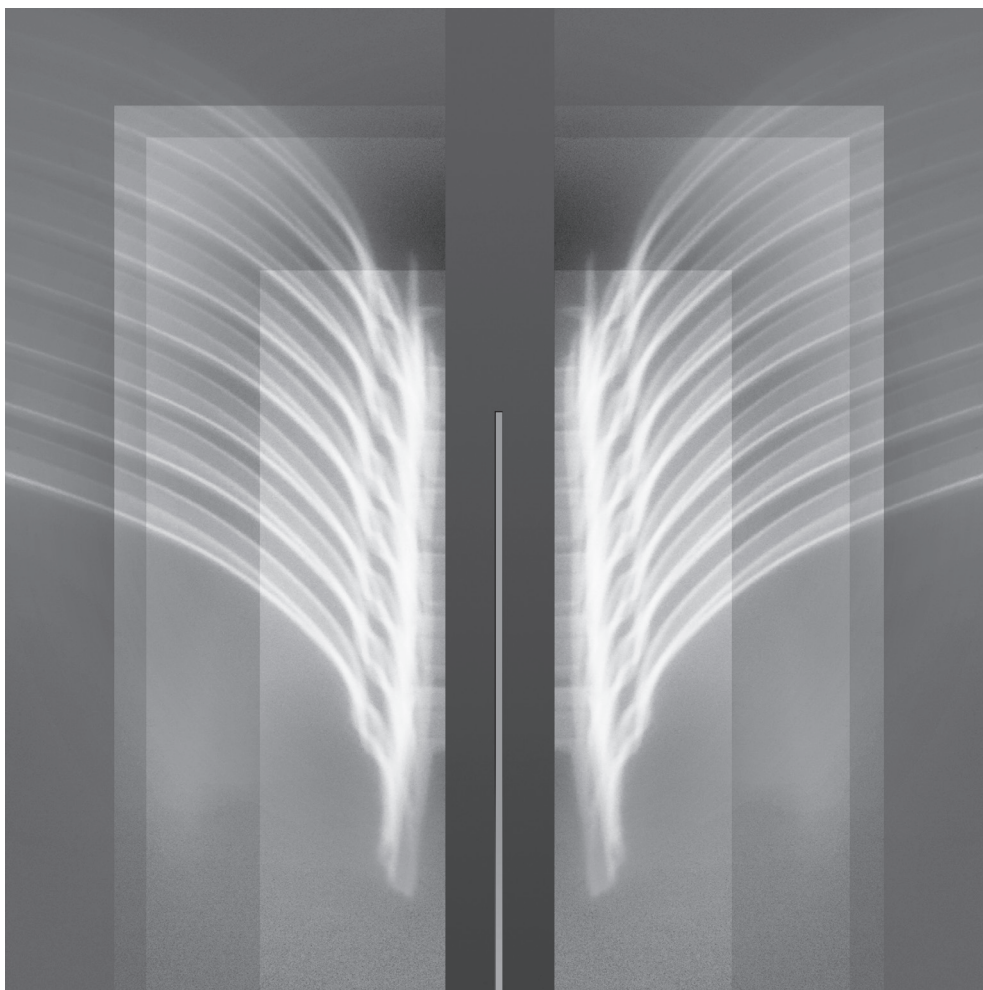
Kilincsek

háziiorvosi rendelő
önkormányzat
temetkezési vállalkozás
otthon
egyre könnyebb lenyomni
egyre nehezebb elengedni

Mézza

Most minden jó, és olyan ritka ez!
A ráncokon mézgat növeszt a Nap,
ezentúl az égbolt nyitva lesz,
és letelepszik a pillanat:

Pókháló-mandala a fényben,
mézgat növeszt a nap a ráncokon;
Minden rendben van, csak én nem,
de ember vagyok – alkalmazkodom.

Lonovics László: A megváltó fényre várva (2020; számítógépes grafika)

Dal, ellendal

Porszívó hiába takarítja
karnison nyüzsgő poloskáimat,
akár rajzszögön, a legutolsón
fityeg kislámpám fényszakadása,
bűzölög elfintoríthatatlan
kitinhalálfélelem, félálom.

Tarts távolságot! Rémtetteinkkel
kipofozott világunk egy napon,
hivatali útja betartása
során, észrevétlen semmivé lesz:
mind ugyanazt nem tudhatjuk akkor,
hogyan archívum és pokol ugyanaz.

Túljár eszén csavar,
jegesteá-kupak,
vérszomjas orvvadász
jogese-te-suta.

Szükség ha törvényt bont,
rügyet vakszerencse,
konfekciós bünt fog
kirakatperekbe.

Mondja, Uram, mire valók a fák
egy városban, szabálytalanságuk
mire való nesztelen aszfalton?
Zöld bosszú kifestőkönyve a nyár,
kitöltetlen haragot az alvó
körvonalaz, földereng az erdő.

Felkarózott balkonnövényeim
feszülnek, mint vitorlák a szélben,
s mint a motorháztető alatti
géppark, soha meg nem nevezhetők.
Madar tollbamondását lejegyzí
Isten, fogalmaink új titkára.

Mi szép, nem hiteles,
tájaid lektűrök,
díszkert, álmennyezet:
sátán-, istentűrök.

Bizonyágból ment át
vagyont balsejtelem,
osztálykirándulás,
hegmászás tájseben.

Parkoló fölé fészkelte dolmányos
varjak vastag guanóréteggel
mázolták hajnalonta fekete
autóm csomagtartóját, mióta
bedöglött a generátor, tisztán
hagyják, másutt végzik el dolgukat.

Kigyulladt az összes hibajelzés
egyszerre égbolton, műszerfalon,
először a szervókormány szállt el,
az Árpád híd pesti hídfőjéről
trailer szállította el a kocsit,
messzi távol tette el örökbe.

Kocsibeállóért
az utolsó lakás
öltre megy, fát vágat,
intéz tuskómarást.

Lexusomban aksit
tölt a márkaszerviz,
dalt csíramentesít
szűrt madárkaszájvíz.

Egyedileg kezelt tőgybimbókkal
szabja személyre a tejtermelést
az automatikus fejőrendszer,
egyszerűen végez el bonyolult
feladatokat, szem előtt tartva
tehencink prima egészségét.

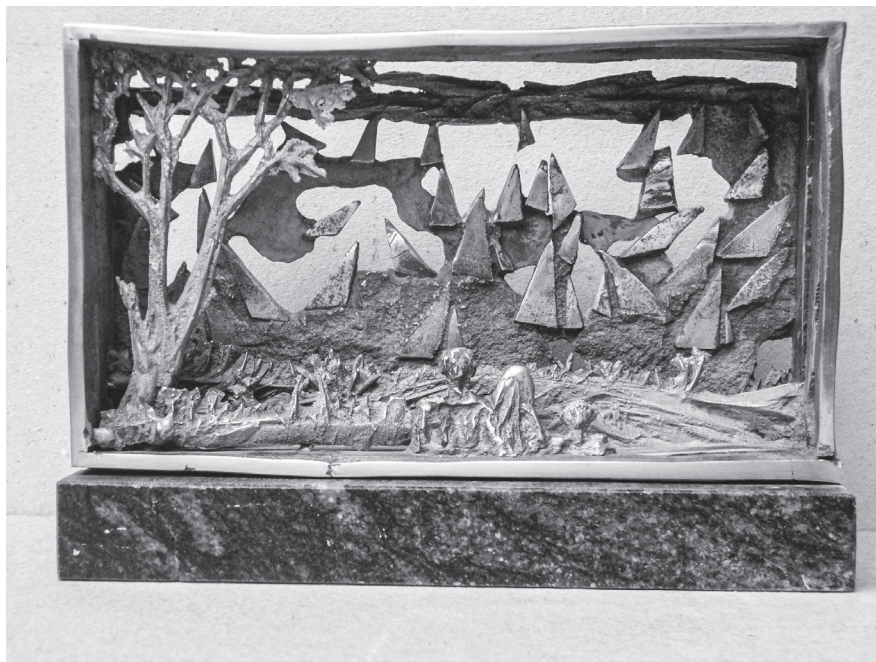
Határsávon gyalogolok végig,
jobb lábam itt, bal lábam ott tapos,
ha rajtam múlik, nem múlik rajtam,
ha tőlem független, nem független,
könnyű lenne, ha erre vagy arra
billenne a mérleg egyensúlya.

Már a tehén első
robotba lépése
magas találati
aránnyal tér észre.

Takarmányt fülleszttek,
trágyán eltaknyolok:
mélyenszántó, talaj
menti ég, tanknyomok.

Levelekkel a fa lekörözi
az őszt, elhagyott testemet a fény,
steril eljárások, folyamatok
módosítják tervünket, nem tudom,
mihez képest, a terv ismeretlen,
mint a hold, mi leszökik a fáról,

vagy a nő, ki leszökik a füről,
s mielőtt altatják, orvosának
lelkére köti, hogy csak az egyik
petefészket távolítsa el, mert
kéthavonta meg szeretné adni
nekem a gyermekáldás reményét.

Széri-Varga Géza: *A Kékszalag vitorlásverseny Akali Les-hegyről* (2019; bronz; 21×29×5 cm)

Felragyogó, eszelős fény

Battonya, 1981

A vasárnapi ebéd előtt már éreztem valamit a levegőben, de azt nem tudtam, hogy újrendeződtek a kavicsok, a gyökerek, az ünnepek eltávolodnak egymástól. Vajon mire gondoltam? Nyilván semmire.

Pár nap múlva a Schüzler-ház kertjében megrongálták a keresztet, ellopták a korpuszt, az intézetis fiúk megerőszkolták a lányt, aki a sokktól dadogni kezdett, és azóta is dadog.

Felgyújtották a *kótert*, a *zárdát*.
Orromban volt a füst, amikor ebéd előtt biciklizni indultam. Eddig őrizte hát pompáját a zárda, és a szökőkutas rózsakert.

Csak álltam az égő zárda előtt, korgó gyomorral, számban a főtt karfiol ízével, és bámultam a lángoló gerendákat. Vártam, mint a padláson felejtett szögek, hátha lesz valami szerepük, hátha megfoghatnak legalább egy lécet.

Bámultam az égő gerendákat, a szögeken reszkető vízcseppeket, a tűzoltás nyomait, a fecskendők vizétől hólyagos pázsitot.

Szemem láttára vált vízzé és hamuvá a világ, de már nem féltem a tűztől, rég volt már '76 nyara, amikor felgyújtottam egy kazlat, ahogy apám is, még '42-ben.

A zárda előtt már lángoltak a lombok,
de a fák a természetük igézetében álltak,
miközben megrepedt a rét, megrepedt
az úszómedence is, amit csak az
intézetisek használhattak, de *nekik*
ez sem volt elég.

Mögöttem a park, fölöttem a növényi pára,
előttem az épen maradt, bizonytalanul
kinyíló ablakok, amik megőrizték a hajnal
felragyogó, eszelős fényét.

Gnanđt János: *Geometria II.* (2021; akril, vászon; 90×90 cm)

...ha lenne tengerünk

(*Mulat a Manézs-részlet*)

...ha lenne tengerünk, annak szeszélyei lennének, moraja, kosza, mocska, lucska, fénye s hullámzó kedélye. Mást jelent egy országnak, ha van, mást, ha volt, és mást, ha nincs tengere. Jaj, elkobzott tengereink fantomfájdalma, nem szűnsz, miért?

Ó, tenger! Fényt adnál. (Vakítót, pislát, tompát, haloványt.) Köd ülne meg. Ringatnál, elnyelnél, mint az idő, mélyedre süllyedne a múlt; kikelne belőled a jövő. Festői lennél és megfesthetetlen. A part zsörtös, zsembes, szeles, csábító, haragvó, hízelgő, megunhatatlan felesége lennél, tenger! A szárazföld változását nem, de a te változásodat érzékelhetné a halandó is, mert gyorsan változó lennél, tenger. Mélyednek ajándékai eledelünk, felszíned csillogása kedvünk tükre lenne. Segítő anyánk. Kalandra hívó szeretőnk lennél. Tenger.

Ha lenne tengerünk, lennének matrózaink, tetovált (szigony, habléány, rum), vén tengeri medvéink (falábak, műkezek). Matrózfeleségek, kik búsán várnák haza embereiket, idegen föld matrózai, kiket szomorúan várnának haza feleségeik. Lenne matrózlázadás nyílt tengeren. („Hulla a fedélzeten! Kolera?”) Mindig lenne valaki, aki először látná meg: Föld, föld! Hullámok. Ostor- és gyíknyelvhullámok. Hullámverés zenéje. Tengerbe temetkezés.

Szirtek, szirtfokok, a legádázabb viharokkal is dacolók. Sziklák, víz ostromolta sziklák. Ott az a szikla olyan lenne, mint egy csecsemő. („Hol? Melyik? Ja, tényleg!”) A sziklák közt halk kotyogás. Szelídítetlen partok. Mólók, lagúnák (ha délen), s fjordok (ha északon). Felsőgvizeink. Tápláló vízrendszereink, deltavidékünk.

Hajók, hajógyárak, -naplók, -kapitányok, -katasztrófák és -roncsok a fenéken. (Beragadna a kajüt ajtaja, a bűvár rángatná, hiába. Csigák, moszatok lepnék el a hajó ebédlőjét, polipok a zongorát, algák a ködkürtöt.) Hajómúzeum. („Az ott a tat, az meg a horgony.” „Melyik?” „Az.” „Az ugyanaz, mint a vasmacska?” „Őőő, igen.”) A múzeumban karavellák, gőzhajók, fregattok, regatták, katamaránok, gályák, tank-, kotró-, vontató-, tartály-, séta- és jégtörő hajók, bárkák, sajkák, dereglyék, dzsunkák, tutajok makettjei.

Lennének napszitta halászaink, halászatunk (hálóval, bottal, kézzel, dinamittal), halászfalvaink. Túlhalászók és tengervédők, halpártiak és haltagadók. Lenne, aki nem tanult volna meg úszni, pedig ott lakott a tenger mellett. Mégsem tanult (volna) meg.

Ha lenne tengerünk, egy apuka épp elmagyarázná a parton, mi az a korall. És egyszer biztosan megkérdezné minden gyerek az életben: mekkora egy tengeri mérföld? És még azt, hogy a tengeri csomó az mennyi? („Szél van, vedd fel a sapkád!”) A tenger szeles lenne.

Ha lenne tengerünk, lennének dokkjaink, világítótornyok, kikötők, öblök, part menti fövény, zátonyok, vijjogó sirályok ott fent, hordalék ott lent, vitorlák a távolban, sólepárló üzemek a közelben, partra sodródott vízhulla („férfi, középkorú, átlagos testalkatú, itt fekszik, nem mozdul, nincs mit tenni”), cápatámadások („az idej nyár sem múlt el”, „elevenen falta fel”, „a maradványokból nem tudták azonosítani”, „ugyan, kókuszdióhullásban többen hálnak meg”), egy elhullt kárókatonára, és gyerekek, kiknek kiabálnák a felvigyázóik, hogy nem szabad fogdosni! Fújj! Nem szabad!

A tengernek sokféle illata s áramlata lenne. Úszkálnának benne szardellák, makrelák, medúzák, márnák, murénák, ráják, piráják, polipok, szivacsok, remete-, tarisznyás és harlekin-sáskarákok; palackorrú delfinek szökkennének fel a magasba, s törnék össze visszazuhanva, mint tükröt, a tengert (sajnálánk a delfint, ha a hal megmenekülne a szájából?), lennének békaszólfélék, planktonok, krillek, hordócsigák, sonkakagylók, esernyő- és tölcsermoszatok, osztrigafarkas, birkafejű ajakos halak, guanókormoránok, kérges és persze álcserpes teknősök. Lenne egy bálnánk, melyet már évek óta nem láttunk volna. Pedig régen ott volt, felbukott a vízből, lebukott, újra csak felbukott, homlokából gejírezte (volna) a tengert.

Ha lenne tengerünk, nem lennének erdeink, mert kivágtuk volna azokat a hajóinkhoz, s így évszázados fáink elúsztanak volna a nagy vizeken messze, tájunk ettől (lenne) kopár, de nincs tengerünk, vannak erdeink (csupa klorofillrobbanás erdeink), fáink (fáink törzsén taplógombáink), bokraink (bokraink alján bürök, páfrány, csalán).

Ha lenne tengerünk, arról dalok szólnának, ahhoz flotta dukálna (szél röptette armadánk: hadihajóink garmadája), távlatok, apályok és dagályok. Füstöt bodorító, asztmás kis gőzösök borzolnák a felszínt. A tenger nem állna meg a küszöbön. Felhullámszana a konyhapultra, a hűtőbe, a receptekbe (tenger fuvallatával érlelt sonka!), az étlapra, a festményekre, a regényekbe. Ha lenne tengerünk, költőink a lányok szemét a tengerhez hasonlítanák. Építészeink, szobrászaink képzeletre hullámosabb formákat szülne. (Szobronkon a szakáll hulláma, épületeken a párkányzat íve lennél, tenger.) Lenne egy írónk, ki eljátszana a gondolattal, milyen lenne, ha nem lenne tengerünk. (Ha lenne tengerünk.)

És felemelkedne, mint aligátor, egy tengeraltjáró, és lesüllyedne, és csak mi látnánk, de húsz év múlva kiderülne abban a part menti kis lokálban, hogy az a lány is látta, akihez az előbb cidrizve, de reménykedve odaléptünk. De nincs tengerünk, mi üvegcsében víz, üres kagylóban zúgás lehetne. És ahogy a part felé tartanánk, elő-előbukkanna, eltűnne, újból előbukkanna, igen: a tenger!

Hínár a tenger alján, lobogó hínár, mint földbe ásott leányok haja. Tengerifűmezők. Víz alatti moszaterdők. („Tudták, hogy ötvenméteresre is megnőhetnek?”) Nappal bíbor-, rubin-, abszint-, türkiz-, epe-, béka-, éjjel tinta-, ólom-, higany-, káffé-, kakaó- és vörösborszínű lennél. Tenger.

A nyílt vízen vihar ütne ki, és mi még életünkben olyan halálfélelmet nem éreztünk volna, mint amit akkor éreztünk, és a hajónkból csak ez a két deszka maradt volna, itt, ni, a bár falára kitéve (a parton nyitottunk volna egy bárt), ezekkel a deszkákkal menekültünk meg, ezeken a deszkákon úsztunk volna ki a szárazra, és még most is, akkor ott, felállna a hátunkon a szőr, ahogy ki tudja, hányadszor elmesélnénk, hogy volt. Ha lenne tengerünk.

De nincs.

Ettől még mézesen fénylenek a Haza zord, zimankós bércei, völgyei, szurdokai, zúgó-zubogó patakjai, zuhogói, bő vizű és (vagy) kiszáradt medrű folyamai, folyamainak mocsarai, mocsarainak kigőzölgései, gázlói, árnyas csermelyei, sásos árakai, nádasai (hol káka nő), békés lankái, sáncai, rézsűi, vér áztatta rögei, erdei, kövér legelőinek bozótjai, susnyásai, zsombékjai és rekettyései, hímes mezei, mezeinek vadjai, ligetei és ligeteinek madarai. Ettől még aranylón hajladoznak kalászaik (és harasztjai): csak tengere nem hullámszik. Ez van, de tengerünk nincs. Ez az egyszeregy.

21 gramm

Idén karácsonykor új
recept szerint sütjük
a mézeskalácsot,
ha minden igaz,
a legutóbbi költözés
alkalmával nyoma veszett
a családi receptnek.
Nem emlékszünk pontosan.

*

Nagyapám nem akart ránk emlékezni.
Szenteste ültünk a kórházi ágyán,
és mesélte, mióta már,
hogy nem evett bejglit,
majd az ő nagyanyjától
tanult receptet idézte fejből.
A mákszemek meg ott zizegtek a bajuszán.

*

21 gramm liszt hibádzik,
egy púpos evőkanállal
csapok még a tálba,
csak egy gondolatnyit,
visszhangzik a fejemben anyám.
Egyszer olvastam, hogy
a halál beállta után
21 grammal lesz könnyebb a test.
Egy púpos evőkanál liszttel.

*

A szemközti ágyon fekvő
kopasszal sokat beszélgetett az öreg.
Neki mesélte először, hogy
nagyanyám miatta verte véresre magát
a spájzban, mert rájött,
a szomszédasszony 21 éves fia zabigyerek.
Kérdeztem, apámról beszélt-e,
de a kopaszt nem érdekelttem.

*

Mintha magamra híztam volna
múltjaik kilóit,
21 grammonként
rakódott rám kilehelt életük súlya,
hogy egyszer majd elveszítsem mindet.

Éjféli 2 perces

1.

Villanyt oltasz éppen, én álmos,
gyenge fényem fordítom feléd,
mint a nap, mielőtt leáldoz,
s maguk alá gyűrik a jegenyék.
Nyikorog a kertkapu, zárul,
az éjféli busz épp most megy el,
s a viszonzatlan vágyakozás
súlya úgy hull rám, mint gyászlepel.

2.

Éjfél múlt és elhagyott a vágy.
Kifakult rozéíz a szánkban,
fejünk felett lombkoronának
képzelem a szennyes ruhákat,
árnyékukról az jut eszembe,
milyen volt árnyéknak lenni:
rohanni és kúszni utánad,
s mindig-mindig csak közeledni.

Rend

Az aloe vera kivirágzott a héten,
azelőtt azt sem tudtam, hogy van virága,
de most egy jellegzetes,
büszke piros fürtöt hajtott,
így már azt is tudom, hogy
a spárgavirágúak rendjébe tartozik.
Ugyanezen a héten anyám tíz évet öregedett,
én nem emlékezhetek az ő virágzására,

csak most látom először, hogy a haja hullik,
a bőre fakul, a tartása görbe,
és lassan összetéveszthetővé válik
bármelyik anyával,
aki büszke, hogy vannak,
akik hozzá tartoznak.

Széri-Varga Géza: Batthyány (2007; bronz; 43 cm)

Nyápic pesti költő dala

Minden turistabuszon
akad egy komisz alak,
ki kezében butykossal
az utasok közt halad,
s tukmálja mindenkire
a díszpántlikás titkát;

hajnalban, mikor a busz
a starthelyről kigurul,
ő már fel-alá szálldos,
mint egy fölhevült turul –
szörnyű, hogy én mennyire
nem bírom a pálinkát.

S később is óránként jön,
kicsit tölt, egyre többet,
áldozata ajkára
maró nedvet csöpögtet,
bökdösi Lajost, Ferit,
noszogatja Katinkát:

„Hatvankét százalékos!
A jó anyja köcsögit!”
Etelközi ősvirtus,
szilaj hun vér fröcsög itt –
döbbenet, hogy mennyire
nem csípem a pálinkát.

Gyakran a kínálgató
érzelmi fronton támad:
„Saját főzés, ne sérts meg!
Edzettebb lesz a májad!”,
s meggyőz bárkit: eszkimót,
halott bantut, ál-inkát:

„Ébredés után, meglásd,
a legjobb egy kupica:
szemed sarkából legott
kipenderül a csipa!” –
a hátam közepére
kívánom a pálinkát.

A legidősebb magyar

Ha néhány hét múlva
vége lesz ennek az egésznek,
kijárási tilalomnak, karanténnak,
ha kinyitnak megint az éttermek,
múzeumok, kalandparkok, presszók,
ha kamu megbízólevél nélkül
befogad engem egy szálloda,

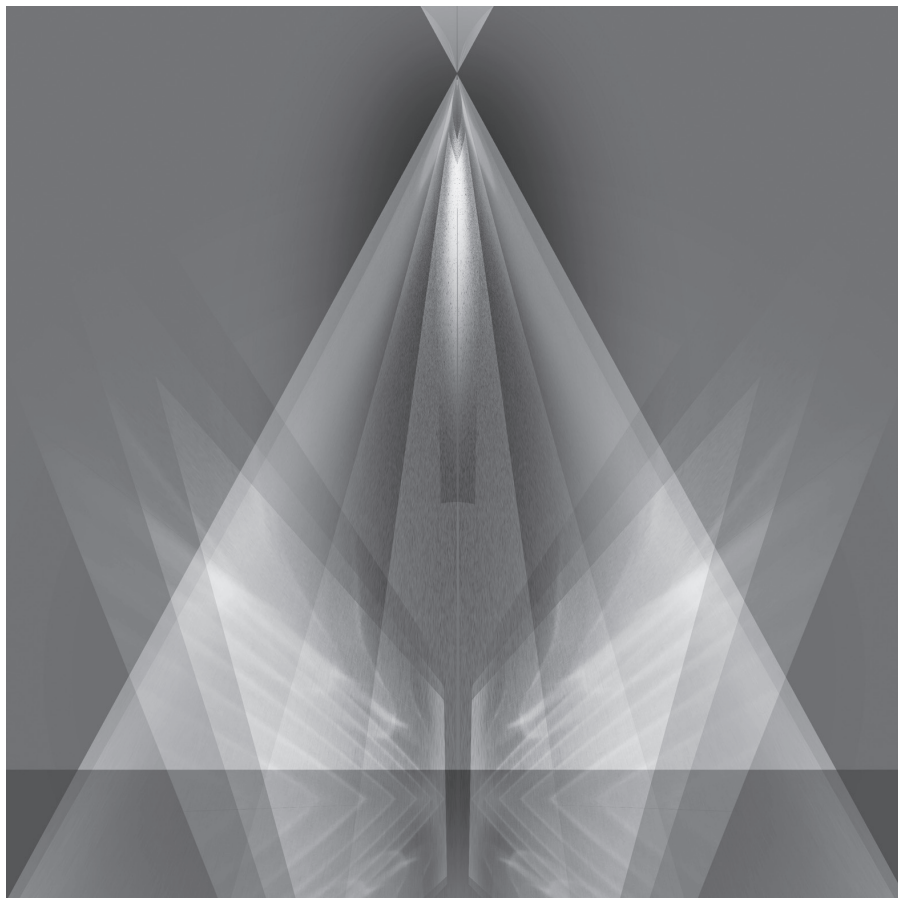
vagyis ha lehet majd
ismét szabadon, jólesően utazni:
vonattal, bringával elindulok
a Nógrád megyei Horpácsra,
ebbe a nem kimondottan dúsgazdag,
mindössze százhatvan lelkes faluba,
ahol legutóbb öt éve jártam.

Ám nem a Mikszáth-emplékház
vagy a kastélypark miatt mennék,
hanem azért, hogy a temetőben
kellő tisztelettel ellenőrizzem
egy házaspár nyughelyét,
melyen gondos felirat hirdeti:
Macska János és Jánosné.

Sohasem ismertem őket,
nevükre csak úgy rátaláltam
tizenkét éve, ráérősen sétálgatva
egy nyári napon a sírkertben.
A gravírozás tudatja: mindketten
1910 körül születtek, Macskáné
a kilencvenes években elhunyt,

ám Macska János neve mellett
nem volt halálozási évszám,
pedig már akkor, tizenkét éve is
százéves aggastyán lett volna.
Később még háromszor jártam ott,
legutóbb '16 tavaszán, és az a
bizonyos évszám akkor is hiányzott.

Ha néhány hét múlva
vége lesz ennek az egésznek,
kijárási tilalomnak, karanténnak,
megnézem, él-e még Macska János,
a barátainak Jancsi; ha igen,
akkor elmúlt százötz – jó eséllyel
Magyarország legidősebb lakója.

Lonovics László: Égi fények (2020; számítógépes grafika)

Nyárutó

Földre hullott a nyár,
ez a pirosra érett, kukacos alma,
s mintha csak álmodtam volna
a szebbik felét.

Nem az évszak hibája,
ilyen lett nélküled maga az élet,
s én vakságig nézek a Napba,
hogy ne kelljen látnom a férget.

Őszi fényben

Már zárt szemmel is tudom a madarak röptét,
ezüst lapok villanása minden szárnycsapás,
és ez a fényesség, akár a tiédnek-levés,
részint örök,
csak a vétkeid fakulnak egyre sebesebben
- tán mert mindig olyan jól időzítetted őket,
vagy mert egyszer olyan rosszul: a halált.

Séta közben

Úgy képzelem, hogy a gyász torlaszai mögött,
ott, a túloldalon, ha nevezhetem így,
vár rám egy másmilyen nap:
először semmi különös – vagy épp csak nem fontos –,
de valamikor déltájban, séta közben,
hirtelen megbicsaklik bennem a fájdalom,
és egyszerre zuhanunk a járda közepére.
Aztán kisebb tömeg gyúlik körém,
és a véletlenül arra járó, szabadnapos orvos
már csak az élet beálltát tudja megállapítani
könnyű mosolyomból.

Ökölbe szorult szív

Élet és öröklét között,
valahol egy koporsó mélyén,
várod, hogy férgek rágjanak,
de szénne égett szíved még él,
valami sistergő szünet
beköltözött aritmiádba,
s nem
hagyja tovább romlani,
éket ver a biztos halálba –

Mi az, mi folytatni akar,
látni, hogy van-e folytatásod,
s tovább-létezni kényszerít,
amíg feledésed bevárod?
Nem fordul senki már oda,
hol lelked testetlen lebeghet,
s az utókor csak eltemet,
– áttestál áskáló ebeknek –,

mégis várod, hogy újraéled,
s feltámad őseid porából
borzongva s bízva is a lélek,
s ha létezésed viharából
megrázza szíved messzi áram,
deszka-álruhásan reménykedsz
a megváltó feltámadásban!

Képeslap a Vajdaságból

szerbül a színház
a megfigyelés háza
pozorište
pazar Isten
vigyázzatok
a véletlenekre!

Nézőtéren

Minden igazgatói páholyban
recsegnek a székek. Kértem az igazgatót, hogy
ültessen a földszintre. Sikerült.
Előadás alatt az volt az érzésem,
hogy zavarom a színészek
játékát. Recsegett
a szék a fejemben. Félre-
értelmezték Beckettet. Van megváltás.
Lennie kell. Nincs szünet. Hazamegyünk.

Gnanđt János: Építmény I. (2020; akril, vászon; 90×90 cm)

X. IRODALMI HUMORFESZTIVÁL GYULÁN

Közösségi háló

Értesítjük Vastava és vonzáskörzete lakosságát, hogy a dr. Rigó Piroska Színház augusztus 9-ről 10-re virradó éjszaka ismeretlen tettesek a Vörös Hadsereg (azelőtt Magtár) térről ellopták, ezért a ma estére meghirdetett Szennyes ajkak című szononest elmarad.

Polly

Mi a szonon, tudja valaki?

Csokizoli

Egy az egyben profik. A zenekari árokba dózerolták a törmeléket. Tanú egy szál se!

Tarzan

A Kotász-féle tüzépre bevitt valaki egy színpadot meg tizenhat nézőt!

Palibácsi

Te voltál az egyik néző, köcsögduda! A feleségedet nézzed, amikor csírázott krumpliért árulja magát a piacon!

Bingó

Tordai anyukának üzenem, Béluskáért negyedik hete nem jön senki! Várom fogadóórára!

Nagyika

T. Fórum! Fiatalon tizenhétszer láttam Haj című mjuzikelt. Szegény uram Fenton őrmesternek szólított. Ne öregedjete meg! Hiányzol, Pityukám! Új idők fűjnek, de várlak vissza!

Piktor

Ma éjjel a műtűkjaimat lopták el, pedig úgy tojtak, mint a boldog isten! Ja, a mélyhűtőt is kipakolták!

Művésznő

Egy cipőben evezünk! A volt férjemnek a trombitáját fújták meg tegnap a Hárs utcai általános iskola szülői értekezletén, ezért a Tőzegi kvartett pénteki főpróbája elmarad!

Nagyika

Megrázott a túrótorta, amikor kivettem a sütőből! Aki furcsaságot tapasztal, írjon!

Sörös

Zsuzsókám megint lelépett a szeszkazán keresztapjával. Agyonverlek, fakofferes! Vetted?

Csokizoli

Tele a hócipóm féknyúzzal! Nem igaz, hogy Rikardó haverom fogadásból felakasztotta magát a Rigoletto pizzériában! Az előbb ment ki az udvarra, rezgőre állította a szomszédot, nem tudtunk tőle aludni.

Birodalmi lépegető

A Gyöngy falatozóban ne kajáljatok hamburgert, csótányt találtam benne! Nem is tudtam, hogy volt színház ebben a sasfészekben.

Sörös

35-ször 15 méteres színházi függöny és tyúkolnak is alkalmas pénztárfülke sürgősen eladó, bűvár-szivattyút, róka koma jelmezt beszámítok!

Polly

Apósom, Eresztő József április 10-én megszökött a vérvétel elől, azóta nem láttuk. Aki tud róla, keresse Margitkát a Kossuth utcai festékboltban! Ugyanott selyemfényű lazúrok, a hónap végéig árengedmény!

Palibácsi

Hogy nézett ki a fater? Szerintem őt láttam a Gyula trafikjában.

Nagyika

Halmágyi bácsi, a suszter ma hajnalban meghalt. Írja meg valaki a csülök pékné receptjét!

Palibácsi

Zsuzsókám visszajött, szerzett díszletet. Felállítottuk a kertben, most nem látnak be a kretén szomszédok, akik látcsöveznek, amikor Zsuzsókám bikiniben aprítja a fát!

Bingó

A sanzon egy olyan izé, te paraszt! Mi volt anyád, szerencsekerék?

Olvasó

T. Hirdető! A jelzett áron megvásárolnám a Hajviselet az Oszmán birodalomban című könyvet. Kérem, utánvéttel az alábbi címre: Vastava, Fürdő u. 13. Üdvözlettel: Budai Gyula

Tarzan

Crazy Cannibal buffalói kalózfelvételeket keresek. Rossz hangminőségű is érdekel! Cserébe zacskós viszkit adok!

Sörös

Baromarcú, hívjál fel, három napja totál ki vagy kapcsolva!

Művésznő

Eberek! Állítólag ufó járt a Gyula trafikjában. Tudtok valamit?

Polly

Az ufo baromság! Trafó járt ott. De mi a trafó? Valami gép?

Szütyő

Nálam van ufo a konyhában, de az állítólag a feleségem!

Birodalmi lépegető

El a kezeket Gyulától! Ő nyeri minden évben a trafikos szépségversenyt!

Csokizoli

Ibi cica, szeretlek, te vagy a fősztlédi! Költözz hozzám két napra! Megbeszéltem a férjeddal.

Pokoli Alkonyat Öregotthon

Tisztelt Bokor Művész Úr! A fellépést Cserepesné otthonvezető tárgyalta le Önnel, ő most márdárlesen tartózkodik a Tisza árterében. Cserepesné határozottan dalestet szervezett, ön elvállalta, zongorakísérőt is kért, ennek megfelelően Kőnig tanárnő felkészült a feladatra. Állathangutánzás az időseknél kizárva. A zsonglórest is felzaklatta őket.

Kedves Pokoli Alkonyat!

Dalestet nem vállalom. Nincs hallásom. Mint elismert állathangutánzó, két díjnyertes filmben szinkronizáltam: Hímdarázs a nővérszálláson, Az esőerdő borbélyja. Kőnig nevű tanárnőre nem emlékszem. Bokor

Tarzan

A Red Devil kocsmá elöl ma délelőtt lenyúlták a bringámat! Tudom, ki a tettes! Legalább a pumpát hozd vissza, te buzi!

Kitti

Kretén, már bringát is lopsz? Nálam maradt a zacskós viszkid!

Pólus mester

Próbatüntetésre statisztákat keresünk! Jelentkezés a főtéri ajándékboltban!

Bingó

A műkörmös Dorinát ne keressétek a fodrászatban! Megszökött az Égő Bambusz kínai szakácsával. Bujkálnak. Aki tud valamit, írjon!

Palibácsi

A Dorina kínai? Szerintem őt láttam a Sellő utcai trafikban! Parizert akart venni! A pumpát viszszeviszem.

Eladó

Tisztelt Budai úr! Hirdetésemben hajviseletről szóló kötetem nem szerepel. Helyette a Száz kímélő étel depressziósoknak című könyvet kínálok. Üdvözlő: Tar Nándor

Olvasó

T. Tar Úr hirdető! Vesebetegség nem érdekel. Lumbágón kívül nincs más bajom. Milos Pomonyik könyve, *A rasszizmus mint életforma nincs meg?* Tisztelettel: Budai

Csokizoli

Családi okokból eladó 144 db jegy a Szennyes ajkak ma esti előadására.

Tarzan

A trafó ugyanaz, mint a trafik! Agyatokra ment a világjárvány, bunkók!

Széri-Varga Géza: Generációk (2015; márvány, gránit, üveg, acél; 60×50×50 cm)

Turbulencia

Nárci és bordi. Így hangzik el. A nárci az nárcisztikus, a bordi az borderline. Egész nap ezeket hallom. Így nárci, úgy bordi, ez is bordi, az is nárci. Covert nárci. Az összes ismerőse valamelyik ezek közül, aki véletlenül nem, annak más a baja, de a lényeg, hogy az is elmebeteg.

Mostanában jött egy olyannal, hogy én cerebrális nárcisz vagyok. Utánanéztam, hogy az micsoda. Az az érdekes jelenség van, hogy úgy látom, ez egyértelműen szexuális típusú dolog. Olyan ember, akinek csak a saját szexuális teljesítménye fontos. Hogy jövök én ebbe? Én nem tudom ezt hova tenni. Valamiben téved. De van ez a koncepciója. Van egy másik is: hogy én tehetek mindenről. Valójában teljes örület, amiket beszél, bár lehetséges, hogy akadnak benne apró igazságfoszlányok.

Te egy kulcsfigura vagy. Te vagy a legtokéletesebb trianguláris partnere. Amikor elvittünk nyaralni a Riviérára, azzal a feltétellel jöttél, hogy mindent én fizetek. A feleségem ragaszkodott hozzád. Ezt te jól tudtad, amikor a feltételt szabtad. Az a nyaralás nem volt olcsó. Sokat fogyasztottál, és nem ügyeltél arra, hogy ne a legdrágább ételeket és italokat rendeld meg az étkezések során. Jól szórakoztál azon, amiket a feleségem mondott. Te voltál a közönsége, aki egyúttal a szövetségese is az én basztatásomban. Igazi trianguláris helyzet, ez egy leírt patológia, amit ő hoz létre, te pedig segítesz a működtetésében. Kedvvel csinálja másokkal is, rajtam sokan röhögnek szívesen, de messze te vagy a legjobb partnere. A többi ismerősöm előbb-utóbb lekoptatja.

Remélem, idén nem kell nyaralni menni. Előző este szokta bejelenteni, lefoglalja a szállást, minden ismerősünk tudja, hogy megyünk, csak én nem. Többnyire Abbázia az úticél. Bízom benne, hogy idén nem. De sohasem tudhatom, mikor jön a riadó. Úgy vélem, otthonosan mozog elméje meglepően zezugos világában, ám ez a tematika más, ez ügyben kiismerhetlen.

Nyaralás közben az étkezés a legnehezebb. Gyakran kerülök taccsközébe a mennyiség és a gyakoriság miatt. Beülünk egy étterembe, és ő elkezd felolvasni az étlapot. Minden étlapot felolvas. Hiába kérem könyörögve, hogy ne tegye, mert így nem tudok választani. Nem gond, ő választ nekem. Rendel. Majd utána mindig meggondolja, és akkor szervezni kell. Módosít, nyelveken szól. Összevissza beszél. Az ételek nevét olaszul mondja a pincérnek, közben németül gagyog, de tudja, hogy angolul kellene beszélni. Franciaországban is ez volt, emlékszel. És ez nem változik. Semmit.

Hosszú éveken át tökéletes médium voltál. Felépített rólam egy olyan képet, amit általad még igazolt is felém, hogy én, ugye, hülye vagyok, kevés, rossz, béna, gyenge. Ő szid engem, de valójában ez az ő részéről jellegzetes nárcisztikus, domináns viselkedés. Feltérképeztem, muszáj volt utánaolvasnom.

Némileg talán tüskés, elzárkózó módon reagáltam, az utóbbi időszakban csökkentek a vacsorameghívásaid is, nyilván érzékelted. A veled való viszonyban is bezárkóztam, szándékosan olyasmikbe kezdtem, amikben tudtam, hogy nem érdekelt. Így lettem én szerinte covert nárci. Aki ráadásul azt közvetíti felé, hogy ő elmebeteg. Ráadásul úgy ítéli meg, hogy én ezt egyfajta passzív agresszív módon, sunyin nyomatom, még csak nem is nyíltan, és így dominálom őt le, viszonyunkban és kommunikációnkban ezt hipnotizálom belé, és ez ellen neki védekeznie kell.

A legköcsögebb módon védekeznek. Így romlik el a viszony. Valójában tehát miattad romlik el a viszony.

A helyzet korábban sem volt könnyű, de mostanában sokat durvult. Immár tök mindegy, ki kerül szóba, minden ismerőséről megállapítja, mi az elmebaja. Ez ilyen bordi, az olyan nárci. Újra és újra elhangzanak ezek a szavak. Meg hogy számára a barátok mást jelentenek, ez színvonal alatti, az primitív, amaz proli, jönnek ezek a hülyeségek.

Az ember ezt egy ideig elviseli, hiszen vannak egyéb szempontok. Viszont sajnos egyre súlyosabb dolgok következnek, mert a félpszichológus barátnők alkalmasak arra, hogy az ilyen sérült személyiségeket, mint amilyen a feleségem, erősítsék. Duzzasztják az önbizalmát, lassan kiképzik egy igazi, virtigli psychopatává. Onnantól átveszi a hatalmat a rosszindulat. Olyan háborúba kerülsz, ami életre-halálra megy.

Voltak jelek már a legelején. Elmesélek neked egy korai érdekességet. Feküdtünk az ágyban. Harminckét éve. Kezdődött a tévében a kedvenc filmje. Azt mondta, muszáj megnézmem. A rózsák háborúja. Azért ez a cím, mert az ügyvéd házaspárt, akinek a válásáról szól, Rose-nak hívják.

Benne vannak a válásban. Nem tudnak megállapodni a vagyonelemeken. És emiatt gyakorlatilag elkezdik ölni egymást. Jön a vérfürdő. Ez a film. Az egész arról szól, hogy az egyik ragaszkodik a házhoz, a másik a tárgyakhoz, a lényeg, hogy végül gyakorlatilag kibelezik egymást. Ezt akarta nekem a feleségem huszonkét éves korában megmutatni. Mostanában gyakran eszembe jut.

Vannak elemek, amelyeknek a sérülésétől félek. A gyerek, a kutya, az anyám. Vagyok én annyira kalandor, hogy elmenjek Ázsiába, ha éppen arról van szó, hogy eltűnjek, akkor eltűnök, de ott van a gyerek, a kutya meg az anyám.

Sajnálom a feleségemet is. De vajon miért sajnálom? Nagy kérdés ez. Hiszen amikor hazamegyek, általában ott áll a sötét pofájával, és ahogy belépek, mond valami köcsögséget.

Több csoportnak is tagja. Ezeket ő lelki közösségeknek nevezi. Teljesen változatos elmebeteg alkotják a tagságokat. Amikor valamelyik örülttel telefonon beszél, fél szemmel engem néz. Ha véletlenül elmosolyodom, azt mondja, én ezzel undorító covert nárci módon sértem és aládom őt. Nem utólag mondja, nekem, hanem a telefonba, az aktuális elmeroggyantnak. Nemrég érzelmi diagnózissal megállapította, hogy az egyik szemgolyóm nagyobb, mint a másik. Elcipelte szemészetre. Kivizsgálták, nem láttak semmi kórosat. Ő azonban ezt nem hagyta annyiban, beutaltatott agyi CT-re. Befektettek egy hengerbe. Nem jutottak semmilyen eredményre. De azért volt egy vizsgálat sorozat. Az egyik hónapomat ez kitöltötte.

Most úgy fest, elköltözik. Legalábbis ezzel fenyegetőzik. Azt hiszi, ez bánt engem. Érdekel valamelyest, ám nem megyek bele a játékába. Van ettől most egy kis turbulencia köztünk. Mert szerinte ezt én élvezem. Hogy nem reagálok látványosan. Ez is része a műsorának. Hogy a közömbösséggel gyilkolom.

Úgy gondolom, összességében minden miattad van, a trianguralitás miatt. Én már nem tehetek semmit. A feleségem sem, hiszen ő alapvetően nem normális. Egyedül te akadályozhattad volna meg a helyzet eszkalálódását. Nem tudom, ezzel a teherrel hogy tudsz együtt élni.

Léteznek személyiségromboló modellek, amelyeket az ember a gyerekkori szocializációja alapján vesz fel és követ. Erről talán hallottál. Ez meghatározza a személyiséget, és az összes cselekvésben domináns. Van erre többféle teszt. Amint a feleségem értesült erről, elment egyet csináltatni. És hát kijött egy elég durva eredmény. Erre azt mondta, tévesen elemezte ki őt a szakember. Aztán forszírozni kezdte, hogy töltsen ki én is a tesztet. Hazahozta, ahogy az útmutatót is. Valószínűleg ellopta. Nekem nem jöttek ki rossz dolgok, sőt. Ezt úgy értékelte, hogy átbasztam a tesztet. Tehát gonosz vagyok. Direkt olyan válaszokat adok, amik jók.

Egy dolgot furcsálltam. A legerősebb negatívum, amit viselek és követek, az az áldozatmodellség. Önfeláldozás-modell. Ezt különösnek tartom. Olykor panaszkodom, de hát ki nem? Az értékelésben egyébként ezt nem ítélik el, viszont a feleségem szerint már maga a panaszkodás is visszataszító, gusztustalan, nárcisztikus viselkedés.

A pszichológusról átváltott pszichiáterre. Azt mondta, továbblépett. Szerintem a pszichológus irányította oda. Észrevettem, hogy elkezdte élvezni a rendeléseket. Elvileg mint páciens járt, de az ismerőseit akarta elemeztetni. Elsősorban engem. A csávó ezt felismerte, és lekoptatta. De addig a feleségem egész sok mindent kitanult. Kicsit talán át is formálta, és fejlesztette a dolgokat. Úgy tartja, hogy háromféle embertípus van: a pszichopata, a nárcisztikus és a machiavellista. Utóbbi csak akkor súlyos, ha manipulál. Ebbe a három kategóriába viszont mindenkit be tud szuszakolni. Vannak átmenetek, mert a nárcisztikus is manipulálhat, hiszen szüksége van a megerősítésre. A pszichopata lehet rosszindulatú és tudatos, szerinte ez esetben az is fedésben van a machiavellistával.

Én úgy látom, neki a háromból minimum kettő megvan. Ami érdekes, hogy minél többet tud erről, annál pszichopatábbá válik. A szakember vélhetően ezt ismerhette fel, ezért küldte el. Viszont felajánlotta egy kollégája segítségét a tudatalatti felélesztésére. A feleségem egy ízben azzal jött haza, hogy szerdán fél 3-kor hagyjam majd békén, mert akkor hipnotizálják. Telefonon keresztül. Csak aztán közbejött a covid.

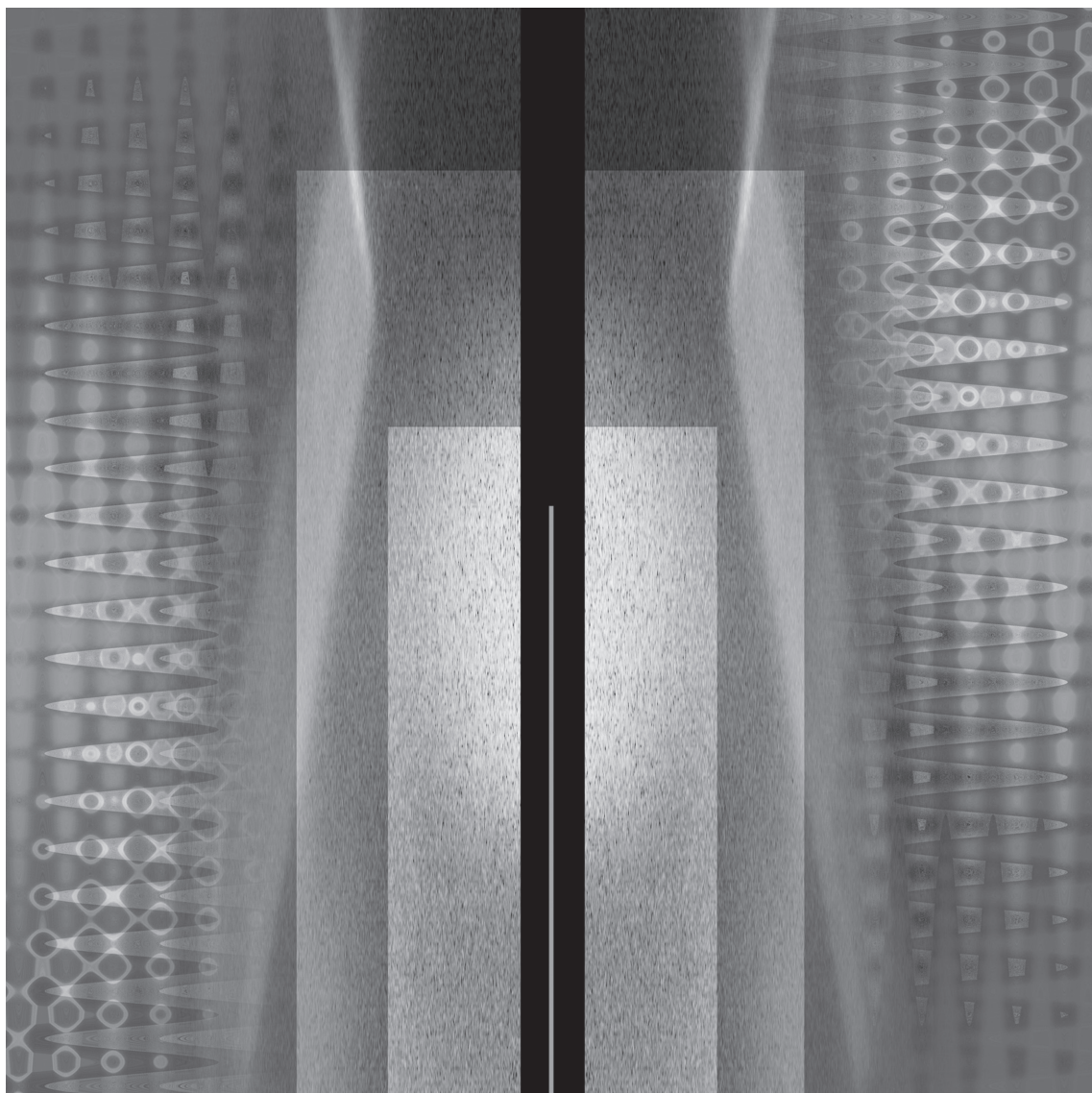
Téged nem érdekelne a teszt? Van benne például olyan, hogy képzelj el egy erdőt. A feleségem áthatolhatatlan sövényt látott maga előtt, amibe nem tudott bemenni. Én mást. Volt vagy van egy gyönyörű, széles út az Úttörővasút végállomása és a Nagyrét között, lomberdő fedte be, egy ilyen barátságos ízé, nem emlékszel? Biztos jártál arra. Mókusok, madarak. Na, nekem ez. És ez jó képzelés. Az övé meg nem jó. Vagy van a tó, hogy abból milyenet képzelj el. Én fentről látok egy szép, csalogató tavat, sokan fürdenek benne, de messze van, nem tudok odamenni. És tudom, hogy soha nem is fogok. Hogy ő milyen tavat látott, azt el se mesélem. Legyen elég annyi, hogy miután kielemezték, súlyos gyerekkori traumákra gyanakodtak nála.

Nem tudom, mikor költözik. Most egy kicsit olyan, mintha fordult volna a kocka. Átmenetileg ugyanis engem zavart el otthonról. Ezért jöttem hozzád. Mégiscsak a barátom vagy, ki segítene, ha nem te. A covid az oka. Heteken át nyomta, hogy oltassam be magam, felelőtlen vagyok, ha nem sürgetem, hogy sorra kerüljek. Ő azonban arra jutott, hogy nem adatja be magának a vakcinát. Az egyik összeesküvéselmélete értelmében, amit szintén valamelyik félhülyével dolgozott ki, nyomkövetőt és adatlopó szerkezetet fecskendeznének belé, ami a gondolatait is megcsapná. Ezért ő a maga részéről a nyájimmunitásban bízik. Engem viszont hajtott, aztán amikor végre időpontot kaptam, közölte, hogy az oltással fertőzést adnak be, néhány napig veszélyes leszek. Ezért kellett eljönnöm. Késő este és kora hajnalban hazamehetek, hosszadalmas fertőtlenítés után beléphetek, de csak hogy levigyem sétálni a kutyát. Tegnap délben is hazamehettem, negyven fokban fogköeltávolításra kellett vinnem. A kutyát. A beton százhusz fokos volt.

Röviden tiltakoztam, amikor ismertette az elköltözős döntését, aztán rájöttem, hogy nem olyan nagy baj ez. Az önbizalmamat nehéz lerombolni, de néha azért úgy érzem, nem baj, ha kicsit nem hallom, mennyire ártó és visszahúzó erő vagyok. Aknamunkás, pszichopata, semmirekellő szar. Ilyesmivel én soha nem vádolnám őt. Végül is izgalmas, lidérces lény. Sokat köszönhetek neki.

Plusz nem kell néhány napig részt vennem a nyaralónk felújításában. Ami ebből engem érint, az lényegileg építőanyagok trógerolása. A múlt héten, az év legmelegebb napján különösen finom volt öt mázsa csempét ki- és berakodni a déli verőn. E programok döntő többsége nem vállalt, hanem kikényszerített.

Mellékesen jegyezte meg, hogy megbízható forrásból származó információi szerint augusztus 10-én este, azaz ma robbannak a beoltottak. Egyszerre sok millió ember. Emiatt ma nem kell a közelében tartózkodnom. Kivételesen kutyát sem kell sétáltatnom. Ha mégse robbannék, holnap haza fog rendelni. Nem megyek. Jönnek majd a hívások. Napjában többször. Ez elkerülhetetlen. Téged is hívni fog, hosszasan gyaláz majd engem. Fel vagyok készülve arra, hogy látványosan egyetértesz velem, mindenben igazat adsz neki. Nem gond, nem kenyerem a problémázás, ahogy a felesleges erőfeszítés sem. Elfogadom a dolgokat. Végére is mire való az élet? Hogy vitázzunk? Győzködjük egymást? Gombás melegszendvicseket együnk és szar borokat igyunk? Szerintem többre való. Azt mondom, férjen bele több nagyvonalúság.

Lonovics László: Fénydimenziók IV. (2018; számítógépes grafika)

Sánta prológus

Elmesélek – bár rém eset – egy rémmesét, egy rémeset.
Esetleg megéri estemet, ki lováról már leesett.
A választ megtaláltam, pedig nem is kerestem:
másfél méter magasból milyen puffan a testem?
Erről az estemről szól azóta minden estem,
esélyem sincsen másra, mióta seggre estem.

Hogy mim tört el, nem mondom, hisz tiltja a szemérem,
kár, hogy ilyen esésért nem jár se díj, sem érem.
Pedig fenékre esni azért is komoly érdem,
mert ép maradt a fejem, a gerincem, a térdem.
Ki esendőnek lát most, ma este esdve kérem,
esőben, napsütésben egy imát mondjon értem!

A vén fegyverkovácsné előadást tart az örök ifjúságról

Csak napi húsz perc kardioedzés,
tönkre ne menjen a szíved,
harminc kéne, hogy égjen a zsír, nosza
tolj még rá vagy tízet.

Nap nap után gyúrj, hogyha az izmod
lógni akarna, ne engedd,
három sorozat fekvőtámasz
kell megemelni a melled.

Az arcjógáról el ne feledkezz,
hogyha tükörbe tekintesz,
nem szomorú kutyafej néz rád,
nem olyan bulldogpofa, mint ez.

Csak negyedóra, de rendszeresen,
 ugye nem akarsz vénbanya-ráncot?
 Toka ellen hadakozni de fontos,
 a múltkori blúzban látszott.

Ki ne hagyd este az intimtornát,
 tizenöt perc, sose hosszabb,
 hüvelyed másképp lötytyedt lesz, és a
 szex úgy sokkal rosszabb.

Aranyérműtét-elkerülésre
 nem túl sok negyedóra,
 kellemesebb, mint operáltatni,
 hallgass a jó szóra.

Csak negyedóra ebből is, abból is,
 max. húsz perc, igen, ez klassz,
 összeadódva egész napod elmegy,
 de szép leszel, amikor meghalsz.

Limerickek

a hölgyek

Van egy nő, úgy hívják, Valéria.
 Nála nem számít a kalória.
 Fagyizott, tortázott,
 utána rám mászott,
 leszakadt tőle a galéria.

Volt egy nő, lakhelye Oszlány.
 Sejtettem róla, hogy rossz lány.
 Azt mondta: légy férfi,
 ki a nőt széttépi!
 Még van belőle pár foszlány.

Volt egy hölgy, lakhelye Dzsakarta,
 bárkivel, bárhogyan akarta.
 „Kankóm van? Tripperem?
 Én meg nem tippeltem!”
 S elöl is, hátul is vakarta.

az urak

Nagydarab férfiú Elek,
teste csak gyomor és belek.
Ha egy szép lányka
csalja az ágyba,
így felel: „Most ebédelek!”

Igazi metal fan Zalán,
vagy ötven plakát lóg falán.
Erre költ mindent,
gatyát és inget,
kenyerén se vaj, se szalám.

Volt egy úr, hazája Jemen.
Babrált ő mind a két nemen.
Kecske és vadállat,
akármit bevállalt.
„Direkt volt?” – kérdezték. „Ja, nem!”

Volt egy úr, úgy hívták, Tihamér.
Lement a kocsmába italér’.
Elfogyott – hú, jó sok.
jöttek a bunyósok:
„Megverünk!” Mire ő: „Ti? Há mér?”

+ 1

Kínából jött, s ránk támadt a covid,
a világnak adott egy pár kokit,
rejtőzhettünk maszkba,
minden el volt... rontva,
akit elért, az eléggé kivót.

Szerelmes vers

Szerelmes vers akkor születik, amikor a költő szerelmes, vagy szerelmes volt, vagy szerelmes szeretne lenni, vagy ilyen irányú megrendelést kap egy folyóirattól. Tematikus szám. Szerelmes vers tulajdonképpen bármikor születhet, kivéve, ha a versalany, helyesebben a költőbe visszabújt versalany, magyarul a költő épp gyakorolja a szerelmet, mert akkor, ugye, gyakorolja a szerelmet. Meg hát szerelmi örömből verset írni, az azért elég közhelyes és unalmas, mit lehet írni, hogy milyen jó, hogy szerethetlek, vagy milyen jó, hogy te is szeretsz engem, meg ingyombingyomtálibe, tutálíbemálibe, hová mész, te kisnyulacska. Ráadásul a szerző, aki, mint már utaltam rá, ez esetben azonos a versalanyal, állandóan ki van elégítve, és szexuális vágy nélkül eleve nehéz verset írni, de szerelmes verset szinte lehetetlen. Beteljesült szerelemről legfeljebb akkor lehet írni, ha valami külső akadály miatt gátolva van a további beteljesülés vagy a szerelem további kiteljesülése, amely ki- és beteljesülésnek belső akadályja viszont nincs. Mondjuk, az egyik fél Montague, a másik Capulet, vagy az egyik fél elköltözik egy másik országba a szüleivel, a fasznaak kell állandóan költözni, vagy behívják katonának, mert olyan hülye országban él, és nem költözött el időben, amely ország állandóan összeakasztja a bajszát egy másik országgal, kockára téve ezzel a lakosság életét, valamint a világképét, esetleg nem katona lett, hanem börtönbe vetik, mert a szerelmének lopott egy nyakláncot, és lopás közben lelőtte az eladót. Persze véletlenül, mert elkezdett kiabálni, szóval magának kereste a bajt. Most nem megyek tovább ezen a krimiszálon, mert ez egy szerelmes vers, pedig érdemes lenne, és akkor lenne egy olyan történet, amiből filmet lehetne forgatni, sőt egy sorozatot, *Szerelmi bűnözők* vagy *Gyilkos szeretők* címmel, ez angolul jobban hangzik, ezért amikor megvásárolja egy tévétársaság a sorozatot, és visszafordítják, *Vér és szerelem* címen kerül a képernyőre. Ez a sorozat gazdagíthatná a halál és a leányka, a szépség és a szörnyeteg vagy egyszerűen szólva: a szerelem és halál gondolkört, de ezen az úton terjedelmi okokból, mint alább bővebben is szólok róla, nem mehetünk tovább. Vissza a vershez, mert nincs sok lehetőségünk a megszólalásra, a szerelmes vers egy rendkívül koncentrált műfaj, nincs lehetőségünk elkalandozni, mint, mondjuk, egy Jókai-regényben vagy egy vadregényes tájon, esetleg háborús övezetben mint kalandozott egy összecsapást követően az, akit behívtak katonának pár sorral följebb. Amúgy egyedüli túlélőként, már ha azt az egy hetet túlélésnek nevezhetjük, amivel később halt meg a bajtársainál étlen és szomjan egy sivatagban. Különben ez is jó téma, háborúellenes irányba vagy a hős katona, a hazájáért életét adó katona irányába is el lehet vinni, amiből végül a *make love not war* vagy a minden lány szereti az egyenruhát fordulattal visszakanyarodhatunk a szerelemhez. Már vissza is kanyarodtunk. A szerelmes vers szerzője gátolva van a terjedelemben, valamint a szerelme gyakorlásában, de már a vers elején felveti, hogy mindezek ellenére milyen fontos az, akibe szerelmes, vagy milyen fontos volt, esetleg lesz. Az vagy nekem, az voltál nekem, az leszél nekem. Már, ha rajtam múlik. A leleményes szerző a korrupciós gesztus mellett, amivel meg akarja kaparintani a szerelmet adó társat és a versért fizetendő jogdíjat, már az első versszakban lerakja a formai alapokat is. Ez egy szonett lesz, mert az nem túl hosszú, nem túl bonyolult, mégis meg lehet oldani bravúrosan, tele van jambusokkal, meg hát a rímelése, most nem árulom el, milyen, de hát csak rá kell nézni erre a versszakra, ami épp most ér véget, és rögtön látjuk, hogy milyen, és hogy négysoros.

A második versszakban kibontja a hasonlatot, mondjuk, hogy az vagy nekem, mint testnek a kenyér, aztán kifejti, persze rendkívül koncentrált mondatokban, mert a második versszak is négysoros, és hasonló a rímelése, mint az elsőnek, kibontja a hasonlatot, hogy ez mit jelent, persze számításba kell vennünk, hogy itt elveszítjük a hasonlat miatt a gluténérzékenyeket és a lisztallergiásokat, valamint a testképzavarosak egy részét, s ha előjövünk egy másik hasonlattal, hogy mint téhennek a széna, ez egy szép kép, pláne, ha az Alpokba képzeljük a tehenet, hogy ott lefelészik a hegyoldalban, a nap káprázatos, alul kis tavacska, erről többet is olvashatunk a Tájéleíró költeményekben. De mindhiába a lenyűgöző kép, itt elbukjuk a tejallergiásokat is, a vegákat és vegánokat, valamint India többségi lakosságát, szóval csak olyan olvasókra számíthatunk, akik szövegértésben, mondhatni, nem voltak a legerősebbek már alsóban sem, kísérítő osztályba jártak, s ez a készségük csak romlott az évek során az egészségtelen táplálkozás következtében. Sajnos ezt nem fejthetem ki jobban, mert ez is csak négysoros versszak, s persze hatodfeles jambusokban van írva, ami összvissz tizenegy szótag, szinte gúzsba vagyok kötve, ha az épp aktuális olvasó tudja, mi az a gúzs, s hiába olyan koncentrált ez a szöveg, és sok minden van a sorok mögött, azért ebbe sem fér bele minden. Át kell térnem a harmadik versszakra, már ha nem formabontó szonettet akar írni az ember, csak azzal meg az a baj, hogy a formabontott szonett már nem szonett, ahogyan a sertéshúsból sem lehet összerakni a sertést, még akkor sem, ha puzzle-nek tekintjük, és minden része megvan, az is, amit a vágóhídi munkások máskor reflexből ellopnak.

A harmadik versszakban kiderül, helyesebben kiderülhet, hogy minden vágyakozás és szerelmi igyekezet ellenére az a nő vagy férfi, nagyon szerencsés a magyar olvasó, mert a nyelvünk olyan korszerű, hogy már a Vereckei-hágón közeledve a Kárpát-medencébe felszámolta a nemeket, szóval ő és ő alatt azt értünk, amit akarunk, férfit vagy nőt, férfit vagy férfit, nőt vagy nőt, ami éppen a saját identitásunk szempontjából kompatibilis. Szóval a versben szereplő ő vagy te egyáltalán nem viszonzza a szerelmet, vagy már nem viszonzza, vagy hamarosan nem fogja viszonzni, magyarul, ezt azért írhatjuk, mert egy magyar versről van szó, ezért csak melleleg jelzem, ez a vers bár a szerelemről szól, de nemzeti szempontból is rendben van. Magyarán a másik egy rohadék, aki dobott minket, persze hamarosan kiderül, hogy egy másik költő miatt, aki még egy rendes szonettet sem tud írni, vagy egy vállalkozó miatt, aki el tudja a szerelem tárgyát vinni egy vadregényes utazásra, mondhatni, pénzzel vásárol magának szerelmet, egy fiatalabb csirkéért vagy egy rutinos, de felettébb öreg és ezer éve lelkiileg kiégett fickóért. Ebben a versszakban elkezdődik a rohadj meg, te rovararcú kurva típusú megszólalás, ami egyébként nem volt megelőlegezve az első két versszakban, de közben jött a telefon, melyben közölte az egyik jóakaród, hogy jobb is, hogy szakítottál vele, mert láttam, és akkor megnevezte, hogy kivel. A bűdös kurva, most ez már megint a versben van, a telefon nem volt benne, azt hiszed, hogy megúszod, hogy elbasztam miattad az életemből hat évet, de beleírlak a vers címébe, utca házszámmal és a polgári neveddel, nem lesz nekem többet Júlia, Lilla, Léda meg a faszomtudja, milyen állatka és édesség, és mindenki gyűlölni fog, és amikor belépsz a kórházba, mert orvos vagy, vagy belépsz az iskolába, mert magyartanárr vagy, mert ez, mint már említettem, egy magyar vers, és ebben az országban minden tanár magyar, az angoltanárok is... Amikor az orvos kollégák megtudják, hogy te voltál az a geci, aki lekoptatott, ráadásul a legszarabb dumával, hogy jobbat érdelek, különben tényleg jobbat, vagy hogy én még nem vagyok kész ilyen mély kapcsolatra, elmész te a sunyi picsába, de tényleg, és akkor ezek a kollégák mind eljönnek hozzám vigasztalni, és én beosztom őket óras váltásban, és mindegyikkel lefekszem, nem csinálom azt, amit akkor csináltam, amikor szerelmes voltam beléd, hogy mindenkit kihagytam, mert én most már

Ja, bocs, ez már a negyedik versszak, csak az érzelmi erő elragadott, és a két háromsoros versszak tercinában van írva, mindegy, hogy az mi, neked már mindegy, mert te soha életedben nem fogsz annyit dugni, mint én egy hét alatt a vers megjelenését követően, most is dugok, ha nem laptopon írnék, látnád, hogy remegnek a sorok, de így nem látod, ezért is írom bele a versbe, hogy csak irigykedjél, hogy én most nem egy nőbe és/vagy férfiba vagyok szerelmes, hanem minden nőbe, ha a szerző nő, akkor értelemszerűen minden férfiba. Ez a világszerelem és a világbéke, mert én megbékéltem a világgal, azt az undorító Lacit (vagy Marit), aki egy szar költő és/vagy közepesen gazdag vállalkozó, őt is beleírom a versbe, de csak lábjegyzetbe, hogy látszódjon, milyen jelentéktelen alak, és csak annyira vitte az életben, hogy egy olyan nővel dughat, akit én már előtte jóval és épp elég sokszor megdugtam, ráadásul fiatalabb korában, mert ami a most előtt van, az korábban volt, de az idő nem tárgya a szerelmi lírának, amit egyébként idősebb költő is írhat, csak arra kell figyelni, hogy ne közöljenek a vers mellett fotót, mert akkor senki nem fogja élvezni azt a költeményt, az olvasó szeme oda-odatéved a portréra, és hát ez úgy hat rád, mint amikor ellenszenves embereket elképzelsz az ágyban. Mindegy, ezt nem kell jobban kifejtteni, mert az utolsó sorhoz értünk, s én az utolsó sorban még egy jambussal visszatérek hozzád. Észrevetted, hogy a jambus olyan, mint egy kalapács? Ez egy hasonlat különben, vagy még inkább metafora, kognitív metafora, úgy szerepel a versben, hogy jambuskalapács, amivel, ha véletlen összefutunk, szétverem a fejedet, de addig is, rohadj meg, te rovararcú kurva. Az ismétlés, nem győzöm ismételni, rendkívül hatásos a versben, összerántja az egészet, még akkor is, ha nem egy ilyen szigorú formát választottunk volna, mint a szonett. S te ott fekszel a saját véredben, a nyomozó meg töri a fejét, hogy vajon mi lehetett a gyilkos eszköz. De nem találja meg, mert kurvára nem olvas szerelmes verseket. Pedig minden szerelmes vers legfontosabb eleme: a gyilkos eszköz.

Kísérletezés

Sötét termében sűrög az alkimista, – műszereit állítja össze-vissza, – ki se látszik erdejéből a kacsaringós csöveknek, – melyekben méregzöld és ultramarin levek csepegnek. – Gondolhatnók, aranyat főz szűzlányok hügyából, – pedig többre való az, amit összetákol. – *humor, -oris m.*, annyi mint: nedv, pára, – itt van kinyitva irgalmatlan vastag szótára, – mert ez a kérdés: hogy lesz a vereszetnek nedve? – hogy lesz *humorral* átítatva, hogy az első sortól kezdve, – röhögvényre támadjon az ember kedve?

Első jelzet: *humor actualis*. – Az üvegkalitka már áll is, – melybe a terráriumából átesz egy kis verset, – előre táptalajnak bulvárlapot disznóepével szerzett. – Az eredmény nem rossz, jönnek poénok, kormány és ellenzék, – a jachtvásárlás áfacsökkenését ne ellenezzék, – kinek mekkora a marka, – akkora lesz az oligarcha, – meg lenne egy jó tanácsom, – Pesten ne legyen ilyen többit a karácsony, – de nem, nem, nem az igazi, olyan is a búze, – jobbnak látja alkimistánk, hogy az ötletet elűzze.

Újabb jelentkező: *iocus vocis*, – magyarul pusztán szóvicc. – Betűtészta tintahal tintájával, – a recept a produktumra rávall, – a versen tapasztalhatók itt-ott elváltozások, – leírni őket, áh, sokk, – jött belőle mindenféle kínosság, – hogy miért ihlető a tehénszatyor? Hát mert Mú-zsák, – hogy hogy áll Apollón a póló? – meg hogy milyen a szerb gyomnövény? Katángkóló. – a tapsométer és kacagráf hébe-hóba meglendült, – de alkimistánk hite ezután egyértelműen megrendült. – (Amúgy az első két kísérlettel volt csak nyűg, baj, – ezekből lett állítólag a slam poetry műfaj.)

Harmadik a sorban: *metahumor*, – összehúzza szemét a hunyor, – mi is ez: önironikus, önreflexív, – úgy csap ám, mint a reflexíj! – Alkimistánk a gondolkodást rövidre zárja, – nézzünk hát a versbe magába! – Az egyik kis verset étterrel elaltatá, – szőrös hasát felnyitá, – turkált a metafora-belek között, – míg egy szívyszerűségbe ütközött. – Egy kis résen végül belát, – nézeget valami furcsa csodát, – a résben egy alkimista áll, – felnyitotta egy kis vers hasát, – turkált a metafora-belek között, – míg egy szívyszerűségbe ütközött, – aztán ő is benézett egy kis résen, – amiben éppen... – Na, jó, ezt most abbahagyjuk! – szólt, és vissza lett öltve mind a hat lyuk.

Na, ezt keresem: *vulgaris!* vagyis közönséges! – az kell hát a közönségnek! – már nyiladoztak is a terráriumban a tarka lófaszok, – a kinyílt fedél alól kirepültek a kis szárnyas bazmegok, – néhány pillantás múlva – kelyhestül nyílt a sok *vulva*, – mit a legtöbb ember csak pinának ismer, – és azok daloltak, dal volt szirmukon a fosból készült isler, – a fitymaszűkülettel maszturbálás, – meg hogy a fanször mennyisége bálás, – minden mi undornak ingere, – és egy kicsit úgy érzé az alkimista, hogy valamit meglele.

De nem, de nem, de nem, – mégsem mondhatom, hogy meglelem, – elcsattant sok hahotvány, – eredményt valamely recept hozott már, – de nincs állandóság, nincs bölcsék köve, – csak apró siker zöme. – Revelációját keserve meghozza, – előjön belőle a mélyen lakó Spinoza: – a humor maga az élő Isten, – semmi, mégis minden, – mindenkor, mindenhol ott van, – kivéve, ha egy költő a humoros írással van gondban.

Költő Imre újabb szenvedései

„Szerkesztő úr, szerkesztő úr,
fájlalom én a szívemet,
annyit kérek, hogy tegyen meg,
adjon ki a verseimet.”

„Kiadom én, kiadom én,
de sokba fog kerülni az:
alsó hangon összes pénzed,
annyiba fog kerülni az.”

„Miért búsulsz, bátyám, Imre?
A te húgod mit segítsen?”
„Odaadtam minden pénzem,
Kiadásnak nyoma sincsen.”

„Elmegyek én, bátyám, Imre,
ha a pénzed nem volt elég,
saját magam vetem oda,
a szerkesztő lába elé.”

„Szerkesztő úr, szerkesztő úr,
vigye az én lányságomat,
ha már eddig nem pusztult meg,
vigye az én lányságomat.

„Annyit kérek én cserébe,
hozza le a bátyám versét.”
„Lehozok én bármit érte,
egy ilyen szűz leány testért.”

„Kijött-e már az új lapszám,
s benne vagy-e bátyám, Imre?”

„Búsulok, mert lapozgatom,
s nem találok verseimre.”

Búsulhatott bizony Imre,
odalett már minden pénze,
a húga becsületéért
a szerkesztőhöz elméne.

„Szerkesztő úr, szerkesztő úr,
hozzon le már bármi áron,
ha még eddig nem pusztult meg,
vigye az én fiúságom.”

„Nagy öröm van, bátyám, Imre,
akkora, hogy el se hiszed,
hogyan lehet ez a csoda,
hogyan lehozták minden versed?”

„Ne kérdezd azt, édes húgom,
lényeg, hogy mind ott díszeleg,
csak azt tudnám, hogy mit fogok
kitalálni legközelebb?”

Gáldt János: Élek (2020; akril, vászon; 90×90cm)

Lóbál – Ősi szavaink nyomában

Etimológiai kieszótár

Autó

Autó szavunk honfoglalás kori eredetű. Brit tudósok korabeli feljegyzései szerint Árpád vezér nem állt meg az Alföldön, hanem továbbügetett lován a Balatonig, és azt megpillantván felkiáltott: Ó, tó! Ezt az ősi formát az idősebbek a mai napig használják. Lásd még: tűzótótó!

Balaton

A Balatont más néven magyar tengernek is nevezik, nem egészen alaptalanul, hisz partmenti büféiben a mai napig megtalálható sült formában a tengeri hekk. Mértékadó kutatók szerint ez csacsiság, a valóság az, hogy a hekk az ősidőkben csak a tó jobb partján volt kapható, a bal partján pedig a tonhal. Elnevezésekor a „jobb a hekk” helyett kapta a „bal a ton” nevet.

Cápa

A cápa tengeri eredetű szavunk (vö. kukorica). Az első ilyen halat a kalandozások korában pillantotta meg két ősmagyar, amikor

a Ligur-tenger partjára értek. Egyikük azonnal fel is kiáltott, hogy hekk, de mivel ilyen szavunk már volt, gyorsan hozzátette: illetve cápa! A találó elnevezés nagy karriert futott be, mások mellett például Steven Spielberg ezer év múltán is ennek a magyarnak köszönhette a világhírnevet, miután egyik első filmje, *A cápa* világsiker lett.

Cseng

A cseng kínai jövevényszó.
Amikor az első kínai jött,
semmit nem tudott magyarul,
jobb híján hát mindenkinek
bemutatkozott: Cseng.
Később, amikor felépítette első
bicikliösszeszerelő-üzemét,
és a magyarok a nyergekbe ültek,
majd hangjelzést adtak a biciklikkel a sarkon,
azt hitték, azért cseng, mert kínai.
Csak később értették meg, hogy
nem minden kínai Cseng.

Emese

Az Árpád-ház ősanja.
Egyik legkorábbi mondánk
az Álmos nagyfejedelem származásáról szóló
Emese álma. Első írásos változatának
keletkezési ideje nem tisztázott,
de az biztos, hogy régi, ezért
sajnos már nem kapható. Itt kell megjegyeznünk,
hogy a 2006-os *Emese almája* című kötet,
melynek szerzője szerény személyem,
viszont még kapható 20 százalékos kedvezménnyel
a Bookline-on, és ha valaki okos,
akkor ötöt rendel egyszerre, mert akkor ingyen van,
hisz ötször 20 százalék az már 100 százalék!

Foci

Első kétszótagos szavunk.
 Testrészeink egyszótagos elnevezése
 után (kar, láb, szem, száj, orr, fej, ujj,
 fül stb.) a bor és sör szavunkkal
 egy időben keletkezett még Levédia előtt,
 valamikor a Kazár Birodalomtól
 való elszakadásunkat követően.
 Őseink a focit még a lovaspólóhoz
 hasonlóan játszották a dobókockaként
 is szolgáló kecskekörömmel,
 innen ered az *add ide* (a kockát)! változat,
 amely az idegen ajkú *hoci nesze!* szókapcsolatból
 rövidült hocivá, majd magyarosodott focivá.

Gáz

Egyes feljegyzések a ház szavunkból vezetik le.
 Idősebbek még ma is emlékezhetnek rá,
 hogy sok vidéki házunkon nem is olyan régen
 még olvasható volt a *Gáz van!* feliratú tábla.
 Más feljegyzések szerint a gáz a gázló szavunkból
 önállósodott, ti. amelyik honfoglalás kori ló
 nem akart átkelni a sekély folyóvizeken sem,
 az volt gáz ló.

Hó

Szintén honfoglalás kori szavunk.
 Amikor a magyarok megálltak,
 hogy pihenjenek, lovukat a *hó, ló!*
 szókapcsolattal tájékoztatták az aktusra.
 (Lásd még: Mátyás király, holló, illetve
 fekete sereg.) A *hó, ló!* formát azonban
 hamar felváltotta a rövidült forma („*hó!*”),
 hisz hallatára a ló olyan gyorsan megtorpant,
 hogy a szókapcsolat második tagjának kimondására
 a nyeregben ülőnek már nem maradt ideje:
 váratlanul lebucskázott a lóról,
 akár az első hó szokott leesni késő ősszel.

Ebből az időből maradt fenn egyik korai párbeszédés nyelvemlékünk is, mely így hangzik:
 „– Nem tudod, mi volt az a nagy puffanás?
 – Semmi, csak leesett az első hó.”

Íj

Eredetileg indulatszó volt. Amikor egy-egy nyilazó magyarnak nem sikerült eltalálnia a célt, így fejezte ki érzését: *íj!* (Értsd: ez mellément.) A folyamatosan mellényilazó magyarok önálló frakcióba tömörültek – vö. egy húron pendülünk –, s ez a kis csapat volt, aki először alkalmazta a hátrafelé nyilazást. Az ellenséget, előlük megfutamodva, elcsalták, majd hátrafelé nyilazgatva végignézték, ahogy az ellen két oldalán, a csalítosból váratlanul felbukkanó magyar csapategységek jól lövő lovasai beviszik a találatokat. Ebből az időből maradt fenn a csalit és a csal szavunk is, valamint a csali, csalija – úgy is, mint csalija a feleségét... Íj!

Jurta

Amikor vándorlásuk során a magyarok elfáradtak, vagy rájuk köszöntött a hideg évszak, felépítették az ún. jurtákat. Ebből az időből származik a tündök és a kerege szavunk, valamint a villás alakú rúdfa, amit istenfának neveztek, illetve a központi fűtés kifejezésünk is, ti. amikor a magyarok már nagyon fáztak, olyan gyorsan építették a jurtát, hogy azonnal leizzadtak. Jurta szavunk ma többnyire vezetéknevként él tovább, ilyen pl. világhírű úszónk neve: Jurta Dániel.

Pipiskedik

Tyúk szavunk ősmagyarul pipi.
 Pipiskedik szavunkat tehát az első

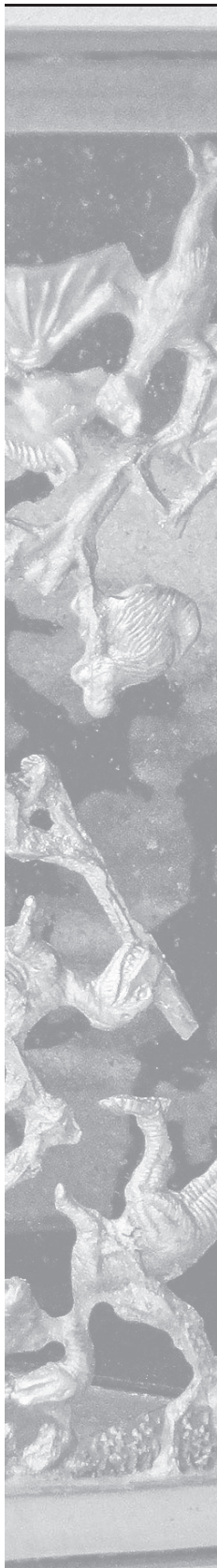
állattenyésztésre berendezkedett
 őseink használhatták a tyúkokkal
 való foglalatосkodás meghatározására.
 Újabb kutatások szerint azonban
 a pipiskedik szavunk a pisiskedik szóból ered.
 A fenékrészen piros pöttyel született
 magyar fiúgyermekék ugyanis, akik még ifjú
 korukban is meglehetősen alacsonyak voltak,
 csak úgy érték el a vécécsészét, ha pipiskedtek.
 És ha már pipiskedtek, akkor pisiskedtek is.

Telefon

Az ősi fon szavunk rokon értelmű szavai,
 idegen kifejezéssel szinonimái: a sodor és a teker.
 Kezdetben a magyarok előtt váratlanul keresztben
 elsodródó lovasra vagy eltekerő kínai biciklisre
 használt figyelmeztető jel volt az *állj, sodor!*,
 illetve az *állj, teker!* kifejezés. Ám mivel ezt csak
 meglehetősen körülményesen lehetett kimondani,
 hamar felváltotta az *állj, fon!* alak. Feltételezések
 szerint, amikor az angolban az *állj, fon!* tárgyiasult
 – ez a XI. század közepére tehető –, azonnal megjelent
 a víz alatt is működő orosz változata, a *voda fon*.
 I. András seregében a német-római császár ellen
 már ezt használták (lásd Búvár Kund).
 Hiteles források alapján azonban bizton állíthatjuk,
 hogy a nyelvükre büszke magyarok a német, az orosz
 és az angol kifejezések helyett mindig is szívesebben
 használták a te és a ló szavunkból egyszerű összevonással
 keletkezett teló kifejezést.

Zabál

Zabál szavunkról sokáig azt hittük, hogy
 jóval az államalapítás utáni első nagy királyi zabálások
 és bálozások idejéhez köthető. Ám újabb kutatások szerint
 ősbibb eredetű, hisz népünk etnogenezise során alapvető
 jelentésváltozáson ment át. Ti. a magyar lovas nép,
 a ló pedig zabot eszik, de mégsem a zab áll, hanem a ló.
 Zabál szavunk tehát helyesen: lóbál.

Veronai lovagok harca az óriásokkal

(Lovagregény-paródia)

Én a Gyulai Humorfesztiválon felolvastam egy szöveget, amely megmutatja kiválón, miféle ármányt szövöget a barlangokban lakó törpenép, de egy csontjuk sem marad ép. Halljátok a lovagregény-paródiát: csak a szamár mond rá „iá”-t.

Van benne számos óriás, az egyik strucc-, a másik lótojás. Dietrich herceg, a hős veronai ellen küzd sok gigász sehonnai, törpekirály szövetségesei. Hívta őket Laurin törpekirály, segélyhívó szava szívet kiváj: „Hívatlan veronai posták rózsakertemet letaposták. Álljatok bosszút, óriások, vagy magamnak sírgödröt ások!”

*

Dietlab, a herceg legifjabb lovagja óriás Zank csapását fogadja. Elmondom: Zanknak a fasza olyan éles, mint egy kasza. „Zank” annyit jelent, hogy „Viaskodj”. Kaszájával püföl. Dietlab szól: „Odahass, hogy ne hiába kakaskodj! Elbukik, aki küzd merő dühből.” A monstrum kaszája kicsorbul, három liter könnye kicsordul. Dietlaub Zankot lesújtja, Zank élete máris elillant.

Nyelvét két rőfnyire kinyújtja,
és a halálra pillant.
A közönség miért röhög?
Ez siralmas, nem humoros!
Akivel történik ilyesmi, nyög,
mert végzetétől mámoros.

*

Streitpass, a másik behemót
arcán hord tetovált memót.
Ennél is fontosabb, hogy fütyköse
Hercules vasbotjának öcsköse.
„Harcolj” – a neve ezt jelenti – „jobban!”
Hú, de hamar haragra lobban!
Neki Wittig a vitapartnere.
Mindjárt meglátjuk, hogy nyer-e.
Vaspóznáját meresztve csapkod,
de Wittig lenyilazta,
a szörny meg összeviszsa kapkod.
Csak annyit tud mondani: „Azt a...”
Miért kacagtok, atyámfiai?
Ez nem humoros, ez siralmas!
Nevesse Dietrich, a Veronai!
Streitpass botja kókadtan is hatalmas.

*

Elmondom: Steur olyan magas volt,
hogy felülről döfött.
Ha póznáját lengetve harcolt,
halálba bárkit átlökött.
Győzelemre áhítozik.
Azt hiszitek, ásítózik?
Nagy tévedés: ordítózik!
Milyen nyelv ez? Flamand vagy vallon?
Tökmindegy: bénán csüng a pózna.
Mit mondjak erre? Furcsa póz, na!
Kár lenne, ha elharapózna.
Steur kipukkad, mint egy luftballon,
mert Wolfhart karddal ledöfi.
Steur annyi jelent: „Jól kormányozz”,
vagy: „Szúrást helyesen irányozz”,
de most már csak egy kipukkadt lufi.
A közönség miért nevet?
Hol a témában a humor?
Ez egy szomorú üzenet,
annyira vicces, mint az agytumor
vagy epére szórt porcukor.

*

„Sieg nit” annyit jelent: „Ne győzz”.
Fejében harcias a gőz.
Megtámadja Wolfdietrichet.
Felnyergeli a faszát, úgy üget.
Neki bármikor erigál,
faszt nyergelni sem derogál.
Bár túl hangosan kiabál,
kápráztató, mint Heliogabál.
Rátámad Wolfdietrichre hevesen.
Annak pajzsára hegyesen
zuhog a még madár sem látta fegyver.
Van is akkora csingiling:
visszhangot völgy és hegy ver.
Wolfdietrich nyergében meging,
de kitapogatja övét,
és abból előhúzza távcsövét.
A gukkert megfordítva nézi:
Sieg nit, az óriás egyre kisebb.
A világ bőréen ő már csak egy kis seb,
és morzsolódik, mint a prézli.
Mit nevetsz, tisztelt publikum?
Ez nem afféle bubligum,
hivatalos nevén rágógumi,
csecsemő szájába illő cumi,
nem, ez cseppet sem nevetséges!
Ilyen színtiszta tragikumi
helyzet kevés van, nem kétséges.

*

„Spross” annyi, mint „Földből kirántott”.
Ő megtámadja Hildebrándot.
Nem mereszi a faszát, csak pisál.
Olyan özönvizet csinál,
hogy Hildebránd már fuldokol,
de közben ő sem számol százig,
hanem Spross pofájára mászik,
mondván: „Helyed lesz a pokol!”
Homlokára írja: „Nem él!”
Ettől ő győzelmet remél.
És valóban: azt látja, hogy
a nagyra nőtt Spross földre rogy.
A vizeletben megmártózik,
bár attól szerfölött irtózik.
Halotti görcsben rángatózik.
Hildebránd partra szállt időben,

másképp megfulladt volna bőven.
Ne röhögjél, nagyérdemű!
Szomorú dolgokról szól ez a mű.
„Magatokon röhögtök!” – szól Gogol,
míg a humor után lohol,
miközben éppen haldokol.

*

„Schlagvor” annyi, mint „Adj előnyt”.
Dietrichet megrohanja.
Azt mondja: „Húzd le a redőnyt!”
A herceg így felel: „Azannya!”
Schlagvor fasza egy szál spagetti,
azt szopogatja... Kicsoda? A Betti.
(Bár lehetne inkább lasagna.)
Schlagvor fasza még inább makaróni,
azt rágicsálja... Kicsoda? A Móni.
Azt kérditek, Verona hercege
a varázserejével henege-e?
Hajából előhúz egy fésűt,
elhajítja Schlagvor felé.
Szeme szintúgy Schlagvor felé süt,
és az kővé dermed belé.
Fésűből sűrű erdő sarjad,
amelyben Schlagvor áll mint kőszobor.
Kővé vált fasza dajkál hollót, varjat,
mohából paszományt sodor.
Nektek az ilyen tragédia vicc?
Nem kelt részvétet a gigász?
Mondom jókedvetekre: macska, sicc!
Schlagvor zsebében volt az adu ász,
de, mint az ősidőkben Éneász,
aki Róma építésére termett,
egy rossz fésűtől holtra dermedt.

*

Tovább is van, de hagyom abba:
nyomdába megy a kézirat!
Hérodotosz, a történelem apja
hasonló szörnyeket sirat.
A gyulai vár udvarán
ilyen ütött-kopott, szegény
lovagregény
számára is jut hely talán.

Édes Emma

Már az első pillanatban elbűvöltél! Emma őszintén hitte, hogy csakis ezekkel a szavakkal kezdődhet egy igaz szerelem, és neki, a vágyott királykisasszonynak semmi egyéb teendője nincsen, mint a lehetőleg fehér paripán érkező lovag előtt szélesre tárni várkastélya ablakát. Hiszen akit érdekel, felkeresi, akinek tetszik, megvárja, aki komolyan szeretne valamit tőle, hazakíséri. Vagy utána szól: édes Emma, már az első pillanatban elbűvöltél. Milyen jó volna, ha végre utánam szólna, gondolta, ahogy a Zéró Pubban ücsörgött, és Antalt bámulta sóvárogva. Figyelte, ahogy magyaráz a haveroknak, ahogy flegmán cigit sodor, és drukkolt neki, amikor részegen tvisztelt a csocsóasztal mellett. De főleg magának, hogy egyszer majd Antal őt is felkéri, és végre vezetheti ezt az eminens egyetemistát, akit a gimnáziumi ballagásán ötször szólított ki az igazgató.

Emma osztálytársnői ismerték Antalt. Egyesek irritáló görcsnek, anyuka-kedvencének neveztek, mások elbűvölő egyéniséget láttak benne, akinek biztosan állást kínál majd az egyetem. Gimiben Antal volt a törli Schumacherje, minden vetelkedőn köröket vert a mezőnyre, és hisztérikusan rajongott a magyar középkorért. Facebookos bemutatkozásában megengedően fogalmazott. Leszögezte, ha IV. Béla anno nem kapja össze magát a tatárjárás után, neki bizony Vata lenne a kedvenc történelmi személyisége.

Végül Emma lépett. Egy zérózás utáni reggelen linket küldött a fiúnak. A link egy képhez vezetett, amely a bélapátfalvi templomot ábrázolta. Antal azonnal válaszolt. Kimerítő részletességgel, szmájlik nélkül. Válaszához egy Kristó Gyula-tanulmányt csatolt a vármegyerendszer kialakulásáról. Az intelligencia és a vagányság e mágikus elegyétől Emmát különös izgatottság szállta meg. Éjfélleg leveleztek. Aztán a hét minden napján. Mesés lehet élőben, ábrándozott Emma.

A gimnázium – vagy ahogy Antal nevezte: az alma mater – bálján koccintottak először, ahol a fiú volt a díszvendég. Antalt lenyűgözte, hogy akad lány, aki egy bálban is örömmel cseveg vele hajnalig a múlttól. Ebben tévedett. Emma nem szívesen vallotta be magának, hogy nagyon kicsit fásasztja a konferencia. Nem akarja ő bántani Anonymust, meg biztosan helyesen cselekedett II. Géza, amikor beengedte hazánkba az első szászokat, de a zene se rossz, táncolni is lehetne. A február végi éjszaka hideg volt, éles, mint a damaszkuszi penge, Antal azonban hősieen dacolt a zimankóval, és hazakísérte a szomszédos háztömbben lakó Emmát. Búcsúzásképp cuppanós pusztit nyomott a lány homlokára.

Antal tényleg rengeteget tudott az Árpád-korról. Másról nem is volt hajlandó beszélni. Ha néha érdeklődött Emma felől, három tagmondatig bírta a választ, utána mindjárt a „felejtethetlen” háromszáz évre terelte a szót. Andrások, Bélák, Lászlók: becézgetés helyett ezt kellett hallgatnia Emmának. Antal a regesztázás és oklevélolvasás rejtelseibe is bevezette a lányt. Különösen akkor mutatkoztak rajta nemi izgalomhoz hasonló tünetek, amikor a latin formulák rövidítéséről beszélt. Bevallotta, hogy kocsmázáskor sem érzi jól magát, és már az első sör után vágyakozni kezd haza, hogy fölcsapassa a Nagy Zöldet, legkedvesebb könyvét, a *Korai Magyar Történelmi Lexikont*, az 1994-es első kiadást. Higgye el neki Emma, csak szenvedéllyel érdemes élni az életet, csak így juthatunk előre. Ő sem véletlenül lett első az egyetemi diákkörön. Amúgy nagycsaládban gondolkodik, három vagy négy trónörökösrel, plusz várnép, jobbágyok, ha érti a lány, hogy mire gondol.

Emma bólintott, hogy érti. Antal azt is elárulta neki, hogy olykor engesztelhetetlen haragot érez a szülei iránt, amiért a neve: Antal. Mikor lehetne Vata is. *Véres Vata! Véres Vata!*, kiáltotta, és az ökleit a levegőbe csapta, mint a rockerek. A lány arra gondolt, ez bizalmaskodásnak sok, szerelmi vallomásnak kevés.

Nagyon megdolgozott az első csókért Emma. De legalább jártak.

Nyárig.

Az eddig megismert szélesvásznú anyag is épp eléggé kilúgozta belőle az energiát, ám amikor az első együttlét után megkérdezte a kipirult Antalt, mi jár a fejében, és a fiú őszintén válaszolt, Emma úgy érezte, egy taligán zötykölődik, amelyet épp letaszítottak a hegyről a pogányok, és a Duna helyett a pokolba tart. Ki akarja elveszíteni a szüzességét úgy, hogy párja az egyébként sem emlékezetes percek után rögtön Könyves Kálmánra gondol? Vagy, ki tudja, közben is. Ha ez az ember egyszer véletlenül feleségül vesz valakit, nászút helyett kalandozó hadjáratra mennek. Roszszabb esetben zárandoklatra. Hát kell ez neki?

Antalék otthona sem segítette az átlényegülést. A tornác aljában Jean üdvözölte a látogatót. Az integető kerti törpéről Antal anyja, Jutka néni mindig meleg hangon szólt, pedig úgy tűnt, egyetlen örömét kollégái és férje, Anti bácsi becsméréseiben leli. Idővel Emmát is megtalálta. Emma el tudta képzelni, hogy ha lehetősége lenne rá, Jutka néni boszorkánypert varrna a nyakába, és az elsők között gyújtana alá a máglyának, csak mert rajta kívül létezik más is, aki tudja, hogy a csemetéje lila alsógatyát hord. A fullasztó közegben Anti bácsi jelentett Emma számára mentőövet, aki az étkezőasztalnál kötelességtudóan hallgatta felesége zsörtölődését, noha komolyan hitt abban, hogy mások ócsárlása helyett beszélgetni is lehet. Amint lehetősége nyílt rá, a dolgozószobájába menekült.

Egy romantikus estén Antal feltette maguknak a kérdést, vajon szükséges-e revideálni IV. Béla uralkodását – igen –, és eltöprengett, felelős volt-e „a szakirodalomban méltatlanul keveset emlegetett” II. István a későbbi trónviszályokért – nem. Amikor a vármegyék és várispánságok különbségeinek ecsetelésébe fogott, Emma úgy érezte, a *Korai Magyar Történeti Lexikon*nal ütik a fejét, az 1994-es első kiadással. Elég. Elég Aba Sámuelből, a négy Bélából, vagy mennyi volt, elég az Aranybullák „hallatlanul izgalmas” korából, de főleg a megaláztatásból és az önfeladásból, a kapcsolatnak gúnyolt könyöradományból.

– Elég – sikított fel harciasan –, elegendem van!

Antal elsápadt, és úgy összement elegáns irodai bőrfoteljében, mint egy III. Béla kori névtelen jegyző, ha elszurta a költségvetést.

– Ez nem kapcsolat, hanem inkvizíció! – fakadt ki Emma. A szóra hangyák kezdtek szaladgálni a lila alsógatyában.

– Elegendem van abból, hogy örökké a XII. században járunk. – Antal közbe akart vágni, hogy ez szemenszedett hazugság, mert igenis sokat mesélt Emmának a XIII. századról is, de mukkanni se mert. – Végtelenül unatkozom melletted. Négy hónapja mást se hallgatok, mint a könyvtárszagú hülyeségeidet. Ennek vége! Ebben a házban engem többet nem látsz!

Egyszer minden véget ér, gondolta Antal. Az Árpádok is kihaltak.

Mire megmozdulhatott volna, Emma már az előszobában szedelőzködött. Hangosan elköszönt a szülőktől – Jutka néni nem viszonzta –, majd bevágta maga után az ajtót, és sírva elindult a kertkapu felé.

Ekkor gyöngéd hang ütötte meg a fülét.

– Már az első pillanatban elbűvöltél!

Emma megtorpant. Gúnyolódik a személtáda! Lendületesen megfordult, hogy lekeverjen egy pofont, de Antal sehhol sem volt.

– Sosem láttam nálad okosabbat és szebbet – hallotta megint.

Csengett a füle, a vér dübörgött a halántékában, akár egy keresztes sereg. Könyves Kálmán engedte át őket hazánkon, ezt Antaltól tudta. Itt a vég. Itt pusztul nyomorultul Antalék udvarán, a muskátlis terasz, a tuják meg a szájalmas kerti törpe Bermuda-háromszögében.

– Ha csak egyszer átölelnél, édes Emma!

Az édes Emma ebben a pillanatban úgy határozott, hogy az első tárggyal, ami a keze ügyébe akad, bezúzza Antal szobájának ablakát. De erre nem került sor. Amint ugyanis körbepillantott, hol találna a célnak megfelelő kavicsot, összeakadt a tekintetük. A törpe esdeklőn nézett fel rá.

– Ne is törődj velem – búgta Jean. – Hat éve ismerem ezt a majmot, már gimnáziumban is feketeöves seggfej volt. Amióta meg felvették az egyetemre, a haverjait is csak előzetes egyeztetés után ismeri meg, és olyanokat mond, hogy docendo discimus, historia est magistra vitae, eiaculatio precox. Higgy nekem, egy XII. századi oklevélért az anyját is eladná.

Emma hátrálni kezdett, de a törpe könyörgőre fogta.

– Maradj, kérlek! Mindig sajnáltam, amikor éjfél tájban elhagyod ezt a házat, de még jobban összeszorult a szívem, amikor megérkeztél. Hogy miután letámasztod a biciklit, nem mellém ülsz le, nem engem cirógatsz, nem az én ölembé hajtod a fejed. Valahányszor kattann a kertkapu zárja, a magány lesz a társam, és összetehetem a kezem, ha egy kóbor macska vagy nyest levizel.

Emma, aki sohasem hajtotta a fejét Antal ölébe, a biciklijénél termett. Futólépésben tette meg a kertkapuig vezető utat. Lenyomta a kilincset. Ahogy lábát a pedálra helyezte, a törpe felsírt.

Emma napokig nem mutatkozott. Egy éjjel azonban újból erre kerekezett. Lefékezett, megkapaszkodott a kertkapu rácsaiban, és rövid ideig kémlelte a házat. Antal ablakában le volt engedve a redőny. Jean szokásos helyén, a cipőkaparónál strázsált, jobb karját vidáman a magasba lendítve, de a szemében végtelen szomorúság tükröződött.

Emma felhúzta és átvette magát a kerítésen. Egyenesen a tornáchoz tartott. Jean már csak arra eszmélt, hogy Emma leguggol, átöleli, és cuppanós pusztit nyom széles törpehomlokára.

Hajnalig mozdulatlan némaságban szorították egymást. Pitymallatkor Emma felhúzta virágmintás gyűrűjét Jean integető kezének ujjára. A középsőre.

Amikor reggel Anti bácsi sápadtan munkába indult, Jeannak már csak a hült helyét találta. Na, végre, sóhajtotta, és kilépett a kertkapun.

Porlik minta...

1.

Kedves naplóm, az én apukám a legnagyobb székely a faluba, és szerinte háromféle székely van, az egyik nagyon székej, a másik még ennél is nagyonabb, a harmadik pedig nem székej. Ezt a kettőt, ami három, szokta nevezni igazi, töről meccett székejnek. A harmadikkal nem szokott foglalkozni, ami szerintem pont olyan, mint az előbbi kettő. Csak teljesen más.

2.

Édesapám azt szokta mondani reggel, amikor reavirrad a szekéren ülve, hogy ha én Én vagyok, akkor találtam egy szekeret, de ha én nem Én vagyok, akkor ellopták a lovaimat... A bótba pedig bólogatnak, ahova apukám munka után le szokott járni, bétóteni a mindennapi betevőt. Mi pedig lefekszünk, hogy amikor érkezik, eccer-eccer énekelve, eccer-eccer meg nem, akkor csak anyukám legyen ébren. Mert az apukám nem fél senkitől a világon. Még a medvétől sem. Csak a feleségétől.

3.

A családunk kebelében fejetlenség kapott lábra, mondja nevetve édesanyám, és jókedvűen odalegyint a légyecsapóval vagy a törülköző sarkával egyet-egyet felénk, és némileg viccesen, kujakkal egy nagyobbacska édesapámnak is. Mi jókat nevetünk, és legyintünk mi is, ki evvel, ki avval. Bicska, kés, korbács, vizeskötél (most) kizárva. Jókedvében édesanyám még egy-két székely szó-lásmondástot is mond. Édesapánk pedig kétségbeesetten, kézzel-lábbal védekezik a népköltészet ellen. Édesanyám most egy kollektíveset hozott, mert ott dolgozik a mázsaháznál, ahol reggel teheneket és fejőlegényeket mérnek, s csak úgy dobálja a hatalmas mérőeszközre a mi törékeny testű édesanyánk a kókadat fejű legényeket, akik véletlenségből minden egyes hajnali érkezéskor kimerítenek egy-egy fél veder feketeribizlibor seprőt a borpince előtti gyűjtőből, felkeverik vízzel, megisszák, s ezért a kollektívelnök eltárs rendszerint a jászlaktól gyűjti össze őket. Számtalanszor meg vót mónva, idézi az elnök eltársat édesanyánk, hogy a villanyáram nem játék. Élő példa, akit a tegnap temettünk. És itt zokogva megemlíti szomszédunkat. Sírunk egyet erre, aztán énekelünk kicsiddég. De szigorúan csak bús, kesergő népdaltot. Népdaltokat.

4.

Édesapám édesanyám születésnapjára mindig elvisz minket egy szekeres futtatásra. Felültet a szekérdérékba, és kiszekerezünk a hegy tetejére. Ez a mi transzfogarasi útunk, mondja viccesen, olyan kacskaringós, sziklás, veszélyes terep ez. Felfelé menet még nincs is baj, hanem csak lefelé, mert minden kanyar előtt elkezd az ostorral ütni-verní a lovakat édesapám, mire azok elkezdenek esze-

veszettül száguldani, mi pedig ott reszketünk és imádkozunk a szekérderekban. Szinte mindenik kanyart sikeresen bevesszük, mire édesapám mindig felkiált, hogy ezt még mindig sikerült... Bevenni. Kivéve egyet, a legutolsót, ott úgy felborulunk, hogy összevegyülünk fűvel, sárral, lovakkal, hámmal, mindennel. Tapogatjuk a csontjainkat, mire édesapám bánatosan elnéz a messzi távolba, mint Csík Nórisz, elmosolyodik, s azt mondja szomorkásan, hogy no, ezt a kanyart eddig még soha nem sikerült bévennem... De azért emlékezetes szülinap volt ez a legutóbbi is, senkinek sem törött el semmije, mindenki túlélte, édesapám két utolsó fogát leszámítva. Pont olyan volt, mint a tavalyi, tavalyelőtti és sok-sok azelőtti, s mint amilyen jövőben is lesz, mert biztos, hogy megint ide fogunk jönni, mert édesapám rettenetesen ragaszkodik hezzája...

5.

Édesapám eddig kétszer halt meg életében. De mind a kettőt túlélte. A székely, szerinte, soha nem ijed meg, nem vérzik el, ha megszúrják sem, s ha megszúrják, az sem fáj neki, csak ha röhög; és nem fut el senki, semmi elől. Csak hátrál. Amikor először meghalt, ilyen nagy, grizzlys támadta meg a... Hargitán, mesélte csatukosan, álmából felijedve. De ő nem rettent meg, hanem lassan, elszántan, vakmerően elkezdett hátrálni. Igen, de egyszer csak egy hatalmas szakadék szélén találta magát, azon keskeny palló volt, s amikor már-már a közepénél lett volna, hátranézett, s mit lát, hát hátulról is jön egy nagy hatalmas grizzlysmedve. Az is a Hargitáról. No, és mi történt, kérdeztük tőle nagy szeretettel, odafigyeléssel. Hát mi, mi, megettek, mondta édesapám. De ez semmi, egyszer a sivatagban vették körbe az oroszlányok, ő behunyta a szemét, és elkezdett – pedig nem is tud – fohászni, hogy: add, Istenem, hogy ezek itt mind keresztények legyenek. Kinyitotta, előbb az egyiket, majd a másikat, s azt látta/hallotta, hogy a fenevadak térdepelve fohászoknak: jöjj el, Jézus, légy vendégünk, amit adtál, áldd meg nekünk, Ámen. És? Megint megettek.

6.

Édesapám amikor nem, akkor nem, de amikor igen, akkor nagyon igen. Amikor jókedve van, akkor igen, vagyis csattan ki az örömtől, és ijenkor ajándékozni szokott mindenfélét. Édesanyám kapott már tőle rézüstöt, többféle méretben is, szíjostort, azt is mindenfélét, beleértve a borsikaostornyeleset is, mert az hajlik a legjobban, többféle pálinkafőzöt, hogyha kedve kerekedne otthon besegíteni a pancsolásba. Mi pedig mindig törkést vagy bicskát kapunk a testvéreimmel, vagy eredeti Solingen késkészletet, amit a piacon szokott vásárolni szinte semmi pénzért ilyen járkáló bácsiktól. És ami egy hét múlva egytől egyig megrozsdásodik. De mi ezzel nem törődünk, a márka a fontos, nem az anyag, és egymás között testvériesen szét is osztjuk, nekem mindig a késfenő szokott jutni, múltkor pedig a műanyag doboz, mert elég sokan vagyunk a családba, ahogy az egy igazi székejbe kell, hogy legyen, hogy megmaradjunk vérzivataros századokon is keresztül. Sorolom is, hogy kik s hányan: anyám és két leány, apám és két leginy, Én, Gyafi bátyám. S még egy. A leányok laskasírítót szoktak kapni, hogy gyakoroljanak vele harcművészetet, a leginyek még szilvapálinkát. Köményes szóba se jöhet, mert az egészségtelen. Gyafi bátyám zöldlevél formájú lapítót, vagyis deszkát és halasbicskát, met hogy ő ijen zöd. Az erdészetnél portás. Édesanyám fűrelizelő pálinkafőzőket is szokott még kapni szuvenírként. S hogy jókedve legyen, és ne lekvár legyen a szilvából, hanem pálinka...

7.

Édesapám egyébként ijen hóme oficeba dolgozik, ül otthon egész nap, reggeltől estig, gondolkodik, iszik, s amikor elfárad, akkor aluszik egyet. Aztán megint felkel, megint fojtatja a munkát, gondolkodik, megint iszik, szigorúan csak szilvát, köményes szóba se jöhet, amíg van szilva, mert egészségtelen, csak akkor, ha már elfogyott. Aztán tart egy kicsi szünetet, aluszik egyet, majd felébred, s vissza a munkához megint. Anyukám szokott vele kiabálni eccereccer, de ezt ő fel sem veszi... Nagyon. Bár tőle fél a legjobban. Az édesapám által csiholt szikrák a családban egyelőre nem kapnak a közfelháborodás lángjára. Mert szereti egymást az én apukám meg anyukám, és minket is nagyon. És mi is őket. Vagy fordítva. Kapunk töllik rendesen szeretetet: egyszer-egyszer egyszer, s egyszer-egyszer egyszer sem. De nekünk elég is ennyi.

8.

Nálunk nemcsak édesapám van hóme oficeban, hanem a tehenyek is, ki sem mozdulnak az istállóból, nem járnak a legelőre, sem a szép híves patakra, ülnek otthon a setétben, kérőznek, amikor van, amit, osztán tejelnek, amikor van, amitől. De általában van. Vagy általában nincsen. A kutya, a tyúkok, azok es ijen hóme oficeosok, a kutya láncon van, megkötve, de csak szigorúan a pandémia idején. S egy hangfalból egész nap hallgathatja Bééthoventot, azt a zenészt abból rockaegyüttesből. A tyúkok pedig egy ketrecben gubbasztanak, hogy ne terjesszék a vírustot, ami nincs is egyébként a faluban, csak sokan azt mondják, hogy de. Egyedül a lovakat nem sikerült hóme oficeban tartani, mert azok minden este elhagyják a szekeret, édesapámat egymagában a szekéren, és valahová elcsatangolnak. Másnapra meg visszajönnek. Egyébként azóta vannak édesapámnak ijen identitásprogrémái.

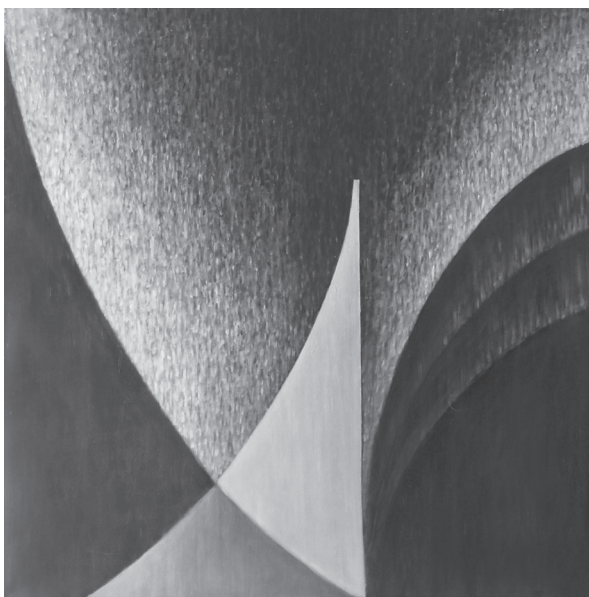
9.

De azért ezekben a vészterhes időkben is fojik nálunk a kultúra és a hagyományok. Énekelünk mindennap, hol kínunkban. Szigorúan csak népdalokat. Minden reggel és este meghallgatjuk a székej himnuszt, s hogy ne unjuk meg, hol szimfóneikussan, hol kórusműként, hol pedig népdalként, a 3plusz2, a Bugyi testvérek előadásában, hol a szél által elsuttogva, a Hargita tetejéről, medvék, farkasok, szarvasok hangjától kísérve, satöbbi, na. Versek is, közmondásokat, szólásokat is mondunk, írásos falvédőket varrunk, és szinte mindig népmesekötettel fekszünk. Az asztal lába alá tesszük, hogy ne billegjen. Azzal is kelünk egyébként, miután ébresztőként meghallgatjuk édesapám telefonjának porlikmintás csengőhangját. Úgy hazudik apátok, mintha könyvből olvasná, mondja mindig édesanyám nagy-nagy szeretettel, odafigyeléssel és lelkesedéssel. Így hát szeressük mi is nagyon a kultúrát, a hagyományokat, a művészeteket, a festészeteket. A szomszédunk például nagy művész, festő, szobákat, házakat, ajtóablakokat fest... Mozart modorában. De egyfolytában terjeszti a kultúrát s a hagyományokat a papbácsi is a templomban, a kultúrigazgató a korcsomában, s a többiek itt es, ott es. A doktor például, ahogy mi mondjuk: a nyakkendős bika, az állatok között, szeretettel, odaadással, szenvedéllyel és melegséggel. Édesapámék járnak felolvasásra is, nekik egy todományos ember, a helyi kántor szinte minden este felolvas a legnagyobb írók könyveiből, például Kányádi Sáruel összes regényeiből egy-egy részletet, de a nagy tehetségű Bartók Méla költeményeinek egy-egy versszakát is el-elszavalja nekik. Ezt olyankor, amikor hétféteken valamit felavatunk a falu közepin. Ahol a Maradj, ha tuccot mondják Bartók Mélától,

Sass Albertetet bácsi kőteményeivel együtt, a templomtól az iskoláig és az egyetemig és a sólymok házáig és vissza. No de avattunk szobrot a Két Kilométeres Túrőspuliszkának is, amit szorgos székely asszonykezek készítettek, de falustársunknak, Bartók Mélának is emeltünk egy gallikus, nem: fallikus szimbóleumot. A múltkor a Névtelen Töltöttkáposzta szobrát lepleztük volna le, de belezavart a délutáni, félnégyes medve, úgyhogy szaladt mindenki, kultúra ide vagy oda, ahányfelé tudott. Mert mégsem akar senki kiharaptatni a kultúra miatt egyet a legkényesebb alfeléből. Maradt minden másnapra, amikor előreláthatólag a Névtelen Kürtőskalács és az Anonymus Szilvapálinka emlékművét avassuk. Édesanyám szerint a Névtelen Kefélő szobrát is fel kellene, mert olyan már rég nincs nálunk a házban. Mármint csak a neve van. De még a faluba sincs, ő csak tudja, me hogy beszélnek egymás között, csak mint emlék, mint múlt, vagy valami, ki tudja. Mint a porlik minta.

10.

No de, kedves Naplóm, ha megnövök, s tényleg megy minden, mint a karikacsapás, én legszívesebben pálinkafőző szeretnék lenni, ami, ugye, apukám kedvence. Vagy édesapám lovai leszek, mert azok mégis azt csinálnak, amit akarnak, legalább éjszakára elszabadulnak, s azzal tegyed! Írtam esztet tavaly nyáron, egy csütörtök délutáni napon, amikor nálunk a nyár esett, délután öt és hat között, mint Mikes Kelemen, távoli nagy Rodostómban, ott, azon a délmagyarországi tanyán, ahol, mint nálunk otthon a faluban, mindenki Ábel, én is, édesapám is, édesanyám is, s a munkások is itt mind a spárgaszedésben. Csak Régina néném Áron, valahogy így alakult. Ja, s egyedül Gyafi bátyám nem Ábel, látszólag, mert ő ződ, portás az erdészetnél, de egyébként ő is Ábel, csak a beceneve Gyafi, s neki egyedül van munkahelye, és ő nincs most itt velünk, otthon maradt, mint egy büszke székely fenyő a sivatagban. Ami tkp. nincs is, mármint fenyő ott, csak akkor van, ha nagyon meg vagy ijedve, s akkor még erre a nemlétezőre is felfutsz, ha jön az oroszlány, székely abszurd vagy mi, azt monta otthon a papbácsi, mert ha tényleg meg vagy ijedve, nem nézed, hogy van-e vagy nincsen fenyő, hanem fel azon, egyenesen a tetejéig. S osztán annyi.

Lonovics László: Ellentét (2011; olaj, vászon; 150×150 cm)

Egy nyakkendő kalandjai

Az írónak csupán egy nyakkendője volt. Valamelyik fiókban lapult, egyszer sem került a kezébe. A felesége lepte meg, Ernő, kaptál egy nyakkendőt, itt lesz a fiókban, egyszer jól jöhet. Jó, dünynyögte, és máris feledte. Eddig is megvolt nyakkendő nélkül. Nyugodtan le lehet élni egy életet nyakkendő nélkül, nem? A barátjának, akit tavalyelőtt temettek, sikerült. Kis időre nyitva volt a koporsó. Az író látta, hogy a halott barátja arca kifejezetten békés, viszont nyakkendőt is visel. Az író hosszan bámulta az özvegyet, aztán este a feleségének azt mondta, ő hamvasztást szeretne. És ne legyen rajta nyakkendő.

– Miféle marhaság ez már megint?! – fakadt ki a felesége.

– Lajost nyakkendőben temették.

Sokáig nem tudtak elaludni.

Az író másnap ajánlott levelet kapott a minisztériumból. Doktor Makai osztályvezető várja a kulturális osztálytól – egyeztetésre. Szíveskedjen magával hozni a személyi iratait, egy banki igazolást, számlaszámot. Hazajött a felesége, az író szótlánul nyújtotta a fejléces díszlevelet, olvasd csak.

– Istenem – az asszonynak gyanúsán csillogott a szeme. Ugyanarra gondoltak. Az írónak régen meg kellett volna kapnia azt a díjat. Úgy tett, mint akit nem izgat a dolog. Ha szóba hozták, legyintett, díj, na, mondd már. Hidd el, én nem azért.

A minisztériumban sípolt a fémdetektor, megállították. Közölte a biztonsági őrrrel, hogy három éve fém található a csípőjében. Műtéti beavatkozás. Az író látta, hogy az ő asztalán hever néhány újság, az egyikben az ő írása is szerepelt. Páternoszter szállította a hatodik emeletre. Milyen régen utazott ilyesmivel! Ízléses, fényes famintázat, természetes recsegés araszolt vele a magasba.

Doktor Makai szívélyes volt, de míg beszéltek, többször az órájára pillantott, a nyakkendőjét kilázította. Egy bordó nyakkendő. Doktor Makai gratulált. Hozatott buborékos vizet és kávét a titkárnővel, kérte az igazolványait, nézegette őket, előlap, hátlap, a fénybe tartotta a lakcímkártyát. Az író arra gondolt, mindjárt ráharap, akár az a birkózó az aranyéremre.

– Mégis, hogy milyen...

Doktor Makai bólintott, Mester, a megszólítástól az író feszült lett, de ez legyen a legnagyobb baj, Mester, mondta a kerek arcú, kopaszodásnak indult doktor Makai, nagy örömmel szolgál, hogy ez az a díj, egy különleges elismerés, amit még soha, senkinek, egyetlen magyar írónak se... és...

– Hálásan köszönöm – segítette ki az író.

Doktor Makai az asztalra csapott.

– Mester, ha hiszi, ha nem, az összes érdekelt egyetértett!

– Nagyon kedves az érdekeltektől. De miben is.

– Irodalmi szövetségeink, a kulturális kuratórium, a művészeti háziiorvosi kamara, az aszfaltozó szponzor... – sorolta az osztályvezető.

Az író szeretett viccelődni.

– Meg még a Katolikus Nőtanács is, gondolom.

– Hát persze – csapott a homlokára doktor Makai, majd összehúzta a szemöldökét. – De honnan tudja ezt, Ernő? Kikotyogták? Mi ezt a legnagyobb titokban. Ja persze, a nők! Maguk művészek és a nők...

Doktor Makai tekintetében keveredett az elismerés és az irigység.

– Az igaz, hogy jól ismerem Kontyosnét... – szólta az író, és elhallgatott.

Doktor Makai zavartan hallgatott.

– Kontyosné, hát persze! A mi csacsogós kismadarunk, a mi árulónk!

Kontyosné az író feleségének a gyerekkori barátja volt, főnővér volt az Uzsoki kórházban, és egyáltalán nem kellett volna Kontyosnénak lennie, ugyanis két éve elvált. Mégis az maradt. Vajon mit szól ehhez Kontyos, gondolkodott az író. Mi történik, ha például megnősül, és az új asszony is Kontyosné akar lenni.

– Művész úr, hanem a püspöki hivatal is. A Vöröskereszt!

– Nehéz döntés lehetett – bólintott az író.

– Ó, hogyne... Valójában nem – ingatta a fejét Doktor Makai. – Mindannyian tudtuk, jár magának ez a díj. Ez az új művészeti elismerés a Mesterrel prezentálja a jelentőségét. Pontot tesz egy hosszú és küzdelmes, de nem eléggé méltányolt procedúrára. Tudjuk, a művészeket nem érdeklik a díjak. Az élet érdekli őket, a múlt, a nyelv, a hősipkás hegyek, a lét, a csoda, a...

– Meg Kontyosné – vágott közbe gyorsan az író.

– Kontyosné, Kontyosné, hát persze! – nevetett kényszeredetten doktor Makai, egy fecnire föl is firkantotta a nevet, kérdőjelet görbített utána. Biztosan idegesek lesznek, gondolta az író, hogy nincs is Kontyosné a Nőtanácsban. És ha szerencséje van, a minisztériumban se.

Doktor Makai hangja egyszerűen hivatalossá vált.

– Úgy döntöttünk, nem lesz ceremónia. Egyrészt a megszorítások, és tudjuk, a művészek se kedvelik a csinnadrattát. A tökéletes mű nem pompában születik, igaz? Nagy vershez nem kell ragyogó csillár. Égve hagyta a folyosón, na, ugye, ennyi elég is. De mi lenne egy égve hagyott csillárból? Rettenetes áramszámla. Éhezni, szomjazni, eladósodni, másnaposnak, impotensnek, kanyarósnak, ez kellett régen, nem? Azonban változnak az idők!

Doktor Makai nyomtatványokat pakolt elő, jó sokat – itt kell aláírni, itt és itt. Hajaj, a borzasztó adminisztráció. De hát a gazdaságisok, tudja. A nyelv változik, a gazdaságiak soha.

– Velük nem érdemes ujjat húzni – bólintott az író.

Doktor Makai hozatott a titkárnővel egy pezsgőt, maga bontotta föl, kétfelé öntött egy-egy ujjnyit. Egészségükre. Éljen a művészet, vivát, irodalom, hajrá, magyarok, hárfázzanak a lenge múzsák! Hárfáztak ők is, nem? Az író gondolkodott, nem felejtett el valamit?

– De mégis mi lenne ez a díj, osztályvezető úr?

Doktor Makai megmerevedett, száját eltátotta. Úristen. Te jó ég! Ezt még nem mondta. A Mester kap havi ennyi és ennyi apanázst, nettóban, kimondott egy rettenetes összeget, és ezért annyit kell tennie, hogy semmit.

– Hogy érti az osztályvezető úr, hogy semmit? – kérdezte az író.

– Nem kell írnia többé. Sőt, nem is szabad. A haláláig tartó ösztöndíj feltétele az, hogy a Mester abbahagyja.

– Semmit?

– Egy mondatot se. Maga már megírt mindent!

– De valami apróság még maradhatott...

– Ugyan, ki veszi észre! Kérem, ne híguljon tovább az életmű.

– Tovább?!

– Most kompakt. Egész. Tizenöt vastag kötet, és? Utána az a gyönyörű csönd.

– Van egy befejezetlen...

– Maradjon torzónak! Milyen izgalmas, vajon mi lett volna a vége. Évszázadokig vitatkoznak majd az irodalmárok.

– Osztályvezető úr, éppen hogy a végét írtam meg, de az eleje...

– Még izgalmasabb! Vajon mi lett volna a fölütés! Az antré!

– De...

– Nem, magának már nem kell írnia. Egy sort se! Hátradőlhet, fújhatja a szivart, ugorjon a jégkocka a Jack Daniels aranyába.

Ő csak rázta a fejét, nem, nem.

Az osztályvezető fölemelkedett, láthatóan elege lett.

– Aláírta a szerződést, Mester – Doktor Makai veregette a vállát. Egy ilyen mozdulat azt jelenti a hivatalban, vége az eszmecserének.

Gyalog indult haza. Részegen vert a szíve, megírta már. Nézte az akváriummal lett várost, megírta. A sarki bank helyén két éve még kamaraszínház működött, két hónapig játszották az egyik egyfelvonásosát, a második előadáson már nem volt taps. Az egyik szereplőt Kontyosnérol mintázta. Sokáig küszködött a figurával. Ha egy főnövér válik, vajon kin vezeti le a feszültséget. A humortalan főorvoson biztos nem. Egy sápadt kis rezidensen, talán. A nővéreken? A betegeken? Lehet szekálni egy haldokló beteget? Nem kéne olyan hangosan nyögni, Ernő, más is belehalt már. Az élet az, hogy ha egy problémát nem tudunk megoldani, mire kiderül, nem is olyan nagy baj. Lehet megoldatlan problémákkal élni. Megírta ezt is. A teste csalásait több műfajban földolgozta. Az az igazság, egy időben tetszett neki Kontyosné. Arra gondolt, valójában semmihez sem ért. Van Isten? Honnan tudná ő azt?! Még nyakkendő se tud kötni.

Az volt a benyomása, hogy azért él, hogy megírhasa, ezt sem tudom, azt sem tudom, semmit se tudok. Vannak nyolcan például egy irodalmi esten, a szokásos fölhozatal, három kötelezett könyvtári dolgozó, két nyugdíjas néni, egy verseket író lány, a helytörténész kérdező, és egy nagyon részeg illető, aki folyton jelentkezik. Beszélt azon az esten egy rémálomról, amelyben a főnövér egy nyakkendővel fojtja meg a nagybeteg író. A vizit előtt vagy után történjen? Dulakodjanak-e? Hogy kerül a főnövérhez a nyakkendő?! Mennyi dilemma, nem? És már vége is lett az estnek. Hát akkor most átadom a lehetőséget a tisztelt megjelenteknek, ha valakinek kérdése lenne, nem neked, Géza, te már beszélni sem tudsz, kussolj, kérlek... Senki? Biztosan nem? Köszönöm a tartalmas beszélgetést. Ma is tanultunk valamit.

Otthon a felesége megkérdezte, mi volt a minisztériumban.

– Támogatott a Nőtanács – mondta.

– De hát a díjról nem...?!

– Holnap kiderül.

– Mi derül ki holnap? Egyáltalán, mi ez a díj?!

Mogorván húzódott a dolgozószobájába. A felesége azt hiszi, félreértés volt, és most szánja őt. Nézte a klaviatúra betűit. Gyűlöllek benneteket! Éjszaka lett, mire aludni tért. A felesége félálomban megsimogatta.

– A Kontyos vissza akar menni Jutkához.

– És Jutka?

– Hát... gondolkodik.

– Hogy érdemes-e újakezdeni?

– Nem érdemes. Mégis megpróbálja. Azon rágódik, ha visszafogadja Kontyost, a nevét megtartsa-e. Tehát visszafogadja, de nem lesz többé Kontyosné.

Az író korán ment be a minisztériumba, várni kellett Doktor Makaira. Számolta a vízautomata buborékjait. Nyolcvanegy, nyolcvannégy, ha száz, ő győzött. Doktor Makai, aki a kilencvenhatodik buboréknál tűnt föl, csodálkozva nézett rá: csak nincs valami baj, Mester?

– Az utalás minden hónap tizedikén történik, még csak nyolcadika van... – magyarázta az osztályvezető a tárgyalóban, miközben a titkárnő rájuk nyitott a didergő vizes palackkal, doktor Makai intett, nem szükséges.

– Nem fogadhatom el a díjat – mondta ő.

Volt egy kis csönd, fémes, kellemetlen, ilyenkor kezd hallgatózni a jó titkárnő.

– Nem értem, kérem.

– Sajnálom, osztályvezető úr.

– Hiszen már aláírta! Szignó, pecsét, minden kész! – kiáltotta Doktor Makai.

– Semmisnek kell tekinteni. Mintha meg sem történt volna.

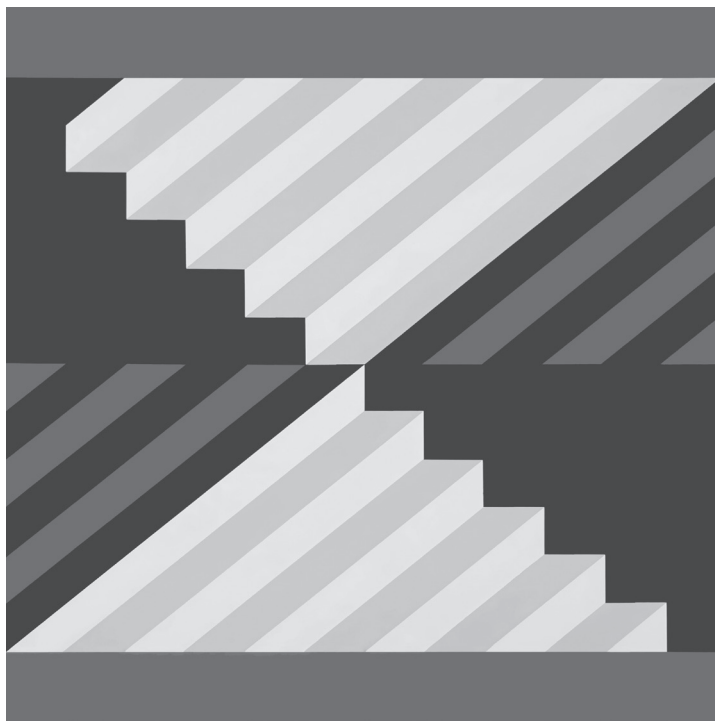
– De... Művész úr, ezt nem lehet csak úgy... A gazdaságiak...

– Adják másnak azt a díjat! – nyögte, és szinte elfutott Doktor Makaitól, aki olyanná vált, mint Napóleon. Vagy Sztálin. Hitler. Egy miniszter az ő országából. Lépcsőn szaporázott a hatodikról, képtelen lett volna a páternosterbe gyűródni. A portásnak nem köszönt. Kint nagy levegőt vett, de nem érdekelte az utca, a buborékként szállongó emberi arcok. Kiáltottak utána, több járókelőnek nekiütődött, elgurult mellette egy labda, hazáig szaladt.

Otthon aztán gondolkodott, keresgéljen-e a fiókokban, de hát mennyi van abból is. Rengeteg fiók, akármelyikben megbújhat! Mindegy, valamelyikben ott lapul, ennyi neki elég. Kék vagy szürke. Sárga. Talán pöttyös. Harántcsíkos. Szívecske-mintás.

Aztán a számítógépéhez ült. Megtornáztatta az ujjait. Nem volt szokása címmel kezdeni az írást, most mégis azt kopogtatta föl először az üres oldalra. A kissé suta munkacím ez volt:

Egy nyakkendő kalandjai.

Gnanđt János: Lépcsőzetes I. (2020; akril, vászon; 90×90 cm)

Variációk a Három alma egy tálban című népdalra

A csalódott:

Három kanál tejbegríz,
azt ígérted, hogy felhívsz,
teleszórtam kakaóval, nem ízlett,
terveztem egy puszit is, de nem így lett.

A szerelmi bánatot éppen kiheverő:

Háromperces rántotta,
nem vagyok már rád szokva,
reggel óta kigyógyultam egészen,
nem nézem a képeidet a fészen.

A fásult:

Háromlábú kisasztal,
ma semmi sem vigasztal,
felteszem a telefonom töltőre,
leteszem az államvizsgát jövőre.

A kicsit későn kapcsoló:

Háromszemű ufó vagy,
most látom csak utólag,
jobb lett volna megkérdezni előre,
mér'világít a csajomnak a bőre...

A tapasztalatokból okuló:

Három nővel randizni
nem jó ötlet, az bizti,
amikor majd kiderülnek egymásnak,
háromfele osztanak és elásnak.

A füllentős:

Három répa, egy krumpli,
nem érte meg hazudni,
beleimben a zöldségek megálltak,
jaj, minek is mondtam magam vegánnak.

Az igyekvő:

Három órát sminkeltem,
semmi szégyen nincs ebben,
azt hittem, egy kis tuning még belefér,
de a macska megvadult, a gyerek fél.

Ad notam: A juhásznak jól van dolga...

Bikiniszezon

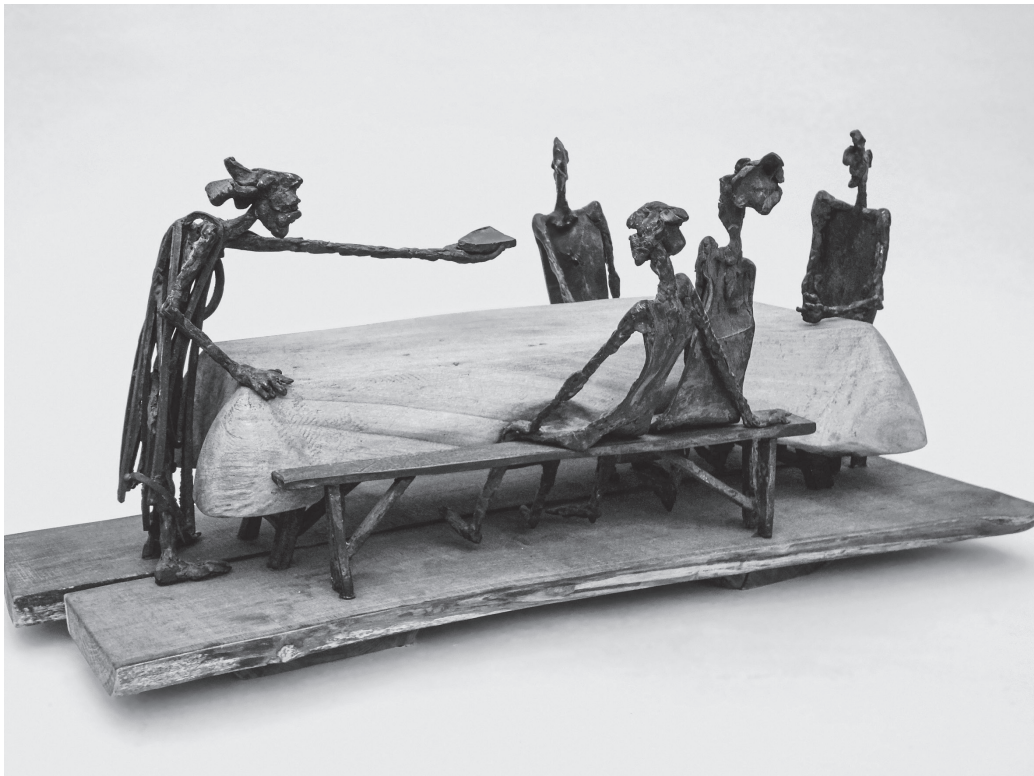
A hullának jól van dolga:
diétára nincsen gondja.
Fekszik csak a sírba',
de ki sose hízza,
nincs szüksége hullahoppra.

Irodalmár

Az írónak sok a dolga,
olvasásra nincsen módja,
őt a múzsa várja,
hülye kollegákra
idejét nem pazarolja.

Ad notam: Megüzenem a gyulai bírónak

Elárulom, elárulom a gyulai nézőknek,
hogy az ember egy rövidke műsor alatt mért fő meg.
Azért van a nagy meleg, mert itt van ez a sok lángész:
olvasd őket a *Bárkában*, szeptemberben, ha ráérsz!

Széri-Varga Géza: *Egy szelet vaddisznózsíros kenyér* (2005; bronz, fa; 95×80×34 cm)

A gyulai vérfürdő

- Kórus: *A Körösön innét s túl a hógután
Dél sincs, de már bőrig áztat verejték,
Aszó tudom sípolva sír lég után,
Nem élek, de fagyos kripta se rejt még.
Mint a hattyúmadarak,
Vízbe ülöm magamat.*
- Öregek: Nekem még a hóforrás is jó Gyulán,
Ha reummám, isiászm betegít,
Érdes térdem, csúzos csípőm gyógyul ám,
Meg nem unnám, ki se mászom hetekig.
- Férfiak: Laza gatyá,
Nők: vagy épp feszes bikini.
Naprak fekszem!
- Férfiak: Az árnyékban hűsölök.
Nők: Aki szeret, a hátamat bekeni,
Férfiak: Nem érek rá, várnak rám a hú sörök.
- Gyerekek: Kólát inni, nyamnyogni egy Magnumon,
Van itt minden, mit a gyerek meg nem un.
Aztán csúszda meg a hullámmedence,
Hogy még élünk, az csak tiszta szerencse.
- Kórus: *Míg száj tikkad s fül gőzöl,
Jobban jársz, ha fürdőzöl!*
- Peti: Skubizz ide,
De jó buksza!
- Jani: Az a bige?
Gusztá!
- Dönci: Azt figyeld! Egy királylány!
Jani: Adom! Meg is csinálnám!
Dönci: Világszám vagy, virágszál!
Jani: Legyed legyek, ki rád száll!
Peti: Az se vacak,
Az a maca!
A nyavalya tör tőle!
- Jani: Rádugnád a töltőre?
Dönci: Szédületes, itt a strandon
Mennyi lány van!
- Peti: Szedjünk egyet fel most random!

Jani: Induljunk el mell-irányban!
Peti: Ott jön egy, ki gömbölyded
Strandlabdákat hömpölyget.
Két meseszép dinnyegerezd!
Jani: Hajts rá, ne csak szemed mereszd,
Bűvöld el, oszt' döngöld meg!
Csak ne hozzál szégyent ránk most.
Büfés: Kész a lángos! Ki kért lángost?
Peti: Menő duma, laza testcsel –
A nőnek ez kell,
S máris rajta fekszel.
Lessetek csak, megy a mester!
Kórus: *Kislány, ügyelj! Vidd magaddal apádat,
Ha a gyepre kiteszel egy napágyat.
Mert különben ha hetyke vagy, ha bágyadt,
Mégpörgetnek, mint a jól kent csapágyat!*

Peti odalép Tinához.

Peti: Helló, bébi! Mi a pálya?
Magad halálra ne unjad!
Egymagában csak az punnyad,
Aki rusnya, és nincs párja.
Édes! Nem vagy túl beszédes!
Nem is kell sok hanta, látod!
Fizetem a Fanta lightod,
Aztán szó nélkül becézgess!
Vagy: öt perc, és jön a hullám,
Visongunk, míg ver a tajték,
Izgünk-mozgunk ott szimultán,
S a fűvön folytatjuk majd még.
Ne félj, cica! Biztonságos medence!
Se cápa, se böszme rákok...
Tina: Bocsánat, ha közbevágozok,
De hol találom Erkel Ferencre?
Van egy szobra valahol a parkban.
Peti: Ember! Baj van!
Lekókadta farkam.
Ez nekem túl kacifántos.
Büfés: Ki kért lángost? Kész a lángos!

Peti visszaoldaloz a fiúkhoz.

Jani: Mért ilyen kókadtan jössz, te?
Nem jött össze?
Lepattintott?
Peti: Soha többet olyat, mint ott.
Totál zakkant.

Jani: Te vagy lúzer.
A gyógyvízbe gyorsan húzz el,
Onnan less engem, a vadkant,
Hogy borzolom sörtémet,
És töröm be kocámat,
S ennyi volt a történet.
Csörtetek is, bocsánat.

Kórus: *Fiúk s lányok: mindig ez a csacsakaság!
De mért kell megtaposni más matracát?
Úgy nyargal át, hogy rejtvényem megy vele,
Messze tűnik a molibdén vegyjele.*

Jani odalép Tinához.

Jani: Hi, kisanyám! Mi az ábra?
Képzeld, nem voltam még ma nővel.
Gondoltam: egy srég manőver,
S rád kapok, mint nyúl a tápra.
Harmincöt fok Celsiusnál
A hőmérő jelzi: ússz már!
Ne tököljünk. Szivi, ússz rám!
Tekeregjünk vízicsúszdán,
S ha épségben kimásztál,
Elérted a medencepartot,
Máson csúszhatsz, vigyázzál!
Elbabrálok teveled...

Tina: Bocsi, szavad ne feledd,
Jól tudom, hogy kilence tartott
A vértanúknak innét Aradra?

Jani: Fingom sincs. Számold meg magadba'.
Gyűrjed egyedül a vánkost.

Büfés: Kié ez a hideg lángos?

Jani visszaoldalog a fiúkhoz.

Jani: Van egy cigid?
Peti: Csak nincs baj?
A kiscsaj
Egyet vakkant,
S a vadkan
Olyant koppant,
Máris kappan?

Jani: Totál frigid,
Nemcsak zizi.
Annak ciki, aki viszi.

Dönci: Pedig ha az arcát nézzük, szép a melle, nem vitás.
Peti: Ugorj, Dönci, dobd be magad, s te kapod meg, senki más!
Jani: Az ám, haver, ne tarts oly
Elánnal
A csajtól!

Peti: Szimplán startolj,
S dűlőre jutsz e lánnyal.

Jani: S ha nem épp ímmel-ámmal,
De rendesen kisajtol,
Te leszel majd csak a nyerő.

Peti: Döntsd ágynak, mint a kanyaró!

Dönci: De azt mondta Jani is: tiszta dilis,
Meg debil is, meg labilis...

Peti: Hamvas vagy, mint egy kikerics.

Jani: Egy numerát sikeríts
Egyszer már az életben!
Vagy a bicskád életlen?

Peti: Vagy netán egy pasi kell?
Az volna csak a siker?

Jani: Bökd ki, szentem:
Nem vagy homár?
Okleveles gyíkidomár?

Dönci: Kopjatok le, gyíkok. Mentem!

Kórus: *Nőkebelért kél az ifjú bús hadra,
Bölcsebb vón', ha forró vízben kushadna!
Hajdan bezzeg erkölcs dívott s tisztelet.
Megyek inkább, a masszázsbán tvisztelek.*

Dönci odalép Tinához.

Dönci: Helló... bocsi... mit akartam mondani?
Az idő nem ronda, mi?
Süt a nap, a kedves, nyári napocska,
Gyorsan leég arcocska meg lapocka...
Bár te úgy is szebb lennél a szebbnél,
Ha korommá szenesednél.
Sőt: ha együtt pörkölődnénk,
Egy percig sem zsörtölődnék,
Ha kell, érted pörnye leszek.

Tina: Nézd e kies környezetet,
Ez a kastély, ez a barokk
Nagyon tutkó.
A ballusztrád
Meg a stukkó
Megérne egy falmustrát.

Dönci: S ha egy madár kupán fos?
Inkább hagyjuk. Nem zavarok.

Büfés: Ki az anyám kérte ezt a kurva lángost?
Úgy éljek, hogy lenyomom a torkán!
Vagy az orrán!

Dönci visszaoldalog a fiúkhoz.

Jani: Mi van? Megborultál, köcsög?
Peti: Mégse jöttek be a csöcsök?

- Dönci: Ilyen az én formám.
Pedig nyomtam, mint a vöcsök.
- Peti: Rá se ránts.
- Dönci: Hát... megfordult a fejemben.
- Jani: Kergék a nők. Mint tehen, ha fejetlen.
Idejönnek, riszálnak,
Kipakolják melleik,
Magukat úgy kelletik,
Hogy a torkod kiszárad –
Fárasztó egy pávatánc.
- Peti: Ám, ha fennkölt érzélemmel,
Mint a méla tuba burrog,
Udvarolsz, e szende nők
Göggösek és szenvedők,
Csupa angol, büszke lady,
Ki vérmesen,
Szemérmesen
Méltóságát küzdve védi,
S elbukik a félszeg ember –
Így halnak a trubadúrok.
- Dönci: Hogy éghet e begyekben
Indulat, ily kegyetlen?
- Jani: Nincs lelkük a széptevéshez.
- Peti: Csak lábuk a széttévéshez.
- Dönci: Kár, hogy nekünk épp kevés ez.
- Kórus: *Már a Nap is, úgy látom, lemenőben.
Hekket sütött, ropogósat, belőlem.
Könnyen lehet derű vége csak ború.
Ha naptej nem véd, jó magas faktorú.
Mielőtt a holnap titkát feltárnám,
Leeresztem matracom meg fejpárnám.
Isten hozzád, söröm, fagyim, termálom,
Ágyikómban szűnyog cincog – rémálom!*
- Egy vendég odalép a büféshez.*
- Vendég: Büfés tata! Már most
Még sütötte azt a lángost,
Amit reggel kifizettem?
- Büfés: Kifejezetten.
Meg is ettem sebtén.
De gyere be a konyhába, te vén süldő,
S meglátod, hogy lesz még Gyulán vérfürdő!

VÉGE

Kelbimbó-vers

Képzeld, mackó, jaj, mit látok,
Itt van megint.
Hogy kicsoda?
Mindjárt mondom is, mackó,
És megérted,
Mi végre arcom fintora.

Kelkáposzta néne unokája,
Az a szörnyű átok,
Kelletlen vendégem,
Pocakomnak bánatára
Itt sorakozik, ide rakták
Elébem.

Tányéromon szétterülve
Irtózatos talány:
E zöld gömböt számhoz emelvén
Nem önte-e el undor
Vagy kiütés, olyan csalán?

Inkább iszom szörpöt.
Anya kilesi, s ujjával
A tányérom bökdösi.
Egyél, te kis mókás,
Nincs más, csak ez,
Vagy szendvics: uborkás.

Sóhajom a függönyt lengeti.
E kisgyerek, ki magam vagyok,
Az uborkát is megveti.
Nekem kell bimbó –
Viccelődik apa,
Nem értem, ez miért vicces,
Miért nevet anya.

Suhantok a villával,
S egy gondolatot csípek el,
Mi történne a kis bimbókkal,

Ha az asztaltól, e szelíd evőt,
Egy sipkás manó vinné el?

Habos-babos cukrászdába,
Csokoládé-áruházba,
Gumicukros óvodába,
Vagy csak ide, az asztal alá.
Mackóval bebújnék,
Törökmézet szopogatnék,
S megvárnám, míg ez a rettenet
Eltűnik apa hasába',
Mert hát ő mindent szeret.

Rubina festménye

- Mit festesz, Rubina?

- Őz és jegenyefa áll szirtes emelkedőn,
Csupasz városok előttük.
De holló kopog a pihehajás fejtetőn,
Ami megfesti előlük
A sápadt papírt, folytatva a zöldet,
Sercegő sárgát, fehér elevent,
S nem űzi a hollót, bár közben
Mocorog, fészkelődik, tekereg.

- Miért fested, Rubina?

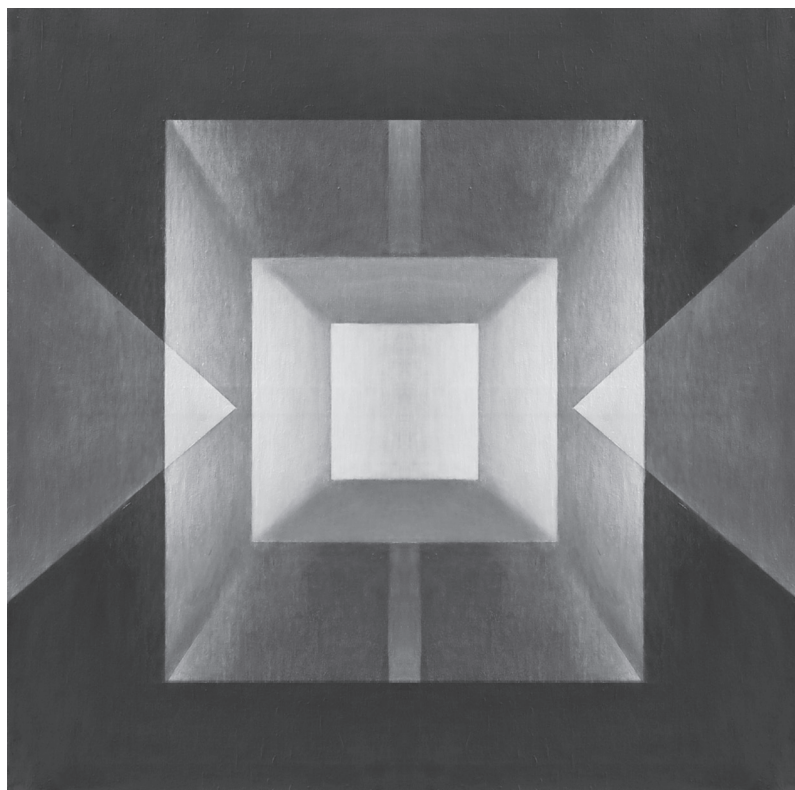
- Festem az őzet, a sziklát, a követ,
Az utcát, a csúszós, ezüst nagy árkot,
Vonal pöttyöt, foltot kanyarintás követ,
Halkulnak így a hollósuhanások,
A jegenyefa a felhőig nyújtózkodva
Ágára ültet, a szoknyám nem tépi,
Máza, mint a méz, olvadtan csordogálva
Zölden lüktet, a holló el nem éri.

- Szépet festettél, Rubina!

- Szeretlek, óvó néni!

Ugye, tudod?

Ugye tudod, szépen táncolsz?
Cipellődön perdülj százszor!
Ugye tudod, tudni mámor?
Cipellődön perdülj százszor!
Ugye tudod, érted remélek?
Cipellődön perdülj százszor!
Ugye nem tudod, miket tudni vélnek?
Cipellődön perdülj százszor!
Ugye emlékszel majd, szépnek láttalak?
Cipellődön perdülj százszor!
Ugye emlékszel majd, tulipánnak rajzoltalak?
Cipellődön perdülj százszor!
Ugye tudod, hat éved másnak pillanat?
Cipellődön perdülj százszor!
Ugye tudod, mit tegyél, ha ok nélkül bántanak?
Cipellődön perdülj százszor!

Lonovics László: Fénykapu I. (2021; olaj, vászon; 90×90 cm)

Mindenkinek kell egy csigaház

Messze innen, a térképen is túl, olyannyira messze, hogy arról már az útikönyvek sem tesznek említést, létezik egy varázserdő. Annak a legelvadultabb, leglakatlanabb, legtrombitamadár-csi-csergősebb szélére rakták le otthonaikat a csigaházak medvék, mészkőfallal, csigalépcsővel meg minden mással, ami egy csigaházhoz dukál. Ezek az épületek születésüktől fogva velük nőttek, és néha, amikor úgy gondolták, pár fűszálnyival, vagy akár egy egész dombbal, arrébb araszoltak házastól-medvéstől. Az egyik ilyen araszoláskor esett meg az eset. Azaz a kő a házra.

Zsurmó éppen beköltözött az egyik lombkorona alá. Szép, árnyékos hely volt, mondhatni, királyi. Zsurmó elégedetten törölte gyöngyházfényesre a háza falát, és büszkén szemlélte: gyönyörű otthon, takaros, a legszebb.

Fölötte ugyanekkor, a levelek és az ágak rejtekében a lombhullató-szűrő mókusok tanácskoztak az idei lombhullatásról, amikor is az egyiknek egy elfojtott tüszentéstől egyszeriben az összes szőre kihullott, pontosan az alattuk lengedező hintakőre. A kő sokkal korábban került oda – egyszerűen odasodorta a szél –, azóta hintázott ott, és minden bizonnyal a környék látványossága lett volna, ha bárki is tudott volna az otlétéről. Egy vékonyka ágon ült, a leeséstől pedig mindössze egy pókháló tartotta meg. Csakhogy a pókháló egy egész mókusnyi bundát ráadásaként már nem bírt el. Elszakadt, a kő meg egyenesen Zsurmó otthonára pottyant. A mészkőfalak ripityára törtek alatta.

A többi medve ijedten csapott magára ajtót, ablakot, zsalut meg ami még zárható volt a házon. Látni sem bírtak efféle szörnyűséget! Egy picit arrébb is araszoltak, mintha a kő továbbpattoghatna.

– Az otthonom! A szép, csodálatos otthonom! – Zsurmó medvényi könnyekre fakadt.

Senki sem sietett a vigasztalására, nem tudták, mit mondhatnának. A csigaházak egyes részei ugyan időről-időre cserélődtek, de a ház maga nem nőtt újra, ha a csigavonal egyszer megszakadt. Itt pedig ez történt.

Zsurmó hetekig, hónapokig magába roskadva élt, hol itt, hol ott: ahova kevésbé esett az eső vagy fújt be a szél, ahol a legvastagabban dudarodott a lombhullató-mókusszőr, ami alá bevacokoltatta magát a hideg elől.

Aztán egy nap az egyik tehetősebb medve, amikor éppen semmi tennivalója nem akadt, oda-pisszegett egy másiknak.

– Pszt! Hallod-e, ez így nem járja! Nem hagyhatjuk egy társunkat így magára. Valamit tennünk kell.

– De micsodát? – brummogta a másik, miközben macskamézet kapart le az egyik fa törzséről.

– Az én házamon hamarosan cserélődnek az ablakok, a kihullottakat szívesen odaadom neki.

Ez jutott eszembe – mondta az első medve kissé bizonytalanul.

Meglepetésére az ötletére többen is felkapták a fejüket.

– Én épp készültem kiverni az egyik falat. Túl sokat falatoztam a nyáron, kissé szűkös lett benn a hely – szólt oda egy harmadik.

– Nekem a kémény középső ötöde kezd elmászni – jegyezte meg egy negyedik.

Kiderült, hogy mindannyiuknál akad valami, amitől meg tudnak válni, talán csak egy kis apróság, de összerakva egy egész ház kijöhet belőle.

Lelkesen vágtak hát bele az építkezésbe. A végére már csupán egyetlen oldalfal hiányzott, de némi töprengés és pár elvetett ötlet után ezt is sikerült megoldaniuk: összeszedeggették Zsurmó régi csigaházának darabkáit, majd macskamézszel, illetve fenyőgyantával mozaikfallá ragasztották össze.

Kidíszítették, tettek bele mindenfélét: saját kezűleg gyártottak bútorokat, festettek csigavonalas tájképeket, kötöttek meleg takarókat, mígnem készen állt a beköltözésre. Kicsit szedett-vedett lett ugyan, de mégis egy igazi ház, amely már csak a lakójára várt.

Szinte varázsütésre érkezett a fagy. Zsurmó egyre nehezebben talált melegedőhelyet magának, aggódott, hol fog telelni. Az őszi lombullató-mókusszőr akkorra már vékony lesz, a hótakaró pedig hiába vastag, ha hideg. A szél is ellene fordult, cudarul fúj, nem foglalkozott holmi fagyoskodó, otthontalan medvékkel.

Zsurmó didergett, vacogott, amikor az egyik medvetársa odament hozzá, és elvezette a csigaházhoz. A többiek körbeállva várták. Izgultak, vajon tetszeni fog-e neki.

Persze, hogy tetszett! Meg sem bírt szólalni meghatottságában. Nem tűntek fel neki a kissé befelé, máshol meg kifelé dőlő falak, a csáléra sikerült ablakok, a véletlenül fejjel lefelé beszerelt bejárati ajtó vagy a kacskaringós kémény. Ő egy igazi, meleg otthont látott, amelyben már jó ideje nem volt része. A többiek odaadásától, a szeretettől, amivel építették és berendezték, még melegebbé vált.

A medvék boldogan kapaszkodtak össze. Melengetőbb érzés volt itt kint nézni Zsurmó örömet, mint elzárkózva figyelni a bánatát.

Gnant János: *Labirintus I.* (2020; akril, vászon; 90×90 cm)

Van titkos átjáró

Gyerekkoromban tartotta magát a szóbeszéd a suliban, hogy Dunaújvárosban van egy titkos átjáró a folyó alatt, ami a túloldalra vezet. A szerencsésebb gyerekek saját rokonnal/szomszédal is büszkélkedhettek, akik ismertek olyanokat, akik megtalálták a bejáratot, és átjutottak. Természetesen velük soha többé nem találkozott senki. Tekintve a tényt, hogy a város Duna-partjáról szép időben kilométerekre ellátni a szemben elterülő Alföldre, sokat törtem a fejem, milyen hosszúnak kell lennie az alagútnak, hogy soha senki nem látta előbújni a bátor próbálkozókat. Délutánokat agyaltunk végig a folyóparton magyarázat után kutatva, egyszerre cáfolva a másik ötletét és bizonygatva a sajátunk igazát. Ám minden erőfeszítésünk ellenére el kellett vetnünk a közvetlen rakétajáratot mind Nyugatra, mind a Szovjetunió irányába, nem működött a földalatti vasút sem, ami egy lendülettel szeli át az egész országot keleti irányban, sem egy másik dimenzióba vezető csillagkapu elmélete. Végül abban maradtunk, hogy csakis a parton álló bokrok takarhatták el az átkelőket, akik bizonyára gyalog indultak tovább, magukat eltévedt horgásznak álcázva. A lényeg azonban az, hogy van titkos átjáró, az összes többi részletkérdés.

Ilyen előtörténettel nem is volt kétséges, hogy a szintén dunaújvárosi szerző, Bernáth Zsolt első ifjúsági regényét, a *Lemezbolt a Szent János utcában* el kell olvasnom. Már maga a borító is a nyolcvanas évek ponyvairodalmának krimi-kaland kiadványaira hajaz, megspékelve Indiana Jones kitörölhetetlen frigyládába kukkantós jelentének megidézésével. A regény nem hazudtolja meg a borító ígérteit: lendületes nyomozós-kalandtörténet vár ránk.

A történet Máltán játszódik, ahol két kiskamasz egy évek óta bezárt lemezboltban különös jelenségre figyel föl, és nyomozásba kezd, hogy kiderítse, mi vagy ki állhat annak hátterében. Minden adott a nagy kalandhoz: a vakáció szabadsága, a szigettel egybeforrt lovagrend legendája, megmagyarázhatatlan eltűnések és felbukkanások, kíváncsi és rátermett nyomozók Orsi és Joel személyében és egyre több válaszra váró kérdés. A könyv egy napsütéses, belassult délutánon kezdődik. Orsi, nyaralás címén magányosan térfereg az utcákon, mivel édesapja, akit elkísért a szigetre, ki sem mozdul a helyi könyvtárból, ahol a kutatásaihoz gyűjt anyagot. Véletlenül botlik bele Joelbe, a tehetségesen rajzoló helyi kislányba, aki túlórázó édesanyja elfoglaltsága miatt szintén egyedül üti el a napjait. A két gyerek közé rögtön szálát húz a barátság, és sorsaikat szorosan egymásba sodorja a titkok gigantikus örvénye, hogy magába szippantva őket ismeretlen, párhuzamos világba nyisson utat számukra. Amíg Dorothy-t a tornádó olyan világba repítette, ahol a normalitás törvényei lecsupaszodva, visszajükba fordulva gyúrnák át a valóságot, addig a lemezboltban felfedezett átjáró egy lehetséges valóságba vezet, ahol árnyalatnyi eltérések formálják az alternatív univerzumot.

A filmszerűen sodró lendületű, többdimenziós cselekményt Orsi narrációjából követjük végig. Ez az egyszerűsített, egyenesvonalú elbeszélés, amit csak a szükséges pontokon szakít meg egy-egy visszaemlékezés, naplórészlet, történelmi kitekintés, biztos kapaszkodót ad az olvasónak a szövevényes összefüggések követésében. A tizenkét éves kislány szemmagasságából láttatott nyomo-

zásba maga az olvasó is menthetetlenül bevonódik, szinte késztetést érez, hogy maga is utánajárjon az információknak. A kezdeti pangó unalmat hamar elsöpri a kislány kíváncsiságának lendülete, ami Joel személyes érintettségétől hajtva feltartóztathatatlan erővel lökdösi hőseinket a végkifejlet felé. Orsi cserfesen és akkurátusan navigálja az olvasót a számára is hihetetlen fejlemények és azok következményei között. Noha kezdetben itt-ott döcögnek a szájába adott hasonlatok, erőltetettek a popkulturális utalások, de ahogy egyre jobban megismerjük impulzív természetét, fanyar humorú igazságkeresését, hajthatatlan kíváncsiságát, helyére kerül koránál érettebb stílusa is. Külön pikantériája a nyelvhasználatnak a helyiek, így Joel által is magabiztosan használt, meghatározhatatlan jelentéssel bíró szavak, kifejezések, horkantások széles tárháza. Azonnal megidézik a déliek lazaságát, és a párhuzamos valóságok nüansznyi eltéréseinek állandó emlékeztetőivé válnak. Orsi és Joel párosa méltó utódja a legendás nyomozópárosoknak, noha egymás ugratása soha nem durvul el, sőt, nemcsak hogy szórakoztatja őket a másik kattanása, de végig empátiával kezelik egymás bogarait. A kislány harsányságát kitűnően kiegészíti Joel visszafogottsága, érzékenysége és csendes elszántsága apja felkutatására. Barátságuk egyetlen furcsa eleme, hogy a köztük lévő egy év korkülönbség ellenére Orsi kisöccseként és nem partnereként tekint Joelra, többször hangsúlyozva a köztük lévő jelentős korkülönbséget, aminek mibenlétét olvasóként nehéz tetten érni.

A gyerekek duóját egészítik ki a felnőttek. Közülük kiemelkedik Chris szétcsúszott, gyanúsán viselkedő és hadováló figurája, aki a dimenziók közötti átjáró áldozataként megszállottan kutatja, hogyan juthatna vissza régi életéhez, aminek kulcsát egy soha meg nem jelent, mégis létező kislemez formájában látja. A kislemez az egyetlen bizonyítéka a másik életének, amiben ünneptelt popsztárként volt jelen a világban. Azonban ebben a valóságban a szerepek felcserélődtek, és régi riválisa bitorolja (?) a sztárnak kijáró kiváltságokat. Chris személyes története katalizálja a nyomozást, elmélete a párhuzamos dimenziók törvényszerűségeiről fontos keretet ad a cselekményszövének. A személyes érintettség tette Chris és Joel alakján keresztül elgondolkodtatón árnyalja a veszteségeket. A kisfiú végső reménye a rejtély megfejtése, hogy így eltűnt édesapja nyomára bukkanjon, sorsáról bizonyosságot szerezzen. Halk szorongás és elszánt reménykedés kíséri minden lépését a történet során. Ezzel szemben Chris jogosnak vélt társadalmi privilégiumait szeretné visszaszerezni, ám ebben indulatos pökhendisége, hiú sértettsége leginkább csak akadályozza. Hamar nyilvánvalóvá válik számára,

hogy a gyerekek segítségére van utalva, a kényszerű együttműködésből lépésről lépésre szövetség, majd barátság lesz. Kívülálló személye bepillantást biztosít a gyerekeknek a felnőttek észjárásába, miközben ő a gyerekek révén képessé válik túllépni saját deformáltságán. Chris meghatározó jelenlétét élesen ellenpontoszza a gyerekek saját szüleinek hiánya. Pontosabban hiányukon keresztül

Cerkabella, Szentendre, 2021

megmutatózó jelenlétük. Az önállósodás felé haladó gyerekek feszültségekkel élik meg a szabadságban rejlő bizonytalanságot és a szülőkről való leválás magányosságát. Feloldásként a minden kérdés felett álló támogató szeretet és a távolság dacára is megbonthatatlan összetartozás számtalan apró gesztusban ölt testet a családi viszonyokban.

A szerző remek érzékkel kerüli el a csapdát, hogy a széles műfaji merítés eltérő elemei egymás melletti, párhuzamos síkokat alkossanak. A különböző összetevők belesimulnak a történet egységébe, újabb értelmezési szintekkel gazdagítva azt. Az átjáró gyűjtőpontján keresztül személyes létünk választásai kerülnek mérlegre. Ennek egyik megindító példája a kapun átlépő Orsi saját maga ismeretlen énjének írt levele és a visszatérése utáni születésnapja körüli pimasz dimenziócsavar.

Kétségtelenül nagy és merész vállalkozás ez a történet a szerző részéről, de az eredmény maga is olyan, mint a dimenziókapu: beszippant, megforgat és nem ereszt.

Széri-Varga Géza: Bűnök bűne a népek egymásra uszítása (2018; bronz, gránit; 35×30×30 cm)

A MAGYAR IRODALMI HUMOR MÚLTJA ÉS JELENE – IRODALMI KONFERENCIA

Hogy született humor az 1933-as gyulai kánikulában?

Karinthyhumor-történet

Tisztelt Elnök úr, kedves egybegyűltek, hozzátartozók, előadásom a keresztségen *A modernség irodalmi humora* címet kapta, ez azonban se nem frappáns, se nem humoros, és különben is: Gyulán vagyunk, feltehetően az érdeklődők jelentős része is helyi erő, legyen tehát az előadás címe inkább az: *Hogy született humor az 1933-as gyulai kánikulában?*, kérdőjellel a végén, erre majd biztos mindenki felkapja a fejét, hogy hohó, ez érdekes.

(Kosztolányi egyik *Esti Kornél*-novellájában az elnök úr itt már alszik. Csak mondom.)

Ahhoz azonban, hogy az 1933-as gyulai eseményeket megértsük, picit messzebből kell indítanunk. Javaslom, ugorjunk vissza tizenhét évet.

1916 szomorú esztendő volt Magyarország történetében. Meghalt hón szeretett királyunk, a Ferencz Jóska, aki leverte és véresen megtorlta az 1848/49-es szabadságharcot, de mégiscsak a miénk volt. Győztes csapataink hadban álltak egy vesztes háborúban, a következményeit ismerjük. És Ady Endrének nem jelent meg ebben az évben kötete.

Ekkoriban is volt persze már humorka Magyarországon. *A Hét* vitriolos, gúnyba mártott

aktuális versikéit Szép Ernő írta, akinek kedves humorán mindig sírni támad kedvünk. A napilapok tárcarovatában Sipulusz – alias Rákosi Viktor – és Elta – alias Heltai Jenő – írtak vicces dolgokat. A színházak világot jelentő deszkáin Molnár Ferenc, a franciás vígjáték nagyágyúja, a függönyök előtt azonban Nagy Endre, a konferanszié az úr, állítólag innen eredeztetik a stand-upot. És volt már mozi, némafilmekkel, de remek komikusokkal.

És bár Adynak nem jelent meg ebben az évben kötete, egy másik *nyugatosnak* igen, szempontunkból viszont – mert mégiscsak egy humortörténeti tudományos konferencián vagyunk – talán még ennél is fontosabb az a cikk, amelyet Laczkó Géza írt erről a kötetről a *Nyugatban*. Meglátása szerint a magyar humorról, illetve a magyarok humoráról ez mondható el: „A magyar irodalomnak, nem akarom mondani, fogyatékosága, de mindenesetre egyik jellemző vonása, hogy kevés humoros és komikai terméke mellett nincs egy nagy írója se, aki nagyságát éppen e nemű műveinek köszönhetné. Egyfelől biztos a tragikai tárgy és nézés felé hajló művek többsége, másfelől kevés írónk nem járt a humor

A következő öt tanulmány a Gyulai Várszínház 2021. évi programjának keretében megrendezett (a Mogyoróssy János Városi Könyvtár előadotermében megtartott) III. Irodalmi Humorkonferencia előadásainak szerkesztett változata. A szerk.

és komikum vidékén. Ez körülbelül azt jelentené, hogy a bánkódó nevetés és nevető nevetés egyként csak illanó benyomás a magyar lélek tipikus jelentkezésében, a humoros nevetés csakhamar elkeseredik, a komikus nevetés tréfába, anekdotaiba téved. S ez arra a végső megállapításra vezet, hogy a humor és komikum a lélek sötét és fehér oldalának oly egyensúlyban ingását tételezi föl, amely a magyarnak igen ritkán jutott osztályrészül s nagy írónak épp úgy. Egyszóval, az a lelki dispozió, amely az akármilyen fajtájú nevetséges művészt emelkedéséhez szükséges, nem idegen a magyartól, de nem is fő alkotó-eleme kedélyének.”¹

Magyarra lefordítva mindez talán annyit tesz, hogy sírva vigad a magyar, de az nem az igazi. Aztán a kritikus folsorol pár író a régebbi időkől, akik így vagy úgy humoros írásokat is írtak, és végül leírja, hogy echte humoros írónk csak kettő volt addig a magyar irodalomban, a Pákh Albert meg a Mikszáth. (Pákh Albertnek mindenki nézzon utána, mert bár Laczkó azt írja, hogy már addigra is elfeledett szerző, mára már Wiki-szócikke is van.) És utánuk jött, ugye, a Karinthy, akinek *Tanár úr, kérem* című kötetéről írt recenziót Laczkó Géza.

Ez volt a helyzet 1916-ban, a magyar humor hímnemű, és Karinthyig olyan szomorkás a hangulata.

1920-ra, azt lehetne mondani, alapjaiban megváltozott a helyzet. Lehetne mondani, de nem lenne igaz. 1920-ban – ez is milyen vidám év volt az ország történelmében – jelent meg a reprezentatív *Magyar humoristák* című antológia, Heltai Jenő szerkesztésében. Kilenc deli magyar férfi mutatja meg, milyen is a magyar vigasság, viszont tény, hogy négy év alatt sokat nőttünk, mert amíg 1916-ban csak Karinthy volt a humorista, most már mellé sorakozott nyolc másik, név szerint: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő, Herczeg Ferenc, Molnár Ferenc, Murai Károly, Rákosi Viktor, Szép Ernő és Szomaházy István. Amikor 2003. július 31-én az I. Irodalmi Humorkonferencián az előadó éppen erről

a kötetről beszélt, ő is szóba hozta, hogy nem egészen érti pl. Herczeg Ferenc, Murai Károly vagy Szomaházy István szerepeltetését.²

Heltai a kötet szerkesztői előszavában leírja, hogy először egy kritikust szeretett volna fölkeríteni, de aztán megijedt attól, hogy a kritikus majd túl tudósi előszót szól, és unni fogják az olvasók. Bár igaz, hogy ezután felüdülés lenne számukra a sok humoreszk. Aztán arra gondolt, hogy egy kiváló humoristával íratja meg az előszót, de ekkor attól ijedt meg, hogy mi van, ha túl magasra lesz helyezve a lécz, és a nagyon vicces előszó után unalmasnak tűnnek majd a humoreszkek. Végül úgy döntött, hogy ő maga írja meg, és nagyjából nem szól majd semmiről, így a káposzta is, meg a kecske is megmarad.

És mivel még mindig egy humortörténeti tudományos konferencián vagyunk, Heltai hozzánk beszél: „Hogy az irodalomtörténetnek is jusson valami, a szerkesztő fontosnak látja, hogy a humoristák rövid életrajzát és munkáik lajstromát is kinyomtattassa. Az életrajzok elolvasása azonban nem kötelező, azokat különben is könnyű a humoreszkektől megkülönböztetni: ami nem mulatságos, az alkalmasint életrajz.”³

Ebből az derül ki, próbálok meg magyarról magyarra fordítani, hogy egy humoreszk viccesebb, mint egy életrajz.

Itt érdemes összefoglalni, mit tudunk eddig a huszadik századi humorról: modernebb, mint az anekdota, és mulatságosabb, mint egy életrajz.

(Kosztolányi novellájában az elnök úr itt halkán horkant egyet, s álmodik tovább. Pedig most jön a java.)

A modern humor mibenlétéről tett fönti állítást tökéletesen példázza Karinthynek egy nemrég előkerült írása. Ami persze megvolt mindig is, de csak most vették észre. Természetesen lehetett volna másikat is választani, ez azonban éppen Gyuláról szól, és Gyulán született, itt a helye, szó szerint. Mondanám, hogy Önök kérték, de pontosabb így: Önök kapják, Karinthy Önöknek írta 1933-ban. Olvasom:

1 Laczkó Géza: Humor és komikum. Nyugat, 1916. ápr. 1. 415–421.

2 [Bíró-] Balogh Tamás: Tréfa a humorban. Karinthy Frigyes, a humorista (?) Bárka, 2003. 5. sz. 76–86.

3 Heltai Jenő: Nem előszó. In: Magyar humoristák. Anthológia. Szerk.: H. J. Bp., 1920. Athenaeum. 3–5.

*Medvetörténet
Kis riport, sajtó tudósítónktól*

Békésgyula, 1933. kánikula.

E pillanatban, a megérkezésünk után történt puhatólózások eredményeként kezeink között vannak már a szálak, amikből rekonstruálni lehet a lapok által egyelőre röviden közölt medve-ügy részleteit.

Mivel nem lehetetlen, hogy — tekintettel az évadra — a dolog a Dreyfuss-esethez vagy a daytoni majomperhez hasonló szenzációvá nővi ki magát, jó lesz idejében leszögezni a száraz tényeket.

Ez történt:

A Donnert-féle vándorcirkusz száz pengő jutalmat tűzött ki annak, aki előadás után a műintézet népszerű primadonnáját, Mackót, a medvét földhözlapítja.

Egy lelkes, de szegénysorsú kisgazdalegény, aki egyelőre nem óhajt a nyilvánosság előtt szerepelni, elkeseredésében vállalkozott a mérkőzésre és — szemtanúk szerint — rövid tusa után odavágta Mackót a porondhoz.

Csak úgy nyikkant.

Az igazgatóhoz fordulván a száz pengőért, az nem nyilatkozott véglegesen, felszólította a legényt, hogy másnap jelentkezék a pénztári mérleg lezárása után.

Utána a legény barátaival betért a kocsmába, ahol szerény áldomást ittak a győzelem örömeire — rossz nyelvek szerint nem is feküdtek le, egyenesen a kocsmából mentek az igazgatóhoz, a délelőtti órákban.

De kiderült, hogy a közmondásnak van igaza: nem jó a medve bőrére előre inni. Az igazgató kijelentette, hogy nem fizet, eszeágában sincs fizetni, a mérkőzés nem volt szabályos, a medvét senki sem fektette két vállra, nincs az a zsűri, amelyik a sport-szerű győzelmet megállapítaná.

Legényünk érthető haragra gerjed, szalad a bíróhoz.

A bíró maga elé rendeli az igazgatót, aki csökönyösen kitarat mellette, hogy a mérkőzés nem volt szabályos.

A legény kijelenti, hogy hajlandó szakbizottság előtt megismételni a mérkőzést — lássuk a medvét, hozzák ide, úgy odateremti, hogy...

Az igazgató nem megy bele a dologba, ő nem teszi ki a medvét további inzultusoknak, annálkevésbé, mert a legény durván és tapintatlanul bánt a medvével, a szőrét is kitepte, a medve nem is jöhetett a tárgyalásra, otthon fekszik, gyengélkedik, orvosi bizonyítványt küldött.

A bölcs bíró elnapolta a tárgyalást addig, míg a medvét is kihallgathatja — egyelőre arra kötelezte az igazgatót, hogy fizesse ki a kocsmás számlát, mert a társaság jóhiszeműen költekezett. Tehát inni mindenesetre jó volt — mégse talál a közmondás.

Munkatársunknak alkalmá volt beszélni a medvével, aki egyelőre, míg a főtárgyalás nem lesz meg, annyit óhajt csak közölni a nyilvánossággal, hogy bu...u...u, neki elege van.

Munkatársunknak viszont melege van.

Munkatársunk e pillanatban legszívesebben egy jegesmedvével mérkőzne a Jeges tengerben, ahelyett, hogy önöket mulattassa.

Az (-inti) aláírású kis írás a *Pesti Napló* 1933. augusztus 12-i számában jelent meg, a 11. oldalon.⁴ Műfaja nehezen meghatározható: tudósításnak álcázza magát, mintha kis riport lenne, de hiányérzetünk van, mert tudósításhoz képest túl kevés a konkrétum benne. Különbösen is: mindjárt az első mondatával utal arra, hogy az újságok már megírták az esetet, ő csak a mélyére akar látni. És valóban: az eset a lapok szerint Géczi András hentessel – más források szerint: földművessel, de ezt az ellentmondást majd a gyulai levéltárosok feloldják – és Donnert Bonifác cirkuszigazgatóval történt, és hogy Gécziék nem előre ittak a medve bőrére, hanem utána, mert a százpengős díj helyett a községi bíróság 20 pengőt ítélt meg, és azt itták el utóbb, persze az is lehet, hogy kétszer ittak, annál is inkább, mert a sajtóhírek szerint Géczi Andrásnak nem sokkal korábban született meg András nevű fia, ami meg, akár hentes, akár földműves az ember,

⁴ A konferencia után hívták föl a figyelmem arra, hogy a kis írás szerkesztett, gondozott változata időközben kötetben is megjelent. Lásd Karinthy Frigyes: *Hölgyeim és Úraim*. Ismeretlen írások 1927–1938. Szerk.: Kovács Attila Zoltán, Urbán László. Bp. 2020. Athenaeum. 53–57.

fontos esemény.⁵ Ráadásul egy másik cikkből az is kiderül, hogy „szegény medvebajnok úrral olyan gorombán születése óta se bánt senki, mint Géczi úr, aki a medvével gorombáskodni kezdett s dühében mint egy futballista ugrott neki”.⁶

Mit is csinált akkor valójában Karinthy a hírrel? Megfosztotta a részletektől, ugyanakkor kiszínezte kicsit, bizonyos részleteit pedig felnagyította. Ezt ő maga jelzi is, amikor azt írja, könnyen lehet, hogy a gyulai medveügy „a Dreyfuss-esethez vagy a daytoni majomperhez hasonló szenzációvá növi ki magát”. (Mindkettő létező és történelemformáló esemény volt.) Érdemes megjegyezni, hogy a 2003-as humorkonferencia egyik elemzett novellájában Karinthy hasonló eljárással élt, és ezt Móricz Zsigmond vette észre: ott a novella elbeszélője egy kedves kis nyulat akar megfogni, az persze nem hagyja magát, és ebből alakul ki az a történet, amely Móricz szerint „a lelki viharok egyik világtörténelmi catalaunumi csatája”, sőt „az egész világhistória. Közelebbről a magyar ezredéves történelem. Távolabbról az emberiség kultúrfejlődése.”⁷ Hát, Móricz is vicces.

Talán mindenki érzi, hogy valami hasonlóval van dolgunk. Cirkuszi hasonlattal élve, Karinthy itt bolhából csinál elefántot, akarom mondani, medvét, mert írnia kell valamiről, de az augusztus hírhedt uborkaszegzon, ilyenkor mindenki nyaral, tessék, ő is épp Gyulán hesszel, és ha nem történik nagy dolog, akkor a kicsibe kell kapaszkodni, és azt fölnagyítani. Mert mi történik a cikkben valójában? Elmesél egy esetet, ahol számára nem is a medveviadal a lényegi, hanem a díj ki nem fizetése és az ebből adódó pereskedés, ami végül mindkét felet érintően pozitívan zárult le: az igazgató nem fi-

zette ki a pénzt, a medvét legyőző bajnok pedig vélhetően jól berúgott. Ez pedig, mondhatni, valóban nem nagy ügy, mindennapos történet.

Itt érdemes visszautalni az 1916-os és 1920-as sorokra. Az anekdota és az életrajz ugyanis annyiban mindenképp rokonok, hogy egy valós személy valós történetét mesélik el, úgy-ahogy. Egy igazi tudósítás pedig szintén ezt teszi, tudják: Géczi András egy életeseeményét.

De Karinthy most is ugyanúgy járt el, mint az *Így írtok ti* ikonikus előszava esetében: ott egy ismert anekdotát – amely megtalálható Tóth Béla hatkötetes anekdotagyűjteményében is – fosztott meg összes konkrétumától, ezzel általánosította, áttette egyes szám első személybe, ezzel viszont személyesítette, majd alkalmazta, jó nagy adag öniróniával leöntve, saját írásművészetére.⁸ Huszonegy év múlva pedig újraírt egy gyulai eseményről szóló tudósítást, belevitt pár nyelvi leleményt, szólásokat facsart ki és vissza, és a végén ugyanúgy beleszótt egy önironikus metanarratívát: nincs is kedve dolgozni, mert melege van, inkább mást csinálna. A végeredmény egy parodisztikus tudósítás, de ha pontosabban akarom definiálni, akkor egy tudósításparódia. Jól bevált recept, győztes csapaton ne változtass.

Eddig eljutva viszont előadónknak alkalma volt alaposan megfigyelni a közönség reakcióit, és látszik, hogy a közönség csak annyit óhajtana közölni az Elnök úrral, hogy bu...u... u, neki elege van.

Előadónknak viszont melege van.

Előadónk e pillanatban legszívesebben egy jeges itallal mérkőzne, ahelyett, hogy önöket untassa, ezért vissza is adja a szót az ébredező Elnök úrnak, Önöknek pedig köszöni kitarató figyelmüket.

5 Lásd: Géczi András esete a barnamedvével. Békés, 1933. aug. 6. 3.; Gorombán bánt a medvével. Népszava, 1933. aug. 9. 5. és Anyakönyvi hírek. Békés, 1933. aug. 17. 4.

6 Lehet-e kétvállra fektetni a cirkuszi medvét? Kis Újság, 1933. aug. 6. 7.

7 Móricz Zsigmond: Arckép. Bevezető beszéd Karinthy Frigyes írói estjén a Zeneakadémián, nov. 6-án. Nyugat, 1932. nov. 16. 493–494. (Idézi: BBT 2003.)

8 A Tóth Béla Hogy ló Jellencsik? című anekdotájával való kapcsolatra az alábbi kiadvány szerkesztői jegyzete hívta fel a figyelmet (számomra legalábbis): Karinthy Frigyes: *Így írtok ti*. Az első kiadás teljes, gondozott szövege. Szerk.: Reményi József Tamás és Tarján Tamás. Bp., 1994. Ikon. (Matúra klasszikusok 17.) 27.

Rosszkedvünk tele kontra tündöklő nyár

avagy humoros-e a kortárs magyar irodalom,
s ha nem, akkor miért igen?

0. Egy elmaradt mozdulat

Akkor kezdjük is talán egy viccel.

- Doktor úr, baj van a nemi szervemmel!
- Mutassa!
- Tessék.

Ön most, a *Bárka* aktuális számát olvasva nyilván nem nevetett fel. Talán csak abban az esetben, ha jól ismeri ezt a poént, eszébe jut, szereti is, és nem hozza magát kínos helyzetbe a nevetéssel (konferencián van, vonaton utazik sőtlan alakok között, munkát imitál egy nyitott irodában és hasonlók.) A vicchez ugyanis tartozik egy mozdulat, amely nélkül nem érthető, mondhatni, ez a mozdulat a vicc értelme, alfája és ómegája: a viccmesélőnek a „tessék” kimondása közben az egyik kezét előre kell nyújtania, a tenyerét úgy tartva (ujjai behajlítva kissé), mintha lenne benne valami.¹ Ön, most, a *Bárkát* olvasván, szintén nem nevet fel, még talán el sem mosolyodik, hiszen viccet nem mesélünk el ilyen hosszadalmasan, körülményesen. A viccet ugyanis elmondani kell, sőt *előadni*. Minél nagyobb színészi tehetséggel van valaki megáldva, annál jobban nevetnek a poénjain, és mindannyian ismerünk poéngyilkos embereket is (ezek sokszor imádnak szerepelni!). Mindez fontos lesz a továbbiakban is: mennyit tesz hozzá az élő előadás egy hu-

moros irodalmi műhöz? Szerintem sokat. De most térjünk rá írásom fő tárgyára, a humorra a kortárs magyar irodalomban.

1. Humoros-e a kortárs magyar irodalom?

Ha ezt a kérdést feltesszük az irodalmároknak, vagyis a szerzőknek, szerkesztőknek, kritikusoknak, a sok kortárs magyar irodalmat (továbbiakban KMI) olvasóknak, szerintem százból kilencvenkilencen rávágják, hogy „ugyan már, dehogy, tök depi az egész”. Cizelláltabban úgy fogalmazhatnánk meg a rapid diagnózist, hogy a KMI a lélek legmélyebb bugyraiból hozza föl a rejtett gyöngyszemeket, a legfeszítőbb kérdésekre keresi a választ, úgymint elmúlás, halál, betegség, depresszió, társadalmi egyenlőtlenségek, sőt igazságtalanságok, hiábavaló remény, szerelmi bánat... De aztán, ha visszakérdeznénk, képzeletbeli KMI-művelőnk vagy -ismerőnk pontosítana, és azt mondaná, „bár ha valójában jól belegondolok”, és felsorolna néhány nevet vagy írást, és kiderülne, hogy igenis van humor a KMI-ben. Miért hát ez az előítélet, miért gondoljuk borúsna a KMI-t? Véleményem szerint ennek két oka van (jobb lenne, ha három lenne, talán menet közben beugrik még egy): az egyik az iskolából hozott tudásunk, hiszen a kanonizált szerzőink élete tömény tragédia (korai halál,

1 Ez a vicc valójában nem hangzott el a konferencián élőben, mert az előadó detektálta, hogy kiskorúak, sőt, egy gyermekkorú személy is ül a hallgatóság soraiban, és nem akart maradandó lelki sérülést okozni senkinek. Most, írás közben pedig elmélázott egy felvetésen: nő mondhatja egyáltalán hatásosan ezt a viccet? Sőt, továbbmenve: mesélnék még viccet a magyarok (az emberiség?) egyáltalán?

betegség, öngyilkosság, halálmenet, gázkamra, a megbecsültség hiánya, szegénység, nyomor), az életművek pedig komorabbnál komorabb, feketén fénylő, súlyos (ám mégis: remek)művekkel vannak tele. Vagyis már kisiskolásként a fejünkbe verik, hogy a nagy magyar költő és író szenved, meghal, ezért most te is végigszenveded ezt a könyvet, ebadta kölyke, különben agyoncsaplak! Pedig ez a kép sem ilyen egyértelmű: ezek a tragikus sorsú bácsik (elvéve nénik) is voltak boldogok, szerelmesek, fiatalok (!), és írtak, bizony, nemcsak a nemzeti sorstragédiákról, hanem mulatozásról, mókás történetekről, sőt, malacságokról is (hogy csak a legelső magyar költőt, Janus Pannoniust említsük meg e helyt. Na, jó: Petőfi is tud vicces lenni, hajjaj, de még a nagyon elégikus Arany is.) Mivel jelenkori irodalomoktatásunk központi agya képtelen árnyaltan, összetetten gondolkodni, sőt, érezni (ez így megy egyébként hosszú évtizedek óta), nem tudja átadni azt a fontos tudást a fiataloknak, pedig hasznos lenne, hogy ilyen az élet, gyerkőcök, vannak boldog pillanatok az életben, vannak tragédiák, van szex is, hazaszeretet és hazáulás, identitásválság, tőzsdekrach etc. (A jó tanárok persze mindig megtalálják a kikapukat, hogy eljuttassák diákjaikhoz az irodalom rejtett kincseit, örök hála nekik ezért. Egy jó tanár mindig forradalmár egy kicsit!) Az oktatás miatt tehát a magyar irodalmat a kezdetektől egy afféle ízlésesen berendezett, kellemesen fűtött siralomháznak érezhetjük, ahonnan érdemes minél hamarabb lelécelni. (A jó tanár bemutatja: nem siralomház az, hanem elvarázsolt kastély, barlang, faházikó, bálterem, kupleráj, borospince és tervezőszoba egyben.) Természetes hát, ha a KMI-re úgy tekintünk, mint a sima MI folytatására: legyenek az élő írók is depressziósok, haljanak meg korán, viseljék el méltósággal, hogy a lőtéri kutyát nem érdekli a sorsuk, cserébe az utókor jól felfedezi őket, s akkor majd lehet ruhát szaggatva hamut szórní a fejünkre, hogy milyen oktalanok voltunk, nem láttuk, mekkora zseni volt is az Attila; régi ellenségei párás

szemmel idézik fel csodálatos alakját, elszavalván a neki címzett hommage-ukat... Az I-olvasó közönség egy jó ideje konzekvensen jár el, MI-t, pláne KMI-t nem olvas, akik viszont igen, azok sokszor ezt a borongós, jól bevált hagyományt várják el a KI-ktől. „Legyen azért súlya, csapjon oda rendesen!” A másik ok pedig, hogy minderre még a külhoni recepciónk is rátesz egy lapáttal: a KMI a külföldi (elsősorban német, hiszen ismert a tény, hogy a Föld nevű bolygón, tán egyedüliként, a németek hajlandók elolvasni más, ráadásul kisebb népek irodalmát is a sajátjukon és persze a mindenhol olvasott angol-szászokon kívül) számára az egzotikus és közeli egyfajta vegyülete. Itt téblábol ez a fura nyelvű nép Európa szélén (szerintünk a közepén), a fele az egykori Nyugatrómai Birodalomhoz tartozik, a másik fele a híres Puszta, kicsit Oroszország, kicsit Ázsia, de mégis olyan cukin igyekszik *ej-rópa*² lenni, hát most képzeled, már nem is lovon járnak, meg tudnak késsel-villával enni... Nekünk a peremlét magas fokú esztétikai ábrázolása a feladatunk, a szürke különböző árnyalatai, a rozsdáövezet poétikája, a nemespenésszel bevont pusztulás, meg ilyenek. Összegezve a két pontot (nem lett meg a három, a kakas csípje meg!): a magyar írók kilencvenkilenc százaléka nem azért nem fog befutni nemzetközi karriert, mert nem jó, hanem azért, mert nincs rá igény, nem ezt várják tőlünk. De ez megfordítva is igaz: vannak olyan külföldi nyelvről fordított könyvek, amelyeket ha magyar szerző írt volna, csúfosan megbukik nálunk.³ Ám a humorral mégsem lehet kibabrálni: mindig utat tör magának. És ha a fősodorban nem kap helyet? Hát akkor hátulról támad, sunyi mód!

2. Milyen is a humoros irodalom?

Amin nevetünk. (Hát igen, érzem én is, hogy definíciónak ez kicsit sovánka, de induljunk ki talán ebből.) Olyan persze nincs, hogy mindenki nevet valamin. Talán Ön is, tisztelt

2 Ezt most Márkus László hangján mondtam Az ötödik pecsétből. (1976, r.: Fábri Zoltán)

3 Egyetlenegy példát hadd említsék: Olivier Bourdeaut Merre jársz, Bojangles? (Magvető, 2017) című regényét magyar szerzőtől nem fogadta volna el sem a magyar, sem a német közönség. Francia szerzőtől viszont annál inkább!

Bárka-olvasó, járt már úgy, hogy szinte fuldokolva a nevetéstől elmesélt valamilyen tréfás esetet, de a hallgatóságából még csak egy mosolyt sem sikerült kicsalni, netán ajánlott egy filmet (urambocsa' könyvet!), amelyen Ön remekül szórakozott, ám a célszemély úgy válaszolta, hogy „aha, nem rossz”, mint aki citromba harapott.⁴ Van film, amit huszadszor is alig tudok végignézni rekeszizomgörcs nélkül⁵, de ismerek olyat, aki szerint csak egy olcsó blöff. Vagyis kissé visszajára fordítva az előző „fejzelet”: ha a magyar irodalom híresen nem humoros, akkor milyen az, amelyik viszont az? Elsőre az angol irodalom juthat eszünkbe, hiszen világhíresek a humorukról – itt szeretném jelezni soha nem múló rajongásom a Monty Python társulatának munkássága iránt, legutóbb Eric Idle életrajzát olvastam⁶, rég nevettem ennyit! Jelen esetben nem is az a lényeg, hogy vannak-e vicces könyvek az angoloknak (vannak), hanem a humoruk olyan jól ismert brand, hogy bátran merik alkalmazni ott, ahol mások nem. Például tudományos ismeretterjesztő munkákban – sok olyan, magyarul nem hozzáférhető művet olvastam például a történelem témakörében, amelyek egyrészt fantasztikusan érdekesek és alaposak, de emellett az író viccesen írta meg az adott esetben halálosan komoly témát, s ettől mindjárt olvasmányosabb, érdekesebb lett az egész mű. Ez az irány például remek lenne Magyarországon is. Képzeljünk el egy fanyar humorú könyvet, mondjuk, a mohácsi vészről! Nehezen megy, ugye? Pedig II. Lajos vagy Nagy Szulejmán már nem fog megsértődni, de még a leszármazottaik sem. (Ha mégis, annál jobb: ingyen hírverés a könyvnek!).

A 0. pontban említett vicc valakinél működik, valakinél nem: ízléstelennek tartja, túl-

zónak, mindegy is: a lényeg, hogy nem nevet. Évszázadokon keresztül a színpadi tréfák legnagyobbika a hasra esés volt: elesik egy ember, jaj, de vicces. (Érdekes, hogy az ovisok ezen még mindig teli szájjal nevetnek... Lehet, hogy ez még mindig vicces, csak túl jól neveltek vagyunk? Vagy ott a tortacsata, a némafilmek elmaradhatatlan kelléke, mint a bollywoodi filmekben a tánc – mert hát azért, valljuk be őszintén, mégiscsak mókás, ha valakinek a pófáját telibenyomhatjuk egy hatalmas tortával⁷). Finom irodalmi közegünkben nincs tehát hasra esés, nincs tortacsata. Mik vannak hát?

3. A humor lehetőségei

Eddig tulajdonképpen a forró kását (vagy a habos tortát) kerülgettem, hiszen nyilvánvaló: azt akarom bebizonyítani, hogy a magyar irodalomban igenis van humor. Hát persze, sőt: naná! Kezdjük, mondjuk, a huszadik századdal! Mert ha nevetni akarunk, oda érdemes visszatekinteni leginkább. Ki legyen az első, hát ki is... naná, hogy Karinthy!

Karinthy Frigyes rögtön két irányba is kitaposta nekünk az utat: az egyik a paródiái. Nincs is felszabadítóbb érzés, mint egy súlyos Ady vagy Móricz után elolvasni ezen zsenik paródiáját Karinthy tollából: garantált siker.⁸ Vagyis ha van elég széles olvasóközönség, amely ismeri a KMI-t, vagy legalább annak meghatározó alakjait, nevetve tud reagálni a poénokra, hiszen ez afféle cinkosság a befogadó és az alkotó (opardon, a mű!) között. Magam is próbálkoztam ilyesmivel⁹, de sok örömet okozhatnak az olvasóknak Reményi József Tamás és Tarján Tamás közös könyvei, ezek közül egyetlen írást hadd

4 Bevallom, én is jártam hasonlóképp egy felolvasóest alkalmával, ugyanis évekig sokszor sikerrel léptem fel mint irodalmi paródiák szerzője s egyben előadója (komoly verseim is elhangzottak, a paródiák előtt, persze), ám egy alkalommal egy lepusztult pesti bérház pincéjében, egy nagyon nyomasztó helyen léptem fel egy körülbelül ötven főből álló, üveges szemmel rám meredő közönség előtt, akik semmin nem nevettek, még csak el sem mosolyodtak. A tekintetükből arra gyanakodtam, hogy gyógyulófélben lévő heroinisták lehetnek.

5 A nagy Lebowski (1998, r.: Ethan Coen és Joel Coen)

6 Eric Idle: Mindig nézd az élet napos oldalát (HVG Könyvek, 2019)

7 Lenne egy listám! Önnek is, kedves Bárka-olvasó? Na, ugye!

8 Ismét egy személyes megjegyzés: Karinthy Móricz-paródiáját ezredszerre sem tudom hangos, fuldokló nevetés nélkül elolvasni. (Móricz Zsigmond, a tősgyökeres in: Karinthy Frigyes: Így írtok ti, Athenaeum, 1912)

9 Király Levente: Így írtok én (Korona, 2004)

emeljek ki: Hazai Attila-paródiájuk felejthetetlen¹⁰, ezzel is mindig úgy járok, mint a 8-as számú lábjegyzet esetében. Vagy szerintem mindig érdemes elolvasni Darvasi László paródiáit az *Élet és Irodalomban* – mivel ő bármit (is) meg tud írni, kisujjból kirázza a vicces szövegeket. És hát ne feledjük Orbán János Dénes *Misi-mackóját* sem – nekem ezt sikerült a színpadon hallgatva végigröhögnöm, mert ugyanazon a gyulai Irodalmi Humorfesztiválon léptünk fel annak idején, ahol először elhangzott. És hát persze itt van nekünk a stand-up jelenlegi koronázatlan királya, Bödőcs Tibor, akinek *Ad-dig se iszik* című paródiakötete az elmúlt évek legnagyobb KMI-sikere lett. Vagyis a Karinthy által kijelölt paródiaösvény igenis jól járható út, tessék nevetni!

Karinthy másik nagy érdeme a humoreszkek¹¹ tökélyre fejlesztése. Nem hiszem, hogy volt még valaki a MI-ban, aki ilyen sok, évszázaddal a megírása után is élvezhető, vicces és tömör remeket hagyott volna maga után.¹² Ez a műfaj is virágzik, gondoljunk az írókon kívül az újságokra (site-okra, blogokra, mindegy), hiszen Karinthy ezeket a sziporkákat újságíróként, a megélhetésért író *munkásként*, bérért alkotta meg (micsoda szerencse, hogy nem született milliomosnak!). Egy, jelenleg is aktív újságíró emlékek csak: a mostanában a *444.hu*-nak dolgozó Szily László írásait mindig nagyon várom, legutóbb a budapesti MOL-torony avatásáról írt egy fergeteges humorú cikket.¹³ Ez a művészet: egy sokemeletes toronyház bokrétaavatójáról élvezetesen írni! A szépírók közül pedig mondok egy elsőre meglepő nevet: Spiró György. (A *Szomszéd* című humoreszkre gondoltam.¹⁴) Vagy nem is, hazudtam, emlékek még valakit: Karinthy és az angolok humorát igenis lehet

egyesíteni! Maros András sok írásában olyan hangon beszél, mint egy hazánkba tévedt amerikai (vagy angol, netán dán) turista, nagy-nagy kedvencem tőle a *Coleman*.¹⁵ Karinthy kipipálva: az ő szelleme elégedetten lebeg fölöttünk.

Sokan elsőre talán nem is Karinthy, hanem Rejtő Jenőt említették volna, hiszen humorán nemzedékek nevettek, bár pont az övét szinte lehetetlen folytatni. A pesti alvilág vagányainak parodisztikus figurái lehetetlen helyzetekbe keveredve, a situációs és a nyelvi humor keveréke az amerikai ponyvaregények paródiájának köntösében... nem is olyan egyszerű, ugye? Ha most belegondolok, Moldova György jut eszembe, aki továbbépítette ezt a hagyományt, illetve még valamennyire Fehér Béla, bár ő azért oldalági rokon. Hiszik vagy sem, de leginkább a svéd milliomos reklámszakember, Jonas Jonasson regényei emlékeztetnek leginkább P. Howardra!

Az erdélyi anekdota- és mesélőhagyomány talán Tamási Áron írásaiban érte el csúcspontját, persze sokan vannak mellette (például az egyáltalán nem erdélyi, hanem Csepel-szigeti Rideg Sándor *Indul a bakterháza* is nagyon vicces – tessék elolvasni, bár a film is fergeteges!). Jelenleg Molnár Vilmost és Muszka Sándort tudom megemlíteni, mint e csodás hagyomány folytatóit és továbbgondolóit.

És aki a legnagyobb hatást teszi a mai alkotókra (az előbb említett Fehér Bélára is, például): Örkény István. Mivel ő az előbb említetteknel későbbi, nyilván a hatása is erősebb. A groteszket és az abszurdot talán mindannyian tőle tanultuk. Amikor Cserna-Szabó András benyögi a *Szpászibá*¹⁶ végén, hogy másnapos horgászunk valójában két törpét nyert pókeren (bocs a poén lemészárlásáért, de így is tessék elolvasni!), akkor egy kicsit Örkény nyomában jár.

10 In: Reményi József-Tamás-Tarján Tamás: Susztermatt, Antológia, 1998

11 Jelen írásban humoreszkeknek nevezek minden vicces, nem novella-hosszúságú írást, legyen az krocki, karcolat, tárca vagy egyéb műfaj. (Az igazság az, hogy szerintem ezekről már csak az előttem felszólaló Bíró-Balogh Tamás, no és az elnöklő Kiss László tanár urak tudják, eszik-e vagy isszák őket. Szóval, ami rövid és vicces, az nálam mostantól humoreszk. Ugyanitt magyar szakos diploma eladó!)

12 Aki nem hiszi, járjon utána... s mit ad Isten! Hát véletlenül nem tavaly jelent meg pont egy Karinthy megmondja című válogatás ezen írásokból, véletlenül pont az én szerkesztésemben? (Corvina, 2020)

13 <https://444.hu/2021/08/04/mi-lesz-az-első-magyar-felhokarcolobol-hivalkodo-pocs-szunyogcsapda-vagy-kukoricacso>

14 In: Spiró György: Egyéni javaslat, Magvető, 2019.

15 In: Körkép, Magvető, 2013 (elnézést, de ezt is én szerkesztettem, már kezdem kínosan érezni magam...).

16 In: Az abbé a fejével játszik, Helikon, 2018.

4. Ment-e a humor a világban elébb?

Az elején, a 0. pontban felvetettem az élő előadás kérdését: hozzátesz-e az élő előadás az írotthoz? Jó-e nekünk Weöres Sándor fejhangján hallgatni a verseit, netán Pilinszky cigarettafüstös filmfelvételeit nézni-hallgatni? Elrontja-e a művész, ha felolvass? Nos, van, aki igen, s van, aki nem. Számtalanszor volt alkalmam megfigyelni, hogyan ejti rabul varázsos előadói jelenlétével Esterházy Péter a hallgatóságot. Fellépését áhítat követte mindenütt, itták (ittuk) minden szavát. S ha ebbe a tökéletesen celebrált corpusba végre beleszüremlett a szerzőtől egy mesterien elhelyezett „bazzmeg”, akkor a közönség esztétikusan röhögött, csapkodta a térdét. Vagy meg kell említenem Varró Dánielt, aki okosan továbbfejlesztette Karinthy ötletét: paródiáit nem „csak úgy” írta, hanem mindig a *Boci, boci tarka* kezdetű gyerekdalra komponálta meg őket. Zseniális húzás: e dalt mindenki hallotta már, így ha még nem is ismeri a hallgató-olvasó a parodizált személy művészetét, a dalocska variációja alapján el tudja képzelni. Dani a felolvasásokon mindig utolsónak hagyta a Térey-paródiáját, s már az addig is jól szórakozó közönség tombolni kezdett, amikor a szerző halk, mégis kaján hangján belemondta a mikrofonba az első sort: „Bazzmeg, boci!”. (Még hogy a hasra esés, a torta, a „bazzmeg” nem vic-

ces!?! Dehogynem, és kérem, itt minőségi bazzmegezés van ám!)

Felmerül a kérdés: jó, hát akkor viszik tovább a maiak Karinthy, Rejtő, Tamásit és Örkényt, de van-e valami új? Sokat gondolkodtam ezen, és egyetlen példát tudnék mondani: Parti Nagy Lajos az, aki mindezen humorcsapásokat összefogta – vagy talán vágott egy újat? Nem is tudom... A *Vadhuss*¹⁷ című monológiát érdemes a prózák közül megízlelni: ebben ott van Rejtő, Karinthy és Örkény mindenképp, de olyan erős nyelvi facsarások és szószörnyetegek tolnak fel egy nyilvánvalóan nem így beszélő karakter szájából, hogy az mégis megképződik előttünk... Varázslat! S hogy élőben milyen Parti Nagy? Hát ezt is volt szerencsém párszor élőben végighallgatni: a *Petőfi Barguzinban* című versről beszélek.¹⁸ Ebben van egy félmondatnyi kiszólás, amely az amúgy is bravúros verset kifordítja, Tejút méretűre nagyítja, majd visszatuzskolja egy kulcslyukon keresztül; egy torta az arcba: az előbb említett bazzmegeken kívül én még soha hatásosabb kiszólást élőben nem hallottam. Most legyen az az én poémom, hogy nem árulom el, melyik ez a félmondat. Tessék szépen elolvasni vagy meghallgatni.¹⁹

Alászolgálja, mondaná most Hacsek vagy Sajó.²⁰ Vagyis: a kortárs magyar irodalom márpedig vicces – csak tudni kell, hol keresgéljünk. *(kifelé menet hasra esik, taps, nevetés)*

17 In: A hullámmű Balaton, Jelenkor, 1994.

18 E helyt egy könyvritkaságot adok meg: *Petőfi Barguzinban*, Borda Antikvárium, 2009

19 <https://pim.hu/hu/media/petofi-barguzinban> (Maga a szerző olvassa föl!)

20 Vadnay László 1928-ban alkotta meg (1929-ben mutatták be először) népszerű párosát. Később sokan írtak hacsek-és-sajó poémokat, annyira népszerűvé lett. Együttal jelezném, hogy állítólag egy komoly tanulmányhoz húsznál több lábjegyzet kell. Hát ez majdnem összejött...

Szárnyati Gézák

„Volt egyszer egy medve,
sose volt jókedve.”

(Mészöly Miklós)

Mindegy, hogy óvodás vagy kisiskolás gyereksoportot kérdezek meg arról, milyen a jó gyerekkönyv, az első válaszok egyike, hogy „vicces”. Miközben csak látszólag egyszerű definiálni a viccességet, hiszen nemcsak fejlődéslélektani szempontból érdekes, hogy melyik korszakokban mi érdekli a gyerekeket – mi az, ami kuncogósan ciki vagy undi –, de egyénileg is változik ez. Minél kisebbekről beszélünk, annál erősebb a felnőtt ízlés-hatás, épp ezért érdekes azt is megvizsgálni, hogy a már maguknak, önállóan olvasóknál milyen téma, mely stílusok bizonyulnak humorosnak.

Miből lesz a...?

Az első magyar, kifejezetten gyerekkönyvig 1836-ba kell visszanyúlnunk, ez Bezerédj Amália *Flóri könyve* című munkája volt. Tartalma „elmés versek, kedélyes énekek” – egyértelműen nem a szórakoztatás volt a cél, hanem a nevelés: „Hajdanta a török roppant / Nagy hatalmu nép vala, / De nem akar mivelődni, / S el e miatt satnyula.” Ahogy a *Flóri könyve* egyik kiadása hirdeti: „Csaknem 100 évig a legnépszerűbb magyar gyermekkönyv volt, amely 1927-ig 16 kiadást ért meg.”

Gyulai Pál folklórgyűjtés mellett a népmesék költői feldolgozásával is foglalkozott. *A tyúk és a farkasverem* című verses mese kéziratát 1861. július 29-én küldte el Aranyinak Kolozsvárról: „Itt küldöm a kérdéses népmesét

a dajka vagy állatmesék fajából. Mint első [!] kísérlet e téren talán figyelmet érdemel. A kidolgozás egészen az enyém s a compositioból is egy rész. Lényeges dolgot is változtattam, de a megadott alap szellemében. A rimes forma helyett jobbnak láttam e rimetlen, de elég hangzatost használni, mely szerintem jobban illik az ily népmesék naivitásához. Érjen annyit a mennyit érhet, tégy vele azt, a mit tehetsz.”

Ha már Arany, akkor Petőfi *Arany Lacinak* című verse talán az egyik első, direkt tanítás nélküli, játékos, gyerek(ek)nek született emlékünknél.

A történelem nem segítette a humor megerősödését akkor sem, amikor legnagyobb íróink, költőink kényszerből fordultak a gyerekirodalom felé. Az így született művek legtöbbször áthallásosak. Az 1948 utáni „TTT”-korszak jeles alkotóinak – Nemes Nagy Ágnes, Zelk Zoltán, Tersánszky Józsi Jenő, Weöres Sándor, Csoóri Sándor – tragikus sorsa ott bujkált a gyerekeknek írt művek mögött is. Persze Karinthy Frigyes (és Emília) *Micimackó*-fordításának bumfordi viccessége megkérdőjelezhetetlen, és a *Tanár úr, kérem* és az *Így írtok ti* is megkerülhetetlen, ha humorról beszélünk.

Kortárs gyerekirodalom

Előadásomra készülve megpróbáltam visszaemlékezni azokra a gyerekkori olvasmány-emlékeimre, amelyek úgy maradtak meg, mint kifejezetten viccesek.

Minden háztartásban ott volt a *Gögs Gúnár Gedeon* és a *Mosó masa mosodája* (Varga Katalin kötetei), Szutyjev *Vidám mesék* című könyve, Kormos István *Vackor-történetei*, Marék Veronika *Kippkoppjának* különböző kalandjai. Janikovszky Éva könyvei, Csukás István és Bálint Ágnes hősei (pl. Frakkék), Fodor Sádor *Csipikéje*, Csukovszkij *Doktor Hű De Fáy-a*, és a *Rémusz bácsi meséi* maradtak ilyen szempontból emlékezetesek.

Az egyre sokasodó rajzfilmek hatásairól sem lehet megfeledkezni. A '80-as évek második felétől már nem kérdés, hogy egy gyerekeknek szóló rajzfilm szórakoztató is kell, hogy legyen – akár a helyzetkomikum miatt, szavak nélkül (*Bob és Bobek*, *A kockásfülű nyúl*, *Tom és Jerry*), vagy épp nyelvi poénokra építve, mint a *Mézőga család*, a *Dr. Bubó*, a *Mekk Elek*, az *ezeremester* vagy a *Frédi és Béni*, avagy a két kőkorszaki szaki esetében, akiknek kalandjaihoz rengeteget tett hozzá Romhányi József zseniális fordítása.

Ahogy a bevezetőben is említettem, nagyon nehéz objektíven humorosnak ítélni valamit, a humornak nincs SI-mértékegysége. Épp ezért a legnagyobb, legaktívabb magyar könyves *Facebook*-csoport alapítóját, Czakó Rékát kértem meg, hogy a 30 000 tagot számláló csoportba tegye fel a kérdést, mit találnak most humorosnak a szülők. A *Neveljünk olvasókat!* kör tagjai közül több mint százán válaszoltak, és ezeket a válaszokat használom innentől sorvezetőnek. A csoport tagjai jellemzően kisgyerekesek, döntő többségben nők, akik főként még közösen olvasós, „felolvasós” műveket említettek. Ezek alapján egyfajta párhuzam kirajzolódása figyelhető meg a külföldi és a magyar trendek közt, természetesen időbeli elcsúszással.

Régi kedvenceink

Az első csoportba sorolhatnám azokat a könyveket, amelyeket mi is olvastunk gyerekként, és amelyeket szülőként a saját gyermekeinknek is előveszünk. Erich Kästner *A két Lottija* és Csukovszkij orosz *Doctor Dolittle*-története, a *Doktor Hű de Fáy* mellett Joel Chand-

ler Harris kedves figuráit, a *Rémusz bácsi meséit* írták sokan. Továbbá a picivel nagyobbaknak szóló regényt, René Goscinnytől *A kis Nicolas* kalandjait.

„– Te voltál oda a legjobban, hogy játszunk már – mondta Alceste-nek –, tessék, most megy a játék. Ha mondani akarsz valamit, várd meg a félidő végét.

– Miféle félidő végét? – kérdezte Alceste. – Most veszem észre, hogy nincs is labdánk, otthon felejtettem.”

Úgy tűnik, töretlen a népszerűsége Astrid Lindgren minden lében kanál hőseinek, Harisnyás Pippinek vagy éppen Juharfalvi Emilnek. Ők sok helyen ajánlott olvasmányok, de a szülők is gyakran mesélnék róluk otthon:

„Tudta ugyanis, hogy nemsokára szabadon engedik, mert sosem szokták hosszú időre bezárni az asztalosfészkerbe. – Csak amíg alaposan meggondolod, mit csináltál – szokta mondani apja –, hogy még egyszer ne jusson eszedbe ilyesmi. Emilre nem is lehetett panasz e tekintetben, hiszen ugyanazt a csibészséget sose követte el még egyszer, inkább folyton újakat eszelt ki.”

A magyar szerzők közül Marék Veronika *Laci és az oroszlán* című könyve mellett (amely Japánban talán nagyobb kultikus sztár lett, mint itthon) Bálint Ágnes *Szeleburdi családja*, Janikovszky Éva *Kire ütött ez a gyerek?* című kötete jutott még többeknek eszébe. Sokan szavaztak Lázár Ervintől *A Négyyszögletű Kerek Erdőre*, Békés Páltól *A kétbalkezes varázslóra*, Nagy Katalintól pedig *A világ legrosszabb gyerekére*. Csukás István egész életműve is idesorolható.

Hogy ne csak a prózát emeljem ki: megkerülhetetlen a svéd gyerekversantológia, az *Ami a szívedet nyomja*.

„A tanító néni azt mondja,
hogy káromkodni csúnya dolog.
De a papám gyakran mondja,
hogy Frászt meg A Keserves Szentségít,
és mama mondja, hogy Egy Nyavalyát,

és a nagypapa, hogy A Rosseb Belé,
százszor is egy nap.
Egyébként láttam,
hogy a tanító néni karamellát eszik,
pedig mindig arról beszél,
hogy az édesség tönkreteszi a fogat,
és hogy a gyümölcs sokkal egészségesebb.”

Ennek a fajta látásmódnak jeles hazai képviselője Kiss Ottó:

„A vonatsínek
egymás mellett
mennek,
de valahol messze
összeérnek.
Apa szerint
csak a végtelenben.

Apa és anya
is egymás mellett
mennek,
én meg középen,
mert én vagyok a végtelen,
ahol ők összeérnek.”
(*Csillagszedő Márió*)

Vagy épp Haász János:

„Fanni ma a halmazokról tanult.
Azt mondta, nem fogom érteni,
aztán mégis lerajzolta.
Két karika,
ami középen összeér.
Nagyon nevettem,
hogyne érteném.
Hogy amikor anyával és apával sétálunk,
azért én vagyok középen,
mert én vagyok,
akiben anya és apa összeér.”
(*Mire felnővünk*)

Amúgy Kiss Ottó neve nemcsak a gyerekversek kapcsán merült fel, több kötetét említették, többek közt az idén Hubby-díjat nyert *A bátyám öccse* címűt is, vagy épp a szintén jelölt *A piros tengeralattjárót*. Persze már csak vicces

cím kategóriában is esélyes lehetne a *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután* is.

Versek

Fontos mérföldkő volt a *Friss tinta* című antológia, amelyben tematikusan csoportosítva találhatóak a versek. Talán az egyik legbiztosabb téma, ami a gyerekeket érdekli, az állatvilág. Az ismert cukik és a kevésbé ismert, de annál muribbabb nevűek egyaránt. Tóth Krisztinának, Szabó T. Annának és Varró Dánielnek nagy érdeme van abban, hogy jelentős mértékben bővültek a szülők ismeretei is olyan fajokat illetően, mint a vombat vagy a dzseláda.

DZS

Se doboz és se láda: ez bizony egy dzseláda.
Ha nincsen dzsem, sőt csoki sincs, jó neki
a saláta.
Tudod, olyan majomféle –
nem tudom, hogy tőled fél-e?
(Szabó T. Anna)

Vombat

Hogyha jó a vombat,
az ember mit mondhat?
A vombat külsején
kevés dolog ronthat.

Egy erszényes patkány,
ráadásul törpe,
jogos, hogy a napját
üregekben töltsse...

Hogy az irodalom
a lelkére hogy hat,
nem tudni. Rovaron
éldegél a vombat.

Elég nyugodt állat,
úgy hat kilót nyomhat.
Tilos a vadászat
és rádobni bombát!
(Tóth Krisztina)

*Szép állat a krokodil,
minden este bekakil.
Bepisil, bekakil,
szép állat a krokodil.*

*Szép állat az oroszlán,
felfal minden korosztályt,
kedvence az orosz lány,
szép állat az oroszlán...
(Varró Dániel)*

Persze Varrónál egy másik örök gyereknevelés-katalizátor is aktiválódik ebben a versben: a kaki-pisi-puki mindig nagy kedvenc. A verset Kárász Eszter és az Eszterlánc együttes is megzenésítette, és a koncerteken a mai napig az egyik legnagyobb kedvenc a dal.

Tóth Krisztina két igazán imádnivaló hősről mesél – *Malac és Liba* kalandjait szintén nagyon bájos humorú versbetétek törlik meg.

Sokan említették a csoportban feltett kérdésre Lackfi János Kisjuli-verseit, és az *Apám kakasát* is. Ebben a kötetben Lackfi János Vörös Istvánal együtt a klasszikusokat és a paródiát vegyíti:

„Kukorékolsz, mint az ágyú,
az agyunk is belelágyl!
Mint a postás a levelet,
padlónk telepecsételed!

Becsüld meg magad, öregem,
mert hát úszni nem tudsz te sem,
s ha levesben kötsz ki végül,
tarajod is belekékül!”
(Lackfi János)

Ha már versek, a limerick talán a legnépszerűbb műfaj, ha humorról beszélünk. A gyerekeknek szólók már Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* című verses regényének versbetéteiben is bemutatkoztak:

„Volt egy úr, lakhelye Mozambik,
fenéken harapták a zombik.
Faggatták: »Nagyon fáj?«
Azt mondta: »Ugyanmár.
Eleve is volt már azon lik.«”

Király Levente egy egész kötetet szentelt a kutyás limerickeknek *Van egy kutyánk* című kötetében:

„Van egy kutyánk, Bábolna,
Nincsen neki iPhone-ja.
Tudod, kuvasz,
Elég pimasz...
De legalább skype-olna.”

De említhető a gyerekirodalomban egykötetnyi kirándulást (*Samunadrág*) tevő Kukorelly Endre ikonikus verse is, magáról a limerickről:

„Van 1 kisöcsim, neve Samu.
Oda-vissza van érte anyu,
apa is, én is,
minden nagy néni,
családunk szeretet-alapú.

Kész. Ez egy versezet
[limerick. A szerző], így kell szavalni:

vanegyki söcsimne veSamu
odavisz szavanér teanyu
apai séni
smindennagy néni
családun xerete talapu.
Pont, kész, vége. Meghajlás, pukedli, taps.”

Ami arra is jó példa, hogy mennyire szubjektív dolog az irodalom, mert ahogy Lackfi János néhány verse vagy Varró Dániel *Jó játék* című verse is évről évre óriási felháborodáshullámokat vet a neten, úgy ebbe is belekötött egy kommentelő: „Ez az iromány szerepel egy általános iskola harmadik osztályában használt olvasókönyvben. Ez elszomorító. Ez részben a tankönyvszerkesztők hibája is, de a fő bűnös, a szerző! Hogy lehet ilyenekkel szennyezni a társadalmat? Az írásban feltűnően inkompetens Kukorelly Endrét tisztelettel kérem, magam, és embertársaim érdekét szem előtt tartva, hogy többet ilyen kezdetleges formában ne nyilvánítsa meg tehetségét! Ennek a »műnek« soha nem szabadott volna napvilágot látnia! Így hát ezúton is kérek minden olvasót, jelezzék az úri-

ember felé tehetségtelen mivoltát. Üzenetem remélem értő kezekbe kerül és a jövőben egy gyermeknek sem kell ennek az amatőr produktivitásnak a megtanulásával szenvednie, és a fennmaradó időben más híres és méltán elismert írók műveivel ismerkedhetnek majd meg!”

Abszurd

Ha már abszurd, akkor az abszurd humor jeles képviselőit sem szabad kifelejtenem.

Roald Dahl *A barátságos óriása* az egyik kedvenc, de az egész Dahl-életmű ide sorolható:

„– Orrborka? – kiáltott fel Szofi. – Olyan nincs is!

[...]

– Tegnap – mondta – még az óriásokban sem hittünk, igaz? Ma az orrborkában nem hiszünk. Azt gomboljuk, hogy nem is léteznek. Csupámcsak azért, mert még nem láttuk őket a tulajdon két kis pislogónkkal. Mit szólnánk akkor, mondjuk az ugorász sülyhöz?

– Hogy mondtad? – szölt Szofi.

– Vagy a puppgyürkészhez.

– Az meg mi? – mondta Szofi.

– Vagy a tollmányos fókuszhoz.

– Ezek mind állatok? – kérdezte Szofi.

– Még hozzá nagyon is közönséges állatok – felelte sértődötten a HABÓ. – Én magam sem vagyok egy nagyon mindentudó óriás, de úgy látom, hogy te aztán egy abszultu semitudo emberbab vagy. Tele van a fejed sanyarú pákosztával!”

„A Csontkrámcsáló Óriás azt mondja, hogy a tatár emberbab sokkal, de sokkal zaftosabb és finsámcsibb, mint a többi. A Csontkrámcsáló azt is mondja, hogy a tataroknak csudijó a zamatuk. Meg azt is, hogy csak a tatárországi tatárból lehet igazán jó tatárbifszteket csinálni.”

Kicsit ezt a hangulatot juttatja eszünkbe Darvasi László *Trapiti* köteteinek világa:

„– Nem szeretlek! – kiáltotta a menyasszony a vőlegénynek a bizurr-mizurr esküvőn. – Én se szeretlek téged soha! – kiáltotta a vőle-

gény, és megcsókolták egymást hosszan, s ettől fogva már nem vőlegény és menyasszony voltak, hanem férj és feleség.”

Vigyázat, a *Trapiti* olvasása bizurrmizurrul beszélést okoz!

Dahl mellett ugyancsak későn fedezte fel magának a magyar olvasóközönség a kalapos macska, Dr. Seuss kalandjait, amelyeket magyarul Szabó T. Anna fordításában ismerhetünk meg, ami minden bizonnyal segít abban, hogy egyre többen ráhangolódjanak a történetekre. Szerencsére mára már komoly rajongótáborra van Julia Donaldson műveinek (*A boszorkány seprűje*, *A majom mamája*), pedig a Graffalo első kiadására, annak humorára még nem volt akkor felkészülve a magyar piac.

Akik ezeket a lapozókat abszolválták, és készen állnak egy vaskosabb kötetre is, azoknak biztos nagy élmény lesz Varró Dánieltől *A szomjas troll*, amely alcíme szerint *Kis viking legendárium*, valójában egy igazi hősi eposz:

„Megszomjaztam, tyű, az ördög! Innák egy kis lakkaszörpöt!”

mondta trollunk (mert a trollok nem ragoznak helyesen).

Állt egy ház ott, kocsmasforma, oda rúgott ki a fjordra,

abba ment be Kalle troll egy trollhoz képest sebesen.”

Lovász Andrea kritikus, gyerekirodalmi szakember is felhívja a figyelmet egy igen érdekes jelenségre: „Hans-Heino Ewers, a gyerekirodalom-kutatás alapvető nézeteit összefoglaló munkájában a gyerek- és felnőttirodalmat alapvetően egyformának tételezi, hiszen a gyerekirodalom is ugyanolyan szimbólumrendszereket, jeleket és kombinatorikai szabályokat használ, mint a felnőttirodalom. A különbség a kettő között csak a használat módjában van, a gyerekirodalom ugyanis adott normáknak kell megfeleljen. [...] egy inverz folyamat is megfigyelhető: a gyerekirodalom »(vissza?) felnőtttesedése«. Arról az alig egy évtizedes folyamatról van szó, amely a gyere-

irodalmi művek értékmérőjében az általános esztétikai, irodalmi szempontok érvényesítésével megváltoztatta, „felnőttesítette” a gyerekirodalmi szövegeket.¹

Napjaink legnagyobb magyar sztárjai, pláne, ha humorról beszélünk, a kuflik. Nemcsak a gyerekek, a felnőttek is rajonganak ezekért a se nem kifli, se nem kavics hősökért, abszurd világuk több generációt beszippannt. Már a moziban is. A kuflik esetében olyan ritka együttállásról beszélhetünk, amikor nem csupán a közönség imádja a szerző-illusztrátor Dániel Andrást, de a szakmai zsűri is.

Sokan említették még *Tatu és Patut* (Havukainen–Toivonen), *Pettson és Findusz kalandjait* (Nordqvist), *Cidrimókust* (Watt) és a *Csücsök avagy a nagy pudinghajszát* is (Keresztesi József).

Ifjúsági irodalom

Mint említettem, a válaszadók inkább a közösen olvasós könyvekre koncentráltak, így nem esett szó a nagyobbaknak szóló, úgynevezett „middle grade” olvasmányokról. Geronimo Stilton vicces nyelvezetének és izgalmas nyomozásainak köszönhetően pedig sok olvasni tanuló kapcsolt sokkal magasabb olvasási sebességre.

Bosnyák Viktóriának az oktatásban is gyakran használt *Sirály a király* című kötete is ilyen (miközben az ly-os és j-s szavak helyesírását tanítja meg), ahogy Berg Judit *Két kis dínó*-sorozata is. (Bár a *Rumini* népszerűsége töretlen, ezt a kalandosságának köszönheti, nem a humor a fő jellemzője.) Humorban Dóka Péter *Szupermalac és Űrpatkánya* olyan a magyar piacon, mint amennyire az *Alsógatyás kapitányt* (Pilkey) vagy *Malac (elhibetetlenül) nagyontitkos naplóját* (Stamp) és *A 13 emeletes lombtoronyházat* (Griffiths) szerették az alsós olvasók.

Külföldön igazi sztárnak számítanak azok a szerzők, akiknél a humor kissé fanyar, akár undi, mint Nesbø *Doktor proktor pukiporáiban* vagy David Walliams *Gengszter nagyijában*.

David Baddiel regényei sokszor a gyerek szemszögéből mutatják meg a világot (*Tökéletes szülő kerestetik*, *Szupererő kattintásra*), ahogy a nagy sikerű *Tom Gates*-sorozat is – amihez az is sokat adott, hogy az akkor még (kis)kamasz Dragomán Gábor fordításában jelent meg magyarul.

És akármilyen fura, de egyszer sem hangzott el az a kötet, amelyből többet adtak el, mint az eddig felsoroltakból összesen, hiszen az egész világot meghódította (filmben is). A sorozat, amelyet mi, felnőttek nem értünk, tele van altesti poénnal, gusztustalan viccekkel, grafikája egy egyszerű pálcikaember, mégis milliók olvassák: az *Egy ropi naplóját*. Jeff Kinney olyat tud, amit minden szerző szeretne: a célközönség hangján szólal meg. Az ő viccességében csak annyi a szomorú, hogy a legtöbb fiú olvasót ezután elveszítjük (régebben *A 13 és 3/4 éves Adrian Mole titkos naplója* még fontos és vicces olvasmányának számított – Sue Townsend a szerző), és csak reménykedünk, hogy a borongós kamaszévek után felnőttként visszatérnek a könyvhöz, az olvasáshoz.

Szerencsére a kamasz lányok továbbra is olvasnak, és bár a kamasz irodalom egy újabb, hosszabb előadás témája lehetne, annyit mindenképp fontos kiemelni, hogy napjaink legnagyobb YA irodalmi sztárját, Leiner Laurát is a humora tette ennyire népszerűvé, a rajongói szerint.

Ahogy a nyelvben a szleng, az irodalomban a gyerek- és ifjúsági irodalom az egyik leggyorsabban változó rendszer, amelyet nemcsak szülőként érdemes követni. Hogy miért? Mert érzékeny, okos, és nagyon sokszor pozitívabban humoros, mint a „felnőttek”.

1 <https://bit.ly/3ysvRgZ>; utolsó megnyitás: 2021. augusztus 31.

Mily mély a sekélység

A stand-up irodalmi humora

A cím Kosztolányi Dezső *Esti Kornél éneke* című verséből származik. A nagyszerű költő és regényíró e versében a felszínesség vádját hárítja el magától az Esti Kornél-novellák első kötetének megjelenése után, amit Babits Mihály kritikája fogalmazott meg. Hasonló vád éri gyakran a stand-up irodalmát is: a magas irodalom önjelölt prófétái gyakran felszínes írásoknak tartják őket. Azt a kérdést szeretném megvizsgálni, hogy születtek-e olyan könyvek a magyar stand-up komikusok tollán, amelyek tovább színesítik a magyar irodalmi humor palettáját.

Az utóbbi években a stand-uposok könyvei elkezdtek irodalmias irányvonalat venni: az öncélú viccelődés helyébe az önkifejezés vágya lépett. Négy szerző műveit fogom bemutatni, Hajdú Balázst, Tóth Eduét, Kőhalmi Zoltánt és Bődöcs Tiborét, pedig a sor folytatható lenne.

Hajdú Balázs:

Meztelen masszázs Ottóval (Corvina, 2021)

A szerző a stand-upos humormaffia szentesi ágához tartozik, akárcsak az egyik később elemzendő szerző, Kőhalmi Zoltán. Korábban már írt egy könyvet, amely egy tengeri hajóra kikerült két barát történetét meséli el, kicsit kiszínezve, poénos formában (*Megúsztuk szárazon*, Konkrét könyvek, 2014). Ez több évvel ezelőtt született, és az akkori trendbe illeszkedett: poénos stílus, tipikus nyári olvasmány;

érdekes lehet olyanok számára is, akik hasonló életformára váltanának.

Második könyve, mely néhány hónappal ez előtt jelent meg, már jól illik ebbe a válogatásba: egy novellagyűjtemény. Abból a szempontból telitalálat, hogy Hajdú Balázs világának sokféleségét mutatja. Aki ismeri a lassú beszédű szentesi humoristát, tudja, hogy egészen sajátos világnézete van, és ennek komponensei jól tükröződnek az írásokban. A modern kor elidegenedettsége üdítően friss nézőpontból jelenik meg bennük; úgy érzem, több könyvre való irány is benne van, benne lehet ebben a kis kötetben; számomra ez tűnik a legtermékenyebbnek. Mintha Kafka egy mai utódját látnánk, maró gúnnyal felvértezve a modern életvitel, illetve társadalmunk visszás jelenségei iránt. Legyen erre példa a következő idézet (a számozás tőlem van): „1. A szomszédban egy bácsi lakik. Nem tudom a nevét, mert még sosem mutatkoztunk be egymásnak, de bármikor meg tudnám nézni a postaládáján. 2. Mellette pedig egy család. Olyan alaptörvénynek megfelelő. 3. Az elsőt és a harmadikon alig van élet, és remélem, halál se nagyon. Felettem egy nő szokott kaját rendelni, onnan tudom, hogy biztosan él. Különben miért tenné.”

Az első egységben tömören mutatkozik meg a társas magány, amely egyébként át- meg átszövi a kötetet. Kicsit nyomasztó is a könyvben, hogy bármelyik novellát nézzük, mindegyik szereplő így él. A harmadik idézet talán még nyersebben szembeesít a nagyvárosi lét ki-tlenségével, az abszurditásig fokozva azt.

A második idézet némiképp maliciózus módon viszonyul a jelenlegi helyzetéhez. Egyetlen mondatával egészen pontosan érzékelteti mind a társadalom politikai állapotához, mind a családhoz mint intézményhez való viszonyát – ez utóbbiról több novellájában is meglehetősen lesújtó véleményt fogalmaz meg a szerző. Nem az a dolgunk, hogy egyetértünk vagy vitatkozunk vele, csak az, hogy az ő szemével is lássuk picit a körülöttünk lévő világot. Ez az irodalom egyik fontos feladata: kizökkenteni minket a világtépünkéből, és másféle nézőpontokkal is megismertetni az olvasót.

A párkapcsolatokról és a baráti viszonyokról is lehangoló képet mutat. Vannak gondolatai a környezetvédelemről, a vallásokról, a keleti filozófiákról, a rövid töredékek, fragmentumok azonban nem világítják meg teljes terjedelmükben, inkább csak sejtetik a mélyebb dimenziókat. Hajdú Balázs későbbi munkáiban talán majd kibontakozhatnak ezek a külön-külön érdekes és izgalmas szálak, teljes mélységükben, komplexitásukban.

Tóth Edu:

Kutatás az ébrenlétben (Agave Könyvek, 2019)

Tóth Edu könyve látszólag egyszerű receptet követ: megírja azt, amit átélt. A könyv érdekes kompromisszum az őszinteség és az elhallgatás között: a sötétebb tónusú részeknél érezhető, hogy a szerző nem akarja egyértelműen komoly hangulatúvá tenni a könyvet, hanem – ahogy interjújában nyilatkozta is – a komorabb részek és a vidámság elegyítésére törekszik. Kilencven rövidebb-hosszabb történetet kapunk, amelyek címszereplője mindig egy nő. Tanárnők, osztálytársnők, barátainak anyukái. Tóth Edu színpadi fellépéseihez képest ebben a könyvben mást kapunk: a tétova, dadogós imidzsű, de vidám hangulatú szóbeli fellépések helyett egy komoly témákat is felvető, gondosan felépített novellákat is tartalmazó munkát olvashatunk, amely megismertet bennünket a szerző sorsának mélyebb dimenzióival is. Egy interjújában azt nyilatkozta, hogy

ő tulajdonképpen azért csinálja a stand-upot, hogy szélesebb közönségre tegyen szert: első könyve még szerényebb visszhangot váltott ki, a második azonban bizonyosan szerzett új híveket neki, még ha sikerei nem is mérhetők az igazi nagyjágyúkékéhoz, mint Kőhalmi Zoltán, és főleg: Bödőcs Tibor. Talán nem is az a cél, hogy velük versenyezzen – az önkifejezés vágya ugyanis már-már kóros méreteket ölt Tóth Edu esetében. Ennek súlyos lelki traumák adnak táptalajt, amelyekről a könyv nyíltan beszél: az apa távolléte és csak alkalmankénti felbukkanása, illetve a mostohaapa mostoha-sága jól indokolja, miért is olyan fontos neki, hogy odafigyeljenek rá. Sok olyan társadalmi problémára világít rá, amelyről nem beszélünk eleget, mint a családon belüli erőszak, a csónka családban felnőtt gyerekek traumái, illetve az apával való viszony különössége: hihetetlen szeretet- és figyeleméhség jellemzi a gyermeket, aki felnőttkorában ugyanilyen marad, de már az egész világgal szemben is. Kapcsolataira is furcsa kettősség jellemző: törekszik ő a mélységre és az őszinteségre, ugyanakkor mindenkit egyformán le akar nyűgözni, ami sokszor meggondolatlanságra sarkallja. Az elhallgatásokkal együtt is egy nagyon elgondolkodtató könyvet kaptunk; itt a recenzens azért szorít, hogy Tóth Edu ebbe az irányba fejlődjön tovább, és az élet sötét oldalának ábrázolása fölébe kerekedjen annak a váagnak, hogy mindenáron nevetetni akarjon könyvében. Tőle egy vallásról szóló idézetet választottam: „Mivel Isten mindent tud és lát, nem érzem magam veszélyben. Szeretetre méltó, idén ősszel a tizennegyedik életévét betöltő srác vagyok, aki pillanatnyilag az őszinte ateizmus és a megélhetési ájtatosság között billeg. Egy kritikusabb bárány vagyok a nyájból. Ilyenek is kellene.” Az idézet jól kifejezi mind a főhős pozitív hozzáállását, mind pedig napjaink vallásosságának problémáit. Ilyen részletek is akadnak a könyvben; remélhetőleg a következőben még több ilyen lesz. A színes, érdekes munka könnyedsége mögül fel-felsejlenek a valódi sorstragédiák, amelyeket mindig ellensúlyoznak a komikus megjegyzések.

Kőhalmi Zoltán:

A férfi, aki megölte a férfit, aki megölt egy férfit, avagy 101 hullá Dramffordban (Helikon, 2019)

Kőhalmi Zoltán skandináv krimiparódiája keveri a hagyományos műfaji elemek túlhajtását és kifordítását, illetve a posztmodern regény vívmányait: Woody Allen egyik filmje és Calvino *Ha egy téli éjszakán egy utazó* című korszakos regénye nyomán átjárhatóvá teszi a határvonalat fikció és valóság között. Az ötlet telitalálat, és a megvalósítás is remek. Jó ötletekben nincs hiány, de talán a könyv második felének ötlet-habpartiját lehetett volna fékezett habzásúvá tenni; máskülönben a könyvet csak dicsérni lehet. Ez a regény olyan, mintha egy valódi bölcsész írta volna, ami egy építész-mérnöktől legalábbis meglepő teljesítmény, bár tudjuk, hogy végzettsége szerint Esterházy Péter is matematikus volt. A regény Calvino művének igen alapos és mélyreható ismeretéről tanúskodik, és erős irodalmelméleti affinitást mutat.

Igazán együtt éreztem például az egyik főhőssel, aki számára a legborzalmasabb csapás, amely ötletként az eszébe jutott, hogy egyszer elfogy a kávé... Borzalom! Ráadásul, mint ebben a könyvben szinte mindig, a poén mögött valós jelenségek húzódnak meg: bizony az esőerdők pusztítása miatt komolyan vissza kellene fogni a kávétermelést – de hát az anyagi érdekek és a nyugati társadalmak hihetetlen kávéigénye egyelőre útját állta ennek.

A könyv külön erénye, hogy a paródia öre alatt olyan igencsak valós problémát is felvet, mint az alkoholizmus logikája: „Az a szerencsétlen pszichológus egyszer azt javasolta, számoljam ki, mennyi pénzem lenne, ha nem innék. Kiszámoltam, de az volt az első gondolatom, hogy abból a sok pénzből mennyi piát tudnék venni.” A történetnek ezen a pontján nehéz elvonatkoztatni attól a háttérismerettől, hogy magának Kőhalminak is komolyan szembesülnie kellett ezzel; talán Bödőcs Tibor két könyvének címe sem véletlen (*Addig se iszik, Meg se kínáltak*). Humoristáink ilyen szempontból is leképezik a magyar társadalmat, viszonyulnak is valahogyan a problémához, azaz tematizálják,

mint ahogyan például az utóbbi időben a komoly témák stand-upos feldolgozása felé forduló Kovács András Péter is megtette, amikor nyíltan beszélt édesapja alkoholizmusáról.

„– Kérem, tegyék el a fegyvereket! Vagy legalább a hangtompítókat tegyék fel, ez egy könyvtár!” Ez az idézet a politikai korrektség és a sok évszázados polgári hagyományok szembeállítására gondolunk, a vicc mögött itt is komoly tartalmak merülnek fel. Mit tud kezdeni egy kifinomult szabályrendszereket sikeresen működtető kultúra a faék egyszerűségű, radikális bűnözőkre jellemző gondolatokkal?

A harmadikként választott idézet szintén a skandináv bűnügyi regények egyik jellegzetes vonását, a bennük ábrázolt modern társadalom végtelen traumatizáltságát állítja elének: talán tényleg nem olyan sötét a skandináv tudatalatti, mint azt a regények alapján gondolhatnánk. Az idézet humoros formában arra hívja fel a figyelmet, hogy bár a regények realiztikusnak tűnnek, valójában sajátosan torz képet adnak a valóságról: „A fickónak teljesen szokványos gyerekkora volt, szülei hat éven át bezárva tartották a szerszamoskamrában, azután árvaházba került. Nevelőszülőkhöz adták, de az utcán kötött ki. Kisebb bűncselekmények, alkoholizmus, pszichiátria.

– Átlagos állampolgár – dobta a nyomozó az asztalra a dossziét.

– Túlságosan is – jegyeztem meg. – Lehet, hogy a titkosszolgálat belepiszkált az adatokba.”

Kőhalmi Zoltán regénye igencsak erős kezdetes egy induló regényírótól, számtalan irodalmi áthallással. A Tolsztoj-rész a végén például szintén izgalmasan alakítja a regény lehetséges világát. A megjelenés küszöbén álló második regényről e rövid írás végén adok hírt.

Bödöcs Tibor:

Addig se iszik (Helikon, 2017)

Bödöcs Tibor paródiakötetéből több mint százezer példányt adtak el; ez a mai magyar könyvpiacot ismerve elképesztően nagy szám

(előfordult, hogy a sikerlisták első két helyén egy-egy stand-upos állt – Kőhalmi regénye zárkózott fel a második helyre). A számoknak megfelelően ez a munka hangos fogadtatásban részesült: a közönség java része imádta, megjelentek azonban fanyalgó hangok is; talán azért, mert olyan elvárásokkal szembesítették a könyvet, amelyeknek nem tiszte megfelelni (erről már e lap hasábjain korábban írtam). A rövid irodalmi paródiákat tartalmazó kötet számos emlékezetes részletet tartalmaz. Az alábbi három idézet a könyv néhány jellegzetes vonását hivatott felidézni.

„Puskásék megnyerték a foci VB-t. Az első USA-arany labdarúgásból!”

A Márai-fejezet váratlan képzettársításon alapul: Philip K. Dick és a tudományos-fantasztikus irodalom mintájára egy alternatív valóságban kötünk ki, ahol az USA elfoglalta Magyarországot a második világháború során, és beolvasztotta önmagába. Hogyan alakultak volna mindennapi, dédelgetett komplexusaink, ránk olyannyira jellemző traumáink, ha a történelem ránk nézve sokkal kedvezőbben alakul? Érdeemes néha kívülről magunkra nézni; erre a kizökkenetésre, nézőpontváltásra ez a történet kiválóan alkalmas.

„Az autópályából kimentett betonból öntött járdán visz az út, a Horthy Miklós alakúra vágott tuják mellett, az akadálymentesítési programból kihalászott összegekből megcsinosított belső terek felé.”

Jó néhány szövegben felbukkan az aktualizálás: a *Rokonok*-paródia például ráolvassa az urambátyám-világot a jelenre. Amint látható, meglehetősen zökkenőmentesen sikerül neki, és ez persze nyugtalanító korunkra nézve. Kritikaként megemlítjük, hogy akad vitathatóbb megoldása is Bödőcsnek, amikor például a futballakadémiákat a holokauszthoz hasonlítja Kertész-paródiájában: a holokauszttal való viccelődést talán érdemes lett volna jobban átgondolni. Bár a stílusparódia jól sikerült, maga a koncepció vitatható. A többi helyen azonban a jelennel való párhuzamok ülnek; szembetűnő, sőt, néhol ijesztő ez az Örkény-egypercesek esetében is; ezek a könyv legerősebb részei

közé tartoznak. Itt van például az alábbi mi-niatűr:

„Tizenhárom Toyota-mérnök vetett véget életének a cég tokiói gyáranak harakiriszobájában mára virradóra, mert megtudták, hogy kiégett a pótféklámpa Herkó Jánosné viszonteladó Corollájában Újpesten, október 4-én. »Annak nem szabadna kiégnie, annak sohasem szabadna kiégnie« – írták búcsúlevelükben a mérnökök. A Felkelő Nap országában az eset miatt lemondott a kormány, levonták a lobogót, és hároméves gyászt rendeltek el.”

A kis történet alapját azok a hírek képezhetik, amelyek közt jó néhány városi legenda is akad: a japán vasúttársaságnál legendás szigorral kezelik a késést. Önmagában nem lenne semmi különös ebben a történetben, ha nem asszociálnánk belőle azonnal a magyar viszonyokra (amelyeket fel is idéz a szöveg, Herkó Jánosné figurájával). A MÁV-nál az *Index* számítása szerint három és fél évnyi az összesített késési idő egy évben... Ráadásul szóba kerül a kormányzati szint, amellyel a szerző és paródiája felveti a kormányzati felelősség kérdését is – azzal, hogy ironikusan ábrázolja a japán rigorózságot és merevséget, jellemzi a hazai rendszert is, amelyben a kormányzati felelősség meglehetősen homályos fogalom (ahogy a beszélő mondaná: lefordíthatatlan szójáték). A paródia itt is jóval több tehát, mint az íróra jellemző stílusjegyek felvonultatása; egy részletesebb elemzés jócskán találna még felfejtlenivalót az ilyesféle utalások közül a kötetben.

Hrabal, Krúdy, Pelevin, Hamvas, Hajnóczy, Rejtő stílusát anyanyelvi szinten beszéli Bödőcs Tibor, és megfigyelhető egyfajta érzelmi azonosulás is velük. Többször tematizálódik ezekben a fejezetekben az alkoholhoz való szoros viszony is, de megszépített, esztétizált módon.

A cél világos: egy rendhagyó irodalmi kánon megalkotása, amely görbe tükröt tart a nagyságoknak, picit le is leplezi elegáns, markáns manírjaikat, mint Esterházy vagy Kertész esetében; de azzal, hogy ír róluk, felszínre hozza őket, illetve – mivel mai modern szerzők hangján is megszólal – néhányuk megis-

mertetéséhez is hozzájárul; a kortárs magyar irodalom szerzőinek olvasótábora méretben aligha mérhető az övéhez. Az első kötet koncepciójában egy olyan hátsó szándék is megfigyelhető, hogy picit tanuljon regényt írni a szerző: a humoristák például – hogy stílszerű példát hozzak – gyakran más színészeket utánoznak, miközben saját egyéniségüket keresik, az irodalom korábbi időszakában erre épült az íróképzés az imitatio, azaz a követés módszere segítségével.

Bödöcs Tibor:

Meg se kínáltak (Helikon, 2019)

A második könyv ötlete kínálta magát, hiszen a főhős, a búcsúszentlászlói szobafestő Bödöcs estjeinek sokszor fel- és megidézett szereplője. A befejezés tragikuma már csak ezért is váratlan: éles ellentétben áll nem csupán a kötet, hanem a Ferusról az esteken előadott történetek könnyed, anekdotikus hangvételével is – a mélyben ott húzódnak azok a negatív folyamatok, amelyek a rendszerváltás veszteségeinek sorsát alakítják, s amelyek az esteken gyakorta rejtve maradnak. Gyönyörű párhuzam fedezhető fel *Az ügynök halálával*, mondjuk: mi van azokkal, akik nem voltak elég sikeresek és gátlástalanok a rendszerváltás zavarosában való halászhathoz? Bödöcs Tibor természetesen a kisember pártján van – a szöveg legindulatosabb oldalai az úrgazdag elitet írják le. Nézetem szerint itt a könyv talán túlságosan direkten fogalmaz: a politikai élet válságát nem lehet egyetlen ember nyakába varrni. Azonban a következő fejezetben már jóval árnyaltabb és pontosabb helyzetelemzést kapunk: „Itt csak fekete van, meg fehér, meg a te kommunistád, meg az én kommunistám, meg a te náci vagy, meg a te vagy a náci. Ez meggy állandóan, és ebbe nagyon bele lehet ám fáradni, mert itt mindenki a bölcsék kövével kacsázik, és itt mindenki a Szent Grálból iszik.”

Sok szempontból érvényes, hogy a szerző beleírja saját magát a szobafestőbe: annak stílusa talán elemelkedik a nép egyszerű gyer-

mekének elvárható szintjétől: egy elvetélt festőművészt csinál a stand-upokban emlegetett Ferusból, Magyar Oszkár néven, megemelve a figurát, beledolgozva a karakterbe például saját londoni élményeit is. A befejezés éles ellentmondásban van a mű vidám, anekdotázó hangulatával, és felerősíti az érzésünket, hogy alapvetően egy szomorú történetet olvasunk, vidám tálalásban.

Maga a munka könnyen felfogható monodrámaként is: nemrég elkészítették a könyv színdarab-változatát, nem is akármilyen stáb segítségével: Thuróczy Szabolcs főszereplésével, Enyedi Éva dramaturg munkájával (Pintér Béla dramaturgia), Keresztes Tamás rendezésében készült el a színpadi változat. Nagyon izgalmas a pintéri dramaturgia és Bödöcs világának összeeresztése. Az első visszajelzések szerint a közönségsiker ezúttal is garantált.

A jövő:

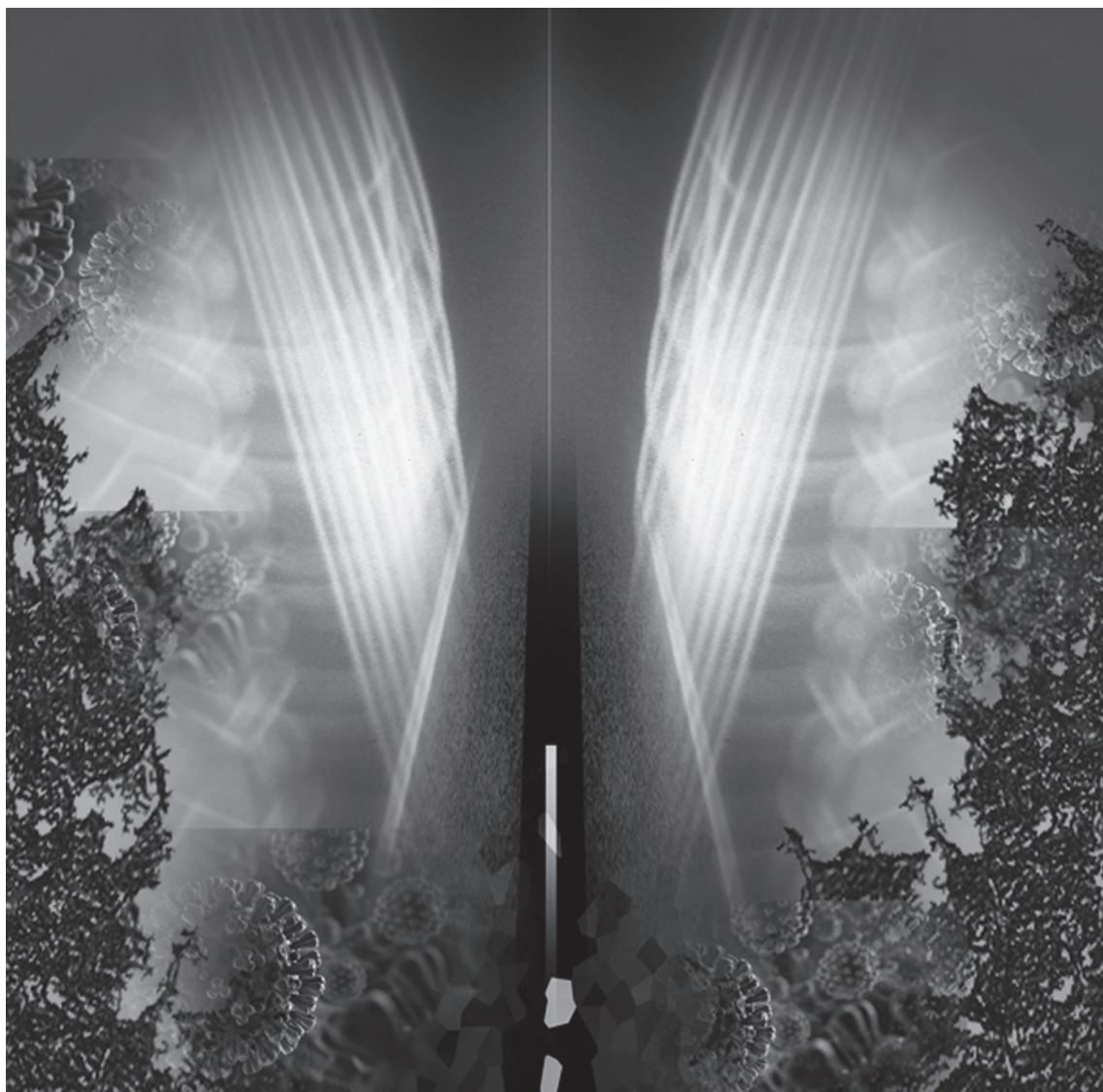
Kőhalmi és Bödöcs készülő könyveiről

Ez a rövid beszámoló izgalmas pillanatban íródik, nem csupán az említett színdarab bemutatója miatt: Kőhalmi és Bödöcs egy-egy új könyvvel jelentkezik a nagyon közeli jövőben, már a szeptember-októberi időszakban. Kőhalmi könyvéről lehet többet tudni: egy tudományos-fantasztikus írás lesz, márpedig a műfaj kifejezetten jól áll neki (stand-upjaiban is sok tudományos kérdést közelít meg könnyed és humoros módon, gondoljunk csak a hangyatarítás rejtelmait bemutató YouTube-sorozatára, amellyel a tőle megszokott rigorózus alaposággal közelíti meg ezt a kérdéskört is, igencsak élénk szemléltető módszereket bevetve.) *Az utolsó 450 év* című regény a belőle közölt részlet alapján azt a nem kis ellentmondást állítja vicces kontextusba, hogy míg bolygónk azonnali és összehangolt cselekvést követelne a környezeti katasztrófa elkerülésére, addig az egyes ember végtelenül kisszerű és szűk látókörű – itt, Kelet-Közép-Európában ez mintha fokozottan igaz lenne. A részletben különösen érdekes az, ahogyan felhasználja az

ex-szocialista korszak ipari termékeiről szerzett ismereteit ahhoz, hogy a problémát élethűen érzékeltesse.

Bödöcs új munkájáról csak a szerzővel folytatott beszélgetésekből tudok információkat mondani, és ez szükségképpen homályos: ha van valami, amiről az írók nem szívesen beszélnek, az éppen következő könyvük tartalma. Azt tudom e munkáról, hogy augusztus végén adta le a szerző a kiadónak, és ha maradt a tavaly nyári beszélgetés medrében, akkor az utópia vagy disztópia műfajával fog valamilyen

kísérletet végezni. Az előző könyvével szándékosan biztonsági játékot játszott, ami az első könyv nagy sikere után teljességgel érthető is, és visszatért saját terepére, a kocsmai történetekhez, amelyeket a közönség jól ismert a fellépéseiről: ennél óvatosabb nem is lehetett volna. Itt is megtalálta az újítás terepét – a színházi adaptáció létrehozását. Most azonban merészebbet változtat; egyelőre annyi biztos, hogy a politikai és kulturális viszonyokra tett utalásokban ez a könyv is bővelkedni fog.

Lonovics László: *Vírus II.* (2020; számítógépes grafika)

▶ KISS LÁSZLÓ

Az Irodalmi Humorfesztiválok tapasztalatai

(Gyulai Várszínház, 2003–2021)

„Tessék nevetni.
Tessék mindenen nevetni.
A sírás helyett nevessetek.
A halál helyett is nevessetek.”
(Szív Ernő)

A Gyulai Várszínházban 2003-ban debütált Irodalmi Humorfesztivál (a továbbiakban: humorfesztivál) közvetlen előzménye a 2000-ben megrendezett Magyar líra az ezredfordulón és a 2001-es Magyar próza az ezredfordulón elnevezésű rendezvény volt, melyek – Elek Tibor szervezésében – a kortárs magyar irodalom nagy érdeklődés övezte nívós seregszemléjének bizonyultak. Az első humorfesztivált azonban nem csupán a továbblépés, az irodalmi programok felfrissítésének igénye motiválta, szinte kikövetelte a korszellem is: a kétezres évek elejének irodalma harsány volt és játékos, gazdag humorú, tele átirással, paródiával, rájátszással – nem csoda, hogy a 2003-as est szó szerint hangozó és kirobbanó sikert hozott, és egyértelműen folytatásért kiáltott. A folytatás nem maradt el, s a kétévente megrendezett humorfesztiválból azóta hagyomány lett.¹ A mai napig a Gyulai Várszínház kitüntetően várt programjai közé tartozik, idén nyáron pedig jubilált, és nagykorú lett: 2003 és 2021 között, tehát tizennyolc év alatt tíz humorfesztiválra válthatott jegyet a közönség.

Ebben a száraznak ígérkező, adatgazdag tanulmányban természetesen nem adhatok teljes keresztmetszetet a rendezvényről, inkább csak az irányokat, folyamatokat, szembeűnő jellemzőket vázoló fel. Például azt, hogy

Mit adtak nekünk a humorfesztiválok

A tizennyolc év termése bőségesen váltott ki nevetést, kuncogást, röhögést, prüszkölést vagy épp hümmögést a közönségből. Hamar kiderült, hogy nagyon széles a mezsgye az elégedett bólogatást kiváltó és a szellentés-előcsalogató humor között. A humorfesztiválok humora ennek megfelelően igencsak sokféle volt: bájos, zsidbasztó, nyers, abszurd, bölcs, rezignált, játékos, dühös, szelíd, frenetikus – további jelzőkkel majd kiegészíti az olvasó, miután újra átrágtta magát a *Bárkában* szinte kivétel nélkül közölt szövegeken.² De tényleg, mit adtak nekünk a humorfesztiválok?

Adták például a 2017-ben elhunyt Tarján Tamást, aki moderator moderatissimumként,

1 Jellemző, hogy 2011-től, az V. fesztiváltól elmaradt a humoros szövegeket felvezető szokásos Bárka-beli lábjegyzet is, igaz, 2015-ben egy alkalomra megint visszatért, de csak azért, hogy közölje, a fesztivált a rossz időjárás miatt nem a várban tartották meg. Írásom inkább emlékező-visszanéző esszé, ezért több lábjegyzet, ígérem, nem (nagyon) szerepel benne.

2 Egy szöveget ugyanis nem közöltünk, okkal, a részletekbe azonban nem mennék bele, ez az esszé ugyanis csak a szövegre akar emlékezni.

nem melleleg gyakorló paródiáíróként vezette az esteket, s nem csupán bemutatta és méltatta a szerzőket, de szellemes kommentárokat is fűzött a sorban következő szöveghez. Tarján Tamás már-már a fesztiválok bónusz fellépőjének számított, ám soha nem toltta magát előtérbe.

Adtak, természetesen, szerzőket, és velük együtt emlékezetes vagy kevésbé emlékezetes szövegeket. A fesztiválok tíz-tizenkét író és költő lépett fel alkalmanként, 2003 és 2021 között összesen hatvanegyen olvastak fel a Várszínház színpadán. Irodalomtörténeti érdekességnek nevezhető ugyanakkor, hogy Sándor Zoltán nem szerepelt a hivatalos programban, ő a párjának, Csík Mónikának segített egy *Tragédia*-parafraízis elővezetésében, míg Darvasi László kétszer is feltűnt a fellépők között, ám „helyette” mindkét alkalommal Szív Ernő olvasott fel. Szomorú tény: a hatvanegy szerzőből öten már nincsenek közöttünk – Esterházy Péter, Grendel Lajos, Hazai Attila, Szepesi Attila és Szócs Géza.

Adták azt a tapasztalatot, hogy a humorfesztiválon elhangzó írások sikere nem okvetlen a szövegek minőségén múlik. Sokat számít az előadás módja, a közönség reakciója, néző és szerző interakciója. Egy kevésbé humoros darab is nagyon mulatságosan hangzott, ha jól tolmácsolta a szerzője. Sokat nyomott a latban, ha valaki szövegen túli pluszt vitt a produkciójába, mint amikor Kiss Judit Ágnes rappelt, Szabó T. Anna csujogatott, Tóth Krisztinát fia kísérte gitáron, vagy Gál János előkapta mandolinját, és Fekete Vince viccmesélése is nagyszerű felütésnek bizonyult.

A humorfesztiválokat mindig kíséri zene, láthattuk a színpadon Binder Károlyt és Szirtes Edina Mókust, Borbély Mihályt és Rozsnyói Pétert, de fellépett Szakcsi Lakatos Béla és az azóta sajnos szintén elhunyt Vukán György is. A zene sem pusztán összekötést jelentett a fesztivál egyes blokkjai között, az előadók sokszor értelmezték a hallottakat, reflektáltak rájuk, így eshetett, hogy a közönség újragondolt töredékeket hallhatott a *Boci, boci tarkából* vagy Beethoven kilencedik szimfóniájából.

Adták a lehetőséget, megfigyelni, hogy ma mintha visszább fogná magát a magyar, ha bő

véru humort ír. Kevesebb a nyers hang, kevesebb a korábban néha öncélúnak tetsző káromkodás vagy a mára ún. pízívé vált téma: meleg, színesbőrűek, a másság kifigurázása. Érdekes ugyanakkor, hogy a következő sorokat már 2005-ben leírta Zalán Tibor: „Feketén bólingat / a szomszéd, / hisz néger, / mondhattam volna // így is, de csak régen – / a mai helyes / megszólítás afro-ázsiai...”

Érdekes, hogy egyes humorfesztiválok szövegei véletlenszerűen egymásra rímelnek, vagy egyező motívumok tűnnek fel az írásokban. 2019 a metal és a kolbász éve volt, a 2021-es a középkoré. (Ezt is adták a humorfesztiválok.)

Nem maradtak el a fellépő szerzők egymásra reflektálásai, mint Tőzsér Árpád gyulai sírverseiben vagy Király Levente limerickjeiben, de gyakran adta a témát a couleur locale is, Gyula városa és a Várszínház, aminek az egyik legmulatságosabb példája a vár melletti Rondella vécéjének emléket állító Győrei Zsolt–Schlachtovszky Csaba-darab, a *Várkerti Juliska* volt.

Ha már témák: a szövegekben nagyon sokszor megjelenik az írás mibenlétének kérdése, az írói sértettség, féltékenység, a kánon, egyáltalán: a kortárs irodalmi élet kritikája. Ahogy szinte folyamatos az irodalmi hagyomány jelenléte, utalások, rájátszások, allúziók formájában, Petőfitől Micimackón át Örkény sokszor elővett életművén keresztül Shakespeare-ig. (Az angol drámaíró alakja magától értődő: az sem mindegy, hogy a Gyulai Várszínház 2021 nyarán tizenhatodik alkalommal rendezte meg a Shakespeare-fesztivált).

Számos valóságvonatkozást is adtak, aki ugyanis végigpörgeti a humorfesztiválos *Bárka*-számokat, kicsit megmártózhat az elmúlt húsz év magyar történelmében is, szembeülhet azzal, mit láttunk, hallottunk vagy hallgattunk, hová jártunk (járunk), mi ellen protestáltunk, mi mellett álltunk ki – milyenek voltunk. Ilyenek, például: Tesco, Tények, Mónika show, Norbi update, reklámok, Iwiw, Facebook, Instagram, Magyar Gárda, paraszolvencia, ByeAlex, Koplárovcics Béla, Vatera, Paks 2, Obama, gazdasági válság (ez még az előző!), és természetesen a járvány.

A humorfesztiválok adták azt is, hogy egyes szerzők utalnak arra, hogy ők egyáltalán nem humorosak.

A blokk zárásaképpen pedig következzen öt úgynevezett érdekes adat.

1. A 2011-es fesztiválon hangzott el először Varró Dániel botrányos utóéletű verse, amely a lírára fogékony, mi több, az utóbbi években még fogékonyabbnak látszó magyar közönségnél csúnyán kiverte a biztosítékot: „Jó játék a konektor, / én jöttem rá magamtól. / Beledugom, hol egy toll? / Jó játék a konektor.”

2. 2013: az ünnep éve. Ez volt az első és ez idáig egyetlen „tematikus” humorfesztivál, ahol a szerzőket megkérték, ha tehetik, emeljék be írásukba az ötven szót (számot), az ötvenéves születésnapját ünneplő Gyulai Várszínház tiszteletére.

3. 2015-ben először fordult elő, hogy az időjárás miatt fedett helyen, a Kamarateremben zajlott a humorfesztivál. Ez talán nem is annyira érdekes adat, csupán az teszi érdekessé, hogy a gyulai vár atmoszféráját semmi nem tudja pótolni.

4. Ugyanebben az évben történt meg az is, hogy egy szerző – Pion István – telefonból olvasta a szövegét. Odavert a korszellem.

5. S ha már korszellem – Pataki Tamás 2019-es vészjósló szövege magáért beszél: „Arany János, neves költőnk élőholt hasonmásai először a Margit-szigeten kocogók lábaira vetették magukat, majd szerelmespárok meghitt pillanatait zavarták meg az őszikék között. [...] A Terrorelhárítási Központ kérésére Szörényi László irodalomtörténész, Arany János legjelesebb szakértője egy túsul ejtett zombival érintkezett, és azt nyilatkozta, hogy mindenki legyen óvatos, mert a zombik harapással terjesztik a teljes Arany-életművet. Ő erre immunis – tette hozzá. Az Országos Epidemiológiai Központ rövid nyilatkozata szerint már dolgoznak az Arany-zombivírus ellenszerén, aminek alapját az irodalomtörténész véréből vonták ki.”³

Műfajok, műformák, mű-akármik

Ami a műfajokat, műformákat illeti, nagyon széles a skála, néha a szerzői műfajmegjelölés segít az elhelyezésben, s persze sokszor egy szövegen belül keverednek különféle műfajok. Némi csalással (vagy egyszerűsítéssel)⁴ harmincnégy műfajt gereblyéztem össze. Nem leszek kíméletes, néhányat most megnevezek itt.

Úgynevezett klasszikus (avagy hagyományos) novellát hallhatott a közönség Cserna-Szabó Andrástól, a Rózsa Sándorral készített fiktív interjút pedig Temesi Ferencnek köszönhetjük. Az anekdotaműfaj leginkább Fehér Béla képzeletbeli tollán kelt életre, adomát egy kamatyoló sarlatánról Csehy Zoltán hozott. Elhangzott önköszöntővers (Parti Nagy Lajostól) és egy szonettkoszorúba foglalt köszöntővers is (Hizsnay Zoltán írta és ajánlotta Parti Nagy Lajosnak). Sokak mellett Nadasdy Ádám is hozott limericket, míg Buda Ferencnek egy tizenkét tételre osztott keringőért lehetünk hálásak. A hétköznapi nyelvét idézték meg Háy János fiktív levelei, az anziksz műfaját Végh Attila verse. Orbán János Dénes alkalmi mesét olvasott, Szócs Géza balladát, Fekete Vince székely tájismertetőt. Kabarettet Lackfi János, ringatót Varró Dániel hozott. A tanulmányban, pontosabban disszertációrészletben lévő humorziccert Garaczi László használta ki, Kiss Ottó pedig a lexikonszócikk műfaját gondolta újra. Nem maradt ki (és/vagy el) a slam poetry sem: Csider István Zoltán, Pion István és Simon Márton képviselte a műfajt a gyulai nyárban, azon pedig csak a tájékozatlan olvasó lepődik meg, hogy Dragomán György narrátora a konyhaasztal mellől szólalt meg, kétszer is.

Mitől és min nevetünk

Nehéz definiálni a humort, megfogalmazni, mitől humoros valami, mitől indul be a keringés, a „nedv” (a humor latin szó, és „folyadék”,

3 Újabb érdekes adat: Szörényi László lett volna humorkonferenciánk első előadója, de sajnos nem tudta vállalni a szereplést.

4 A lírai műfajokat (óda, elégia, epigramma, xénia stb.) egy kalap alá véve.

„nedv” a jelentése), de a humorfesztiválra írott szövegeket olvasva úgy tűnik, különféle minőségek találkozása és az ebből származó feszültség, szikra kell hozzá, amitől beindul valami, de legalábbis egy adottnak tekinthető egyensúlyi helyzet megszűnik. Ami persze a tragédia irányába éppúgy elbillenhet.

A következőkben tételesen sorra veszem, mi tekinthető humorforrásnak a 2003 és 2021 közötti gyulai humorfesztiválok szövegeiben. Természetesen csak néhány példát tudok felhozni a számosból, és azt sem szeretném elhallgatni, hogy egy-egy mű akkor hatott igazán humorosnak, ha az alábbi feltételek vagy jelenségek közül több is érvényesült benne.

A szex–altest–piálás Bermuda-háromszögén kívül szerencsére sok volt a

a) szójáték – „Dolgoznak ottan, éjt napalm-má téve”, írja Végh Attila

b) a jól elhelyezett rímek is mindig kelen-dők, gondoljunk Buda Ferenc kancsal rímére: „Maholnap csak megöregszel – / nincs erre semmi elixír.”

c) meglepő hasonlatok, erős metaforák nélkül nincs egészséges magyar humor: *A kések Mócártya* címmel Cserna-Szabó András írt novellát, és Hazai Attila hasonlata is emlékezetes: „Ez a fiú olyan csinos és elegáns volt, mint a Margit-híd.”

d) a beszélő nevek használata szintén nagy múltú költői lelemény: tudná-e feledni bárki Tózsér Árpád François Bassompierre-jét?

e) a fekete humor nemcsak Egressy Zoltán-nál jelent meg, de *Ravatal Rádió* című novellája szinte szanaszét írja a halál jelentésmezőjét: „magam is szívesen hallgattam a *Virrasztásos órák – virtuális gyertyagyújtót*, valamint a *Ki nyel ma – gyász és muzsika 10 percen-t*. Ennek legutóbbi részét a siratópusztai lügüzem támogatásával sugározták, valamiféle szponzoráció volt tehát. Viszont gyengén kezdett az *Agrárpercek*

a *kaszással* című új mezőgazdasági magazin, és a *Szív küldi szívnek* transzplantációs félóra sem igazolta az előzetes várakozásokat”

f) szerencsés, ha a betegség és az elesettség (ön)gúnyos ábrázolása kéz a kézben jár a veszteségtudat megfogalmazásával: „Kedves uram, hallja, ma / nincs-e reám hajlama?” (Tóth László: *Utcalány mondja*)

g) a konvencionális elvárásokból űz gúnyt Kiss Judit Ágnes *A női princípium* című vallo-másos elbeszélése, amely a hagyományosnak mondható nemi szerepek érvénytelenségére mutat rá: elbeszélője háziasszonyhoz méltatlan kétbalkezességéről ad számot

h) a profanizálás fakadhat egyfelől a szó szerint értésből – Farkas Wellmann Éva versrészlete a másodlagos (vagy többedleges) jelentés lehetőségét számolja fel: „»Adjatok egy szalmaszálat, égessem el a világot«, mondja egy lelkes piromán.” (*Jelenségek, tünetek, diagnózisok a népnyelvén*); de ugyanide vezet a deheroizáció is – Szil Ágnes *Egyforma, ugyanolyan* című novellája komikusnak láttatja az erőfeszítést, amellyel egyes helységek a település neves szülöttjének emlékét őrzik

i) a szó szerint értés, tehát félre-értés csapdája jelenik meg Podmaniczky Szilárd *Üvegfenék* című humoreszkjében, melynek főhőse igyekszik maradéktalanul megfelelni a bevásárlóközpont üvegviszaváltós előírásának: „Kérjük a kedves Vásárlót, az üveget a fenekével helyezze be!”, és komikus hatást kelthet egy-egy

j) rosszul értett szólás is: „mert a Mari olyan, mint a Pavlov kuttyája, ha valakinek jó, reflexből imádkozik, hogy rossz legyen” (Háy János: *Emese levele Katinak*)

k) a túlzás alakzata is lehet humorforrás: ilyenek Grecsó Krisztián túlrajzolt falufigurái (*Hajnali találkozás*), vagy Temesi Ferenc: *Mérettségi vizsla* című érettségiparódiája

l) nem nélkülözi a humort az sem, amikor legendás figurák elevenednek meg a legendás életúttal ellentétes módon – Temesi Ferenc szövegében Rózsa Sándor népi iparművészként szerepel; az ál-interjúban nemcsak a szituáció, a kevert nyelv is figyelemreméltó: „Nos, a kutyá retkes, túrós fasza se akart betyár lenni, már elnézést kérek! De hát ilyen volt a Zeitgeist, tu sais, mon ami!... Ugye az őszöregapámat, Rúza Dániel főbíró, országgyűlési követet mint boszorkányt megégette a Város, better to say, az ellenségei a Toronyalján, na. Ennyit a magyar felvilágosodásról, fuckin' shit!”

m) a közönség hálás, ha a szerző a kulturális örökség klasszikus elemeit karikírozza: „Tegnap is menyek az uccán, porlok, mint a szikla.” (Orbán János Dénes: *A Király férje*), vagy épp abszurdba oltja: „A gólyák körülnéztek a tájon. A nagy gólya felszállt, elrepült a folyópartra, és nemsokára hozott nyolc darab langyos csirkecombot. – Hm, de finom – mondták a fiókák. – Honnan szereztél ilyen sok combot? – kérdezte a gólyamama, aki a fészket igazgatta. – Kölcsönkértem a Matula bácsi pisztolyát és lőttem vele néhányat. – De hiszen a Matula bácsinak nincsen pisztolya! Neki, ha jól tudom, puskája van. – Igen, csak vicceltem. A Király utcai gyorsétteremből loptam – mondta a gólyapapa.” (Hazai Attila: *Viola esete a gólyafészkekkel*) S hálás akkor is, ha a nagy mítoszokat a mindennapokból nézheti: „Különbén is, senkinek se nincsen már kedve ottan zokogni, mióta strucctelep lett a halottasházzal szemben. Elsétálgatnak a kopasztott struccok a karámban, kísérik a menetet egészen a kőkeresztig. Jönnek fegyelmezetten, komoran puffan a lábuk a homokban. Fura arcuk van, nem természetes, nem igaz, hogy ilyen madarak már a Paradicsomban is lettek volna. Hol van az a Bibliában, hogy »...és a temetésen arra sétált két frissen kopasztott strucc«?” (Grecsó Krisztián: *Általános bibliai történések*)

n) az már eddig is alapvetőnek tűnik, hogy kitűnő alapanyag a nyelv, de pláne az, ha dialektusokról van szó – ezt a humorlehetőséget leginkább a székely nyelvjárás beszélői használ-

ták ki; persze a nyelv maga nem elég, a látás és a hagyomány alkalmazása teszi igazán humorossá a szöveget, például Orbán János Dénes *Misimackójában*, vagy amikor Fekete Vince úgy ábrázolja a székelységet, ahogy a nem székelyek látják vagy látni akarják: „...A palackon természetesen / székely népviseletbe öltözött pár, férfi és nő képe. Horgolva. / Táncolnak önfelledten. // [...] de a csíksomlyói kegytemplom is ott van a háttérben a / két tornyával, kicsivel hátrébb működő szélmalom, / alatta jókedvűen eszegetnek, beszélgetnek, kortyolgatnak az / az emberek, miközben találós kérdéseket, közmondásokat / és szólásmondásokat mondanak egymásnak... // [...] csodálatos, csodálatos család, nálunk mindenkit Ábelnek / hívnak, csak Édesanyám egyedül Áron...” (Fekete Vince: *Székelyföld*)

o) az egymást kizáró minőségek összeengedése is lehet humor forrása, mint az USA-ból hazatérő kalandvágyó professzor liaisonja a nem dohányzó, miskolci, kartonozó hastáncosnővel Garaczi László abszurdba hajló *Sóvár-gásában*, vagy a magasnak mondott irodalom találkozása a mainstream kultúrával – Székely Csaba verseiben Ady Endre *Csillagok háborúját*, *Híradót néz*, és tehetségkutatón is indul: „Mást nem tudsz?» A kérdés szinte fájt. / »De tudom még a *No roxa ájt.*« / »Kösz. Majd értesítünk. / Kösz. Majd értesítünk.«”

p) a kelet-európai kisember helye a nagyvilágban ismerős világot megelevenítő téma – a rock bunkósbotszerű ká-európai hatásáról Grendel Lajos írt novellát (*A Led Zeppelintől a hóhalál*): „A hangfalakból dőlt a szexuális forradalom, mint csőtöréskor a falból a víz”, de hasonló tapasztalatokat fogalmaz meg Vámos Miklós *Szoci kólája* is

q) ha már találkozások, alkalmi nexusok, hivatalos in flagranti: a kisembermotívum, úgy fest, örök: a Hivatal, a hatóság, a cégek humanus közege mindig jól használható – ennek következményeit nyögi Tóth Krisztina laccím-kártyával levágott fejű hivatalnoka, és Nagy

Koppány Zsolt hőse is, akinek egy autószerelő műhely packázásai okoznak főfájást; de a kisember a nagy történelemmel is kapcsolatba kerülhet – Fehér Béla egypercesének szereplője, Pócsi Lajos kiskanász fel sem fogja, hogy történelemalakító szerepe lehet, ellenben azt észrevette, „hogya a Kadarcs sekély, sáros vizében egy ledugózott palack úszik. Begázolt érte, kihozta. Nézi, milyen szép palack, és nidd má, egy levél is lapul benne. A fogával kihúzta a dugót, kipiszkálta a levelet. Csak néhány sor állt a papíron: »Annak, akit illet! Sikerült megoldanom, hogy az uránium magját neutronokkal bombázzam. A plutóniummal is próbálkoztam, sajnos mérsékelt sikerrel. A lényeg: a neutron hatására az uránmag két közepes tömegű atommagra esik szét. Ez a maghasadás. A hasadások sorozata láncreakciót vált ki, ezáltal óriási energia szabadul fel. Kecsegtető lehetőség!« A Lajos gyerek a levelet eldobta, a palackot pedig kimosta, és a levetett ingével fényesre törülgette. Jó lesz az még valamire!» (Levél)

r) r mint paródia: az irodalmi humor talán legismertebb és legtöbbet alkalmazott formája; ami a humorfesztiválok termését illeti, számtalan karikatúrát, rájátszást találunk közismert dalokra, mondókákra, s persze klasszikus szövegekre, életművekre is (pl. *Boci, boci tarka, Cirmos cica, haj, Elvesztettem zsebkendőmet*, Kovács András Ferenc *Macskák*-alapszatra épülő egérvesei) – Lackfi János *Ómagyar*-átdolgozását idézem: „Volék cicmorek tudotlon, / Választott vajomtul / Cirmos, ürümentül, / Szájszőrén vaj lefordul.” Végh Attila Bóbitája pedig különösen korszerű környezetben találja magát: „Bóbita, Bóbita lájkol, / körben a hekkerek ülnek, / bútól a rendszer, a bájtok / hardvereken menekülnek”. A közösségi média panaszkulturájának paródiáját, *Viharsarki Kattintós* című blogjának hang-

ütését idézve, Hartay Csaba jegyzi (*Majd én megmondom, milyen az igazi nyár!*): „Régen még nem volt ennyire új minden, hanem a régihez ragaszkodtunk, mert ami igazán régi, az már régen is régi volt! [...] Be szép is volt az, amikor elszáradt a tanya körül minden. Bozóttüzek világítottak az éjszakában, nem egy barátom megégett, odakozmált, de boldogok voltunk, mert szerettük egymást.”

s) szatíra nélkül nincs humorfesztivál – talán tényleg nem is volt olyan humorest, amelyen ne hangzott volna el a közéleti állapotokat karikázó szöveg, Székely Csaba *Anyám tyúkjá*-átiratai például minden oldalnak megadják a magáét, és paródiaként is remekül működnek: „Hogy felettünk egy német tyúk / Kakaskodjon, nem hagyhatjuk! / Megszabná, hogy mit csináljunk, / Csak mert tollasabb minálunk? // Magyar embert tyúk nem okít, / Mert kioszt pár sallert s kokit. / Se tyúk, se kakas, se jérce! / Mi van itten, kettős mérce?”

Ezután

A t), a ty) s a többi humorféléte majd továbbgondolja magának a *Bárka* olvasója. Az én feladatomban e lapokon már csak annyi, hogy esszém zárásaként reményem fejezzem ki azt illetően, hogy a humorfesztivál színvonala a következőkben sem csökken – a 2021-es est sok ígéretes pillanatot hozott –, valamint kíváncsiságomnak adjak hangot, vajon mennyiféle ismeretlen műfaj rejtőzik még a magyar (humoros) irodalom mélyebb rétegeiben, s mennyit ismerünk meg ezek közül 2023-ban, 2025-ben, és a továbbiakban, s az is érdekel, mit találnak ki majd szerzőink, hogy színpadi jelenlétüket még elevenebbé és emlékezetesebbé tegyék.

Ívek élesen, pályák magasan, alkotások az emelkedettségben

Kerek évfordulók Békéscsabán

Tudni lehet, hogy született ennek a kiállításnak a gondolata, volt ugyanis egy művészettörténeti előzmény húsz évvel ezelőtt. A 2001-ben ötvenéves alkotók akkor is helyet kaptak a Munkácsy Mihály Múzeumban. A nagy rendező közben magához szólította Slezák Lajost, aki már egy másik dimenzióból figyeli a történeket. Az idő lassan folyik, alig hömpölyög a Körös-csatorna csabai szakaszán. Magával sodorja az elmúlt két évtized történetét, képzőművészeti eseményeit és csendesen szemléli a kiállítók megmutatkozását. A hetvenévesé lett képzőművészek nem akartak egy nagy visszatekintő tárlaton megmutatkozni, inkább a friss törekvéseikről adtak számot a publikumnak. Különbözések és hasonlóságok nehezen tapinthatók ki Gnandt János, Lonovics László festőművészek és Széri-Varga Géza szobrászművész munkásságából, de az elmondható, hogy mindhárman tanítottak művészeti középiskolában vagy főiskolán. Nem is egymás mellé rendelt műegyüttesekről van szó, hanem külön teremben láthatók a képek, szobrok. A nézők végiggondolhatják, amit eddig a kiállítókról tudtak, mert intelligens és főleg új művekkel találkoztak, izgalmas művészi élménnyel szembesülhettek. Lássuk tehát betűrendben a hetvenesek művészi megnyilvánulásait.

Geometrikus szimfóniák tételei

Gazdag és sokrétű Gnandt János életműve, mert alkotói tevékenysége mellett pedagógiai

munkája eredményességét mutatja, hogy végzősei közül sokan váltak diplomás alkotóművészekké. Színházi díszletek is létrejöttek tervei alapján, Aradon, majd Békéscsabán a Jókai Színházban. Immáron három éve a komoly alkotókat tömörítő, több mint negyedszázados szellemi műhely, a Békéstáji Művészeti Társaság elnöke. Ebben a minőségében sokat tett az *Ívek, pályák, alkotások* kiállítás megszervezésében és maga is bemutatta a legutóbbi időszak termését a hetvenedik életévet betöltötték között.

Alkotómódszerének lényege maga a kémenyvonalú, tiszta síkkonstruktivizmus. Képeinek tárgyát, illetve témáját mértani alapformákból és alapelemekből komponálja egésszé. Ezek a síkmértani formák, jelek szenvedélyessé válnak a festői átlényegítés által. Képkalkulációnak célja az, hogy azt, ami személyiségében van, amit fontosnak érez, kifejezze, továbbadja.

A nyelv a szavak birodalma, míg az imaginárius szféra pedig a képeké, a képzeteké. A valósághoz képest mindkettő formálódik, mert hatások érik, és így alakul áthatások füzérében. Valahogy ezen az úton tudunk eljutni Gnandt művészetéhez is. Az alkotóművész, a szubjektum létrehozza saját önazonosságát a többi szubjektum, tehát a befogadó számára. Így válik az alkotásokkal való közvetlen és természetes kapcsolat magasrendű, emelkedett emberi tevékenységgé. Ezt a minőséget, szenvedélyességet olvashatjuk ki alkotásaiból. Nevezetesen az életigenlést. Hisz az élet maga a mozgás. Ezt fogalmazza meg minden műve, annak ellenére, hogy első látásra statikusnak

tűnnek képei. Csak azoknak tárul fel kompozícióin a lüktetés, akik alaposan és következetesen koncentrálnak a látványra. A világban látható dolgok szerkezete érdeklí, de nem apró dolgok elemeiből építkeznek alkotásai, hanem a nagylélegzetű hangsúlyok ragadják meg.

Tartalmi megközelítésben művei vizuális tételek, amelyek a nonfiguratív festészet ihletésében születtek. Kassák Lajos egyenesági leszármazottai közé sorolhatjuk. Egyike és továbbvivője annak a tradíciónak, ami visszavezethető a síkkonstruktivizmus harmadik nemzedékéhez. Ők azok, akik a második világháború után született korosztályhoz tartoznak. A kilencszázhetvenes évek második felében Békéscsabán grafikai művésztelep volt olyan alkotók részvételével, mint Bak Imre, Deim Pál, Fajó János, Hencze Tamás, illetve Nádler István. Őket tekinthetjük a második nemzedék azóta klasszikussá vált képviselőinek. Nem nehéz egyetérteni Pataki Gáborral, aki a kiállítás megnyitásakor egy „békéscsabai iskoláról” szólt, felsorolta az ide tartozó geometrikus művészeket. Ugyanis Fajó mellett Bohus Zoltán, Lukoviczky Endre, Mengyán András, Pátkai Ervin – félbemaradt életművével –, Gubis Mihály mellett ide sorolható Gnandt János és Lovonics László is.

Aradon tevékenykedett még akkor Gnandt János, ugyanis csak 1990-től tette át lakhelyét a viharsarki megyeszékhelyre. Temesváron felsőfokú vizuális ismereteket szerzett. Az ottani egyetem több tanára is az avantgárd Sigma Csoport és a 111-es Csoport tagja volt, akik realitásokról szintetizálódtak képekkel, a látvány redukációjából született kompozíciókkal hoztak létre műalkotást. Ezen az úton kapcsolódott mestereihez. Innen eredeztethető kötődése az absztrakt felfogáshoz. Elvont akrilképein gazdag változatossággal idézi meg a természet színeit és szimmetrikus alakzatait. Alkotásai háttározott munkák, amelyek szabályos, kemény élű színekkel. Előszóval sárga, kék, zöld, vörös kloritot vagy fekete alapot. A mértani testek egymáshoz való viszonyát, helyzetét megváltoztatja, így mozgatja meg a teret. Ha folyamatosan nézzük

a Gnandt-műveket, minden kép elmozdul és visszamozdul. Működnek ezek a festmények, látható, hogy alkotójuk mindent megtanult a geometrikus felfogásról. Ha hosszabban elidőzünk a munkák előtt, rendkívül feszült képmezőt tapasztalunk, szinte meggyújtja a szemet olyan dinamikus a felület. A befogadó dialógusba kerül a művekkkel, és a finom villanások két értelemben is megragadják. Egyfelől egy-egy formajel, másfelől a kontúrok figyelése által keltett pulzálás ad számunkra interaktív lehetőséget. Gnandt néha drasztikusan léptet elő egy formát, erőteljesen kontúrozza az éleket, hogy a színmezők öleléséből a forma szinte leugorjon a képről. Hol felmelegíti a háttér színeit, hol szürkében-feketében vagy sárgában tartja azt, de lényeg, hogy a színmezők áttörő hatása érvényesüljön.

Hosszú és következetes utat járt be, messziről kezdte a valóság átírását alkotásain Gnandt János. Nála a kiindulás a látvány valósága. Ezután következik a képpé formálás, a rögzített valóság, a műalkotás létrehozása. Gondolkodó festőként azt emeli ki a külvilág szerteágazó kínálatából, ami az alkotói programját gazdagítani tudja. A tájak vagy építmények számos estben válnak a képi elemzés tárgyává. Képeknek ezáltal az indukáló mezőből a motívumok, hogy egy egészen más párbeszéd részévé válnak. Sík Sándor írja *Esztétika* című könyvében: „Az ember voltaképpen nem képes tökéletesen utánozni az érzéki világot, mert hiszen már magában az érzékelésben is benn dolgozik szellemünk: egyrészt a képzelet, másrészt az emlékezés, amely a legközvetlenebbül felfogott tárgyat is átalakítja; szerkeszti.” Gnandt János természetelvi gondolkodását elfogadva, meg tapasztalhatjuk analízis és egyben a dolgokat együvé ötvöző habitusát. A természetben rend van, aminek a szétdarabolása, majd újraszervezése igazi művészi feladat. Foltban, vonalban, ritmusban elbeszélve kapunk így vizuális gondolatokat.

Az elmúlt évek anyagát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy kialakította az egymástól távoli meleg és hideg színek kombinált alkalmazását. A tiszta geometria nem mereven, racionális fe-

lületként jelenik meg munkáin, hanem szimbolikus vonásokat is beleláthatunk, hiszen címet is ad a munkáknak. A képcímek azonban időzójelben vannak, annak érzékeltetésére, hogy mire is gondolhatunk a műveket nézve, de szó nincs az úgynevezett ábrázolásról. Például, ha a következő műveket szemléljük, mint *Architektúra, Egységben, Megbontott egység, Építmény* vagy *Torony*, akkor épületek szerkezetére asszociálhatunk. Máskor a *Sugárzás* az egy fókuszról induló mozgást juttatja eszünkbe. *Csavarodás, Labirintus, Színorgona, Hajtogatás, Élek, Sor* és *Geometria I–II.* képek esetében a színek és formák éppen a felszabadult, talán játékosnak is mondható hangulatot képviselik. A felsorolt alkotások akrilképek, de tudni kell, hogy évtizedekig a fotó alapra helyezett pasztell volt a leginkább használt technika számára. A tárlaton bemutatott képeknél értékhierarchiába helyezi a korábbi művek eredményeit, így egységes a szemlélete. Sikerül megőriznie korábbi önmagát, sikerül azok között az elképzelések között maradnia, amelyeket alkotói egyénisége megteremtésekor fontosnak tartott. Az ide sorolható munkák szabályosan szerkesztett strukturális elemekből felépített kompozíciók, melyeken általában a szimmetria feszültségét alkalmazza. Gnandt János akkor érzi művészi mondani- valója működését, ha képei által a néző kilép személyes énjéből, és felfedezi az általánost, az egyetemest, az örökérvényűt.

Fények, ódák, stációk

A különböző tudományok eredményei, a technikai civilizáció tárgyai komoly befolyásoló hatással bírnak a művészetre és az alkotókra. A képzőművészet számára új világot teremt a makro- és mikrovilág törvényeinek egyre mélyebb megismerése. Érzelmi és értelmi megközelítéssel, kreatívan feldolgozva az alkotók birtokba vehetik a technika mindig megújuló eszközeit. Lonovics László szakmai indulását tekintve már fiatal alkotóként, de egész munkássága alatt szembetalálta magát a tudomány közvetítette vizuális élményekkel és azokkal a

technikai leleményekkel, aminek következtében új alapokon bontakoztatta ki művészetét. Gondoljunk csak bele, átélte az ember világűrbe, majd Holdra szállását, az egész életformákat megváltoztató számítógép és mobiltelefon mindennapos használatát. Sőt, mindezeket birtokba véve a művészetébe beépítette, aminek eredményként a látvány és a mögöttes tartalom egységéből vált életműve egésszé. Ebben a munkásságban központi szerepet kapott a fény. A fényt a hagyományos festészetben a színekkel és formákkal lehet megjeleníteni. A fényt a szinkontrasztok segítségével ki tudjuk vászonra, képernyőre vetíteni. Minél nagyobb a kontraszt, annál nagyobb a drámai megjelenítése annak a fénynek, amit átélünk. A tudósok szerint, ezen belül minden szín egy speciális hullámhosszal rendelkezik és ránk ennek következtében különbözőképpen hat. Schumann a nagy zeneszerző pedig azt vallotta: „Küldjétek fényt az emberi szívek mélyére!” A lírai és drámai megközelítési módot is lehetővé teszi Lonovics László alkotói egyénisége. Művésze- te sohasem volt illusztratív igényű, inkább felhasználta azokat a szinte jelképszerű formákat, amelyeket a fény témakörében alkalmazni tudott. Azokat új rendbe állítva, a tér feszültségét és a fény energiáját, művészi üzenete szolgálatába állította.

A kilencszázhetvenes évek második felének műveit jellemezve, *síkkonstruktív* korszakáról beszélhetünk, amiben a szitanyomás technikája játszott döntő szerepet. Huszonéves alkotóként együtt vett részt az említett Békéscsabai Grafikai Művésztelepen az akkor még „tűrt” kategóriába sorolt, azóta Kossuth-díjassá lett nemzedékkel. Ezeken az absztrakt grafikákon a tér, a térben metszettség, a mozgás, a konstruktív elrendezés dominált.

Lonovics László korai munkáitól nézve a legfrissebb alkotásokat, megállapíthatjuk, hogy az erő és a látványosság mindig jelen van képein. Egy belső világot vetít ki, ahol a fény tükröződése központi szerepet kap. A fényt sokszor a sötét színek által jeleníti meg, máskor meg a világos teremt feszültséget. Magától értetődik, hisz mindig más és más nézőpontból tudjuk

megfigyelni a jelenségeket, környezetünket vagy akár önmagunkat. A geometrikus és organikus meglátások, illetve a gesztus erejét mutató formák hol egyszerre, hol egy egész alkotó korszakot betöltően jelennek meg művein.

Változatosan dolgozott fel egy-egy formajelét a kilencszáznyolcvanas évek elején alkotott grafikákon. Ezek a vonalas térformák a jing-jang ellenpárokra utalnak, sűrítetten fejeznek ki mozgalmasságot és statikusságot. A hatásnak azonban párhuzamosan kell a dinamikát és a visszafordíthatatlanságot, a befejezettséget sugározni, amit sikerrel meg is valósít. Grafikáit manuálisan rajzolt gesztusszerű vonalstruktúrákból, fotózással átalakított vizuális elemekből alkotta egészé a nyolcvanas években. A színek, tónusok szimmetriába rendezésével jöttek létre a látványos fénygrafikák, amelyeket szitanyomással sokszorosított. E munkáinak köszönhetően lett a Nemzetközi Kepes Társaság tagja, szimpóziumainak és kiállításainak rendszeres résztvevője, többek között Csáji Attila, Bohus Zoltán és Mengyán András társaságában.

Munkásságának szerves folytatása a következő etap. Korunk mindennaposan használt és a legfejlettebb emberi tudást felmutató technikai szerkezete a számítógép, ami képes a földi létezésünk alapjaira hatni. Lonovics Lászlót sem hagyta érintetlenül ez a műfaj. Izgalmas, innovatív és sok mindenre használható, pozitív és negatív értelemben is ez a szerkezet. Számítógépes munkái arról győznek meg bennünket, hogy ezek a grafikák önálló vizuális dokumentummá tudnak emelkedni. A komputer ebben az esetben nem több, mint az ecset a festő kezében, segédeszköz, másodlagos elem. Az érzelmi és értelmi újrafogalmazás minden pillanatban lezárhat egy képet, ha Lonovics úgy találja, kész az attraktív munka. A *Digitális jelstruktúrának* nevezett korszaka folytonosságot mutat az előző két időszakkal. A környezetünket áthatja a nem művészi céllal létrejött vizuális jelek sokasága. Lonovics László a művészi jelhasználat részévé teszi a számítógép adta képi elemeket. Keresi az új meg új kontextusokat, amikor az egyes képrétegeket a többi elem mellé rendelve alkotja meg.

A *Szín-tér-fény* korszak alkotásai az esztétikum teremtésének tudatos lenyomatai, hamisítatlan Lonovics-művek. Még dinamikusabb, a képpalkotásban még izgalmasabb kompozíciók jöttek létre keze nyomán. Ezek a festmények is értelmezik a világot, hordozzák a művészi gondolatot. *Rétegek* címmel látta el a következő alkotói korszakban létrehozott műveit. Az olajfestés technikája mellett a számítógép is művészi eszköztárak része. Érezhető ezeken a kompozíciókon, hogy az ecset mellett olyan intelligens alkotótársnak kezeli a számítógépet, egy technikaként, amely bármilyen mondandó kifejezésére alkalmas. Az *Áldozat* sorozat képeit is az említett arzenállal alkotta, kompozícióvá ötvözte a grafikai tételt és az ecsetpontokat. Fájdalmas és valahogy mégis fenséges, mély jelentéstartalmú ezeknek a szakrális műveknek a hangulata.

Lonovics László szívós, megfontolt körültekintéssel és intenzív intellektuális töltekezéssel építette, építi szuverén művészetét. Az említett művek a Munkácsy Mihály Múzeumban rendezett jubileumi kiállításán is szerepelnek, amelyen zömmel az utóbbi három évben készült munkáit mutatja be, de néhány emblemikus kép is helyet kap a tárlaton. Sokszor fontosnak tartja, hogy a kép tartalmára utaló címet adjon munkáinak. Így például *A megváltó fényre várva*, *Égi fények* és a *Transzcendencia* című művei szakrális tartalmakat fejeznek ki, továbbá az *Érintés* és *Szakítás* grafikája akár az emberi kapcsolatok vizuális megfogalmazásai lehetnek. A *Vírus I–II.* művei pedig a járványhelyzetre reflektálnak. Nem csupán eligazítást, hanem viszonyulási, értelmezési lehetőséget kínál a befogadónak, túl azon, hogy Lonovics álláspontja már ebben is manifesztálódik.

A hasonló elektrografikával foglalkozó alkotó közül kiemelkedik, mert egyfelől organikus egységet fedezhetünk fel munkáin, másfelől a fény mindig megcsillan, vibrál, hullámzik, lüktet, sőt teljesen betölti a műalkotást. Jelentős szerep jut kompozícióin a ritmusnak is. Ezzel együtt a fényeffektusokkal telített grafikái, olajképei immanens mozgékony változatossággal vallanak munkái zeneiségéről. Az anyagok és

technikák kreatív alkalmazásának eredményeként látvány és elvontság, komolyság és könnyedség fegyverzettség és felszabadultság egyaránt érzékelhető művein.

Plasztikai etűdök variánsai

A legkülönbözőbb anyagok felhasználásával olyan műalkotásokat hoz létre Széri-Varga Géza, melyek belső, lelki folyamatokat képesek elindítani az emberben. Az anyag különös tulajdonságról ezt írja Hamvas Béla *A láthatatlan történet* című írásában: „A természetben tulajdonképpen nincs anyag, mert ott minden atomnak az alkotó világszellemtől megjelölt helye és a természet minden atomjának szellemi tartalma és értelme van. Anyag csak a természetben, vagyis a spirituális kozmoszon kívül van, kaotikus rendetlenségben, összekavarva és az eleven világból kisöpörve.” A kiállító természetesen mégis ezt a földi anyagot munkálja meg, amikor műalkotást hoz létre. A világ változik, civilizációk, kultúrák jönnek-mennek. Az ember is változik, de valami állandóság mégis benne rejlik az eleven testben és a lélek mélyén. Kérdés, milyen morális magaslaton közelítünk a világhoz. Széri-Varga Géza magas erkölcsi fokon közelít minden témához, legyen szó személyiségekről, emberi szituációkról vagy emlékművek, történelmi, bibliai, vallási történések szoborba álmódásáról. Arról vallanak munkái, hogy mi, húsból, vérből és lélekből való lények érzékenyebbek vagyunk a világra, mint a legbonyolultabb műszerek. Mindent felkutatunk, átkutatunk, megismerünk, ha kell, akár ellenőrziük is: a világot akarjuk uralni.

Komolyan veszi küldetését, vagyis a világ sokoldalú felmutatását Széri-Varga Géza. Lírai feszültség és szenvedélyes átélés, mértéktartó stílus és az archaikus szobrászi örökség tisztelete jellemzi interpretációit. Minden művét, még a legelvontabbakat is, az élethez kapcsolja eleven mozgalmassága, expresszív lendülete és a kompozíciók tiszta szerkesztésének megvalósítása. Keresi az arányrendszereket, latolgat, erősen gondolkodó és érző ember, mint a régi

mesterek. Annak lehetünk szemtanúi, hogy szellemi erőfeszítése és a kéz munkája összecsiszolódik, s így műalkotás születik.

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán folytatott tanulmányok után elég hamar kialakította egyéni látásmódját, kereste a természetelvűségből kiindulva a formák törvényszerűségeit. Ha szemügyre vesszük az 1976-os *Pulykakakas* című munkáját, amely a csabai múzeum tulajdona és a legfrissebb, 2021-es *Bohóc mutatóvány* opuszt, akkor tetten érhetjük a kontinuitást. Mindkét alkotás a formavariációk lehetőségeit kutatja a bronz szépségének tálalásával. Szobrászatának értékét növeli az a tény, hogy nem egyenes megbízással, hanem pályázatokon nyerte el a kivitelezési lehetőségek legtöbbszörét. A megmértetések sokasága és az elnyert megbízások mutatják: minőségi életutat tudhat maga mögött.

A közel fél évszázados művészi munkássága úgy teljesedett ki, hogy eszköztára gazdagodott, mondhatni, színesebb és súlyosabb lett. Az egyre mozgalmasabb és egyre karakteresebb plasztikáiban még nagyobb szerepet kapott a játékosság és a szakmai alapossággal megmunkált szerkezetesség. Alkotásain a figurativitás, a felismerhető látványhoz való kötődés jellemzi, azonban nem idegen tőle a szürreális megközelítés sem. Igazából nincsenek vissza-visszatérő motívumai. Ironikusnak mondhatjuk felfogását a *Maszkos lány* és a *Lány kutyával* című kispasztikák esetében is, mert az elsőt a gazda és kutyája is eltakarni kénytelen száját, orrát, míg utóbbinál mintha az eb vinné sétálni a gazdát. Ezt a hangot üti meg az *Ábi* megnevezésű kispasztika tálalásánál is, ahol a gnóm alak természetellenesen a kerékpár első kerékén egyensúlyoz.

Minden műve a világ jelenségeire való reagálás, az atomizálódott világ elleni felkiáltójel. A meghökkentés és a harmónia eszközeivel hat a szemlélő érzelmeire. Ugyanakkor kiemelten kezeli a szobor és környezete közötti megfelelő kapcsolatot, szolgálja ezt akár egy posztamens, akár a növényekkel vagy a fénnel történő látványhatás lehetőségének kihasználása.

Nem maradhat el egy szobrász életművéből az érmek sorozata sem. Plasztikai alkotásainak jelentős csoportját adják ezek a bronz munkák. Ennél a műfajnál a személyekhez illetve eseményekhez kapcsolódó előlapok komolyabb, tárgyilagosabb hangvételűek, de a hátlapok szabadabbak, változatosabbak, az érem tartalmának, jelentésének megfelelően. A sokféle szép betűforma közül mindig a legodaillóbbet választja, amit a mondandó megkíván.

Szívesen alkot sorozatokat azonos műfajon belül. Például a legutóbbi időszakban a cirkuszok világa ihlette meg. A légtornászok, artisták, bohócok megjelenítése egy keretbe zárt, kissé egyiptomias, szinte képszerű tálalást kapott. A teátrális megközelítés és a plasztikai ötletesség láthatóan alkotói ösztöne kiteljesedését hozta meg. Nem idegenkedik a történelmi személyiségek alakjának megformálásától sem. *Batthyány* portréja esetében az erőteljes egyéniségét emeli ki. *Széchenyi sétája* című kisplasztikáján a Lánchíd torzója jelenik meg. A korabeli polgárok sziluettje adja háttérét a *Széll Kálmán* szobortervnek. *Sétáló kavicsok* sorozata a játékoság mellett a fájdalmas kiszolgáltatottság érzést is sugallja. A történések csendben, az álmoknak, az érzelmeknek, az emlékezetnek a valóságnál bonyolultabb, de kifejezőbb terében mennek végbe. A korunk életérzését kifejező groteszk felfogás nagyon sokszor megjelenik művein. Még az olyan komoly iparteremtő személy esetében is bátran alkalmazza az enyhén ironikus hangot, mint a gyulai kolbászt kikeverő *Stéberl András* 2020-ban, pályázaton elnyert és megvalósított szobrán ezt láthatjuk is. Az elmúlt évben Balmazújváros Fő terén felállított *Csók* című szobráról pedig leolvashatjuk az emberit, az esendő, az erotikus szépséget.

Portréin az anyag, a forma és a megjelenített személy belső világa ötvöződik egységes műalkotással. Az antik római elődökhöz kapcsolódva többnyire a büszt formáját választot-

ta, mert az arcban benne van a személyiségre jellemző minden jegy. A fejtartásban, a szem, szemöldök, bajusz, szakáll és minden más vonás kifejezően ábrázolható. Érzékelhetjük ezt Budapesten Bibó Istvánról, Mezőberényben Orlai Petrics Somáról, Békéscsabán Mohácsy Mátyásról, Gyulán Semmelweis Ignácra és még sok más személyiségről készült alkotásán.

A második világháborús és az 1956-os emlékművek műfaja különösen kényes, mert nehéz megfelelni a megrendelőknak és a közönségnek. Ízléses, impozáns, ám kifejező munkákat alkotott ebben a témakörben Békéscsabán és Körösladányban. A fővárosban a *Katinyi mártírok* és a *Kitelepítettek* című komplex alkotásai, milyen bátran alkalmazza a különféle anyagokat: követ, bronzot, betont, üveget, fényeffektet.

A változatosságon keresztül valóban meg tud minden témát szólaltatni. A kisplasztikák is általában összetett kompozíciók, mint a nagyobb köztéri munkák. A tárgyak és a figurák egymást kiegészítő és feltételező elemként működnek. Az átírás, a tárgyi világtól való eltávolodás azonban soha sem veszélyezteti a felismerhetőséget. A másik emberre történő szellemi ráhatás művészetének lényege. Ezzel segíti a befogadó gondolatainak, művészet iránti attitűdjének kiteljesítését. Plasztikai többek, izgalmasabbak, mint csak ábrázolások, ugyanis mértéktartó erő, bölcsesség és az alkotás szigorú elvei sugároznak belőlük. Felfokozott, megszólító erővel bírnak munkái, mert az értékeken és érzéseken át közvetítenek művészi gondolatot.

A Körös-csatorna melán csordogál tovább, szemlélve a világ történéseit. Talán egyszer azt látja, hogy nyolcvanéves, ifjonti hévvel alkotó képzőművészek tartanak tárlatot a Munkácsy Múzeumban 2031-ben, és az alábbi, velük egykorú művész akkor is papírra (ha ír még valaki papírra) veti sorait.

Fényösvények¹

Lonovics László kiállításáról

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum kiállítótere felé közeledve (ahol három kiállító: Gnandt János, Lonovics László és Széri-Varga Géza művei láthatók) arra gondoltam, vajon Lonovics László, akinek egyéni kiállítását Budapesten hat évvel ezelőtt láttam és írtam is róla, most, egy ilyen kiemelt helyszínen, milyen meglepetéssel szolgál. Nem csalódtam. Mintha nem is egy múzeumba, hanem akár egy templom szentélyébe léptem volna be.

Mégis éreztem szerves kapcsolódását a korábbi kiállításához, ahol az őszi táj sötétebb színeit láthattuk, a természet pulzálását, a közciklus rétegeit, a földfelszíni gyűrődéseket, a megfagyott föld fölengedését. Átformálta a teret, személyes élménnyé, szinte a természet faksimiléjét kínálva a látogatóknak.

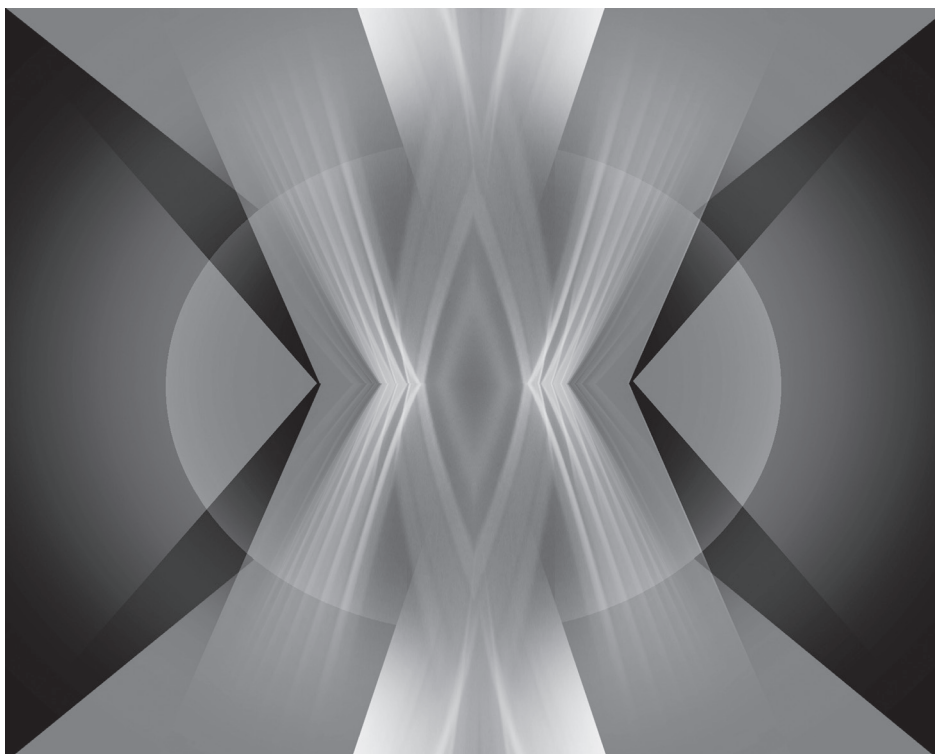
Az első képen, amit megpillantok *Ellentét* címmel, itt még a barnás-sárgás, sugaras és elmosódó meleg színek uralkodnak, egyszerre őrzik a homályt és a fényt, az elmélkedő ember lelki világát, amikor nem a részleteken van a hangsúly, hanem az összegzésen, az egészre való rácsodálkozáson. Majd a szó szoros értelmében lebegünk, egy *Fénycsatornán* át közlekedünk. *Fénykapun* haladunk át *A megváltó fényre várva*. A *Fénydimenziók*, mint az elemek harca jelenik meg, vízszintes elmozdulások teszik mozgalmassabbá a képet. Megérint az *Érintés* sorozat, szinte áramütésként ér. *Csúcsfény*, majd *Égi fények* gyúlnak, megjelenik a *Fény a horizonton* és *Fénytérbe* kerülünk. Ez már *Transzcendencia*.

Egymásba hajló ívek és formák követik egymást, az égő csipkebort felidéző *Égi fények* mű az áttűnés, a feltűnés előtti pillanat csendjét hordozza, melyben a várakozás feszültségét a háromszögek elmozdulása, lebegtető mozgása jelzi. Szuperszonikus járművön száguldunk. A *Transzcendencia* csúcsíves, hagymahéjszerűen egymásba záródó formái az ég felé emelik az emberi tekintetet, mint egy gótikus katedrálisban. Mintha zárt térben lennénk, és ez mégis a végtelen érzetét kelti.

Aztán leszállunk a Földre, visszazökkenünk a jelenbe, a *Vírus* sejtelmes fényei egy felfoghatatlan létsíkba viszik tekintetünket, a megtörtént és a meg nem történt dolgok világába, egy küszöbállapotba, egy felismerésbe, mennyire törekeny és bizonytalan létünk és sorsunk, a napkorongot, a napkeltét felidéző *Fénydimenziók* című kép a teremtésre is utalhat, a születésre, és a feltámadásra. A *Fénytér*, ahol négyzetekre van felosztva a vászon, négyzet a négyzetben, akár pop-artos alkotás is lehetne, ott a négyzetek háborúját látjuk. A négyzet-ritmust megerősítő, a négyzetet elválasztó függőleges vonal révén egy nyíló kapura, újabb fénycsatornára (a menny kapujára) is asszociálhatunk.

A szárnyyszerűen széthajló forma *A megváltó fényre várva* című alkotásban, profánul kifejezve akár egy mellkas röntgenfelvételét is felidézheti, itt az előző képeken többször feltűnő fénycsatorna szilárd hátgerincként tartja a repülésre kész szárnyakat. Az önmagunkkal való közösség jeleként a repülés vágyát is meg-

¹ Gnandt János és Lonovics László képzőművészek, valamint Széri-Varga Géza szobrászművész *Ívek, pályák, alkotások* című kiállítása. 2021. 06. 03. – 2021. 08. 29., Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba

Lonovics László: *Fénydimenziók V.* (2018; számítógépes grafika)

jeleníti, mintha azt mondanánk, hogy világítsuk át önmagunkat, egy mély és személyes pillanatban, hogy képesek vagyunk-e elszakadni a földtől. Hétköznapiabban fogalmazva: az olvasó ember kinyitja az olvasni vágyott könyvét, lapoz benne. És lélegzik, nem kell gépre kapcsolni.

A *Kereszt* című képen az ablakforma a belső és a külső világra utal, egyben az evilág és a túlvilág közötti kapcsolat kifejezője. A kereszt osztatú ablak Krisztus eljövendő szenvedéseire utal. Egy fa kérgét juttatja eszembe az *Áldozat* című alkotás, az időt, a tudást és egyben a halált, az örök körforgást is. *A rend születésének* is részévé válunk, a kép égbe szökő csúcsíve a világ teremtésére is utalhat, talán arra is, hogy ugyanakkor mi is újjászülehetünk.

A címek zömében ott szerepel a fény szó. Paradoxonnak is felfogható a *Szürke fények* megnevezés, a sorozat függőleges elhelyezése új értelmezést ad a triptichonnak, szemünk a fent és lent között kalandozik, akárcsak a *Digitális rétegstruktúrák* esetében. Ez az elrendezés a kurátor munkáját dicséri, tekintetünket fölfelé

irányítja. Az *Alkonyatra* következik a *Hajnal*, a rend születése nem reménytelen.

Lonovics szakrális világa motívumokban gazdag világ, ebben a világban nincs vakító fény, csak lelki megvilágosodás, a lélek önmagára ismerése. Zaklatottság van, a mozgás állandósága hatja át a formákat, a háromszögeket, négyzeteket, köröket, köríveket, vonalakat. Lonovics világa érzéki világ, tele rezdüléssel, vibrálással, árnyalatokkal, ritmusokkal, szellemi kisugárzásokkal. Szabadon engedi a fényt, hagyja útjára menni, nem szab határt a fénynek, csak keretet. Keretbe fogja a fényt, nem fényképez, csak tetten éri a fényt egy adott állapotban, ahogy a fény születik, ahogy elhal, és miként is kell üstökön ragadni a fényt, követni az útját, megtalálni a rejtőzködő fényt is, a horizonton túli és a mélybe bukó fényt. Nem a fény látványosságát, illúzióját hangsúlyozza, hanem annak misztériumát, rituáléját, ahogy anyagi és nem anyagi mivoltában egybeolvad benne a forma, a homály, sötétség, ember, virág, föld, ég és az univerzum.

▶ KÖLÜS LAJOS

Mindig kortárs, mindig nyitott

Gnandt János kiállításáról

Az absztrakt művészet felett nem szállt el az idő, csak a nikkal számovár. A XXI. században is megmaradt a művészek azon képessége, hogy a dolgokat öncélúan és önmagukért, érdekek nélkül tudják szemlélni, élvezni.

Gnandt János közel ötvenévesen vált paradigmát, 2000-től napjainkig geometrikus absztrakt, konstruktív, minimalista festészetével új megközelítési módokat nyit ön maga számára, követi a békéstáji hagyományt és azt a szellemteret, amit Fajó János, Mengyán András, Lukoviczky Endre, Bohus Zoltán és Oroján István munkássága jelent.

Gnandt egy helyütt így fogalmaz: *...nem látványt leképező művészet az enyém: ez geometrikus absztrakt. Sok munkámban megjelenik a három dimenziót sugalló formavilág, amely külön érdekessé teszi a dolgot. Természetesen mindezt sok gondolkodást, vázlatozás eredménye előz meg, majd a változtatások során alakul ki a végleges munka.*

Absztrakt festészete nem a téma forradalmiságán alapul, hanem a kép egészéhez kapcsolt pillanat egységén és páratlanságán (minden egyidejűleg, egyszerre van ott), a képi eszközök merészségén (folyton változó statikáján és dinamikáján, a kép rétegzettségén és szövénységén, a térben vagy időben történő mozgás meghaladásán). Képről képre ellensúlyozza és korrigálja alkotói (geometrikus formaképző és formabontó) törekvéseit, miközben képeit mindvégig áthatja a spiritualitás, az elmélyedés és meditáció szelleme, valamint a kulturális tradícióhoz, a kortárs jelenhez való kötődés.

Képes végletekig egyszerűsíteni, összefogottabbá és tömörebbé tenni a diszkrét geometri-

kus látványt. Mindig képes új és újabb formát találni a rendre, a rend képzetére, a rend struktúrájára. Mindig képes a rendezetlenség állapotával szembesülni, sőt, igényelni azt, elmerülni a rendezetlenségben, a káoszban, ezzel a befejezettség állapotát elkerülni. A befejezettség mint lehetetlen, el nem érhető állapot jelenik meg vásznain, valami mindig hiányzik, ami a véglegesség érzését fellebbezi meg.

Az *Egységben*, 2020, a *Megbontott egység*, 2020, a *Torony*, 2019, *Torony II.*, 2020, *Architektúra*, 2020, a *Sor*, 2020 című alkotásokban a dárda (lándzsa, szúrófegyver) szerű formákkal archaizál is, a régi időket idézi fel, a küzdelmet, a harcot, egyben a templom védelmi jellegére is utal.

A síkba helyezett kereszt motívumot használja fel a *Kupola*, 2020 című alkotásában. A mű belső feszültsége abban áll, hogy síkból bontja ki a felülnézetet, a teret, egyúttal lezárja a kék négyzettel a kilátást, mintha sátrat feszítene ki az égboltra. Vagy egy természeti képet hozva, amikor hártásodik a víz, lassan megfagy, áttetszővé válik, tükör által homályosan látunk. Mindvégig a síkban maradunk, mégis érezzük a magasságot, fejünk felett a tetőt, a kupola belsőt, annak tág terét. Felfele nézünk.

A *Lépcsőzetes I–VII.* című, 2020-as sorozat Gnandt ötletességét, formaérzékenységét reprezentálja. Nem a hagymahéj-effektust használja fel, hanem a mozgás irányát, váratlanságát, ellentétét bontja ki. A szerialitás nem az ismétlődésre helyezi a hangsúlyt, hanem a harmóniára, a logikára, a négyzet, háromszög, a téglatest formák révén a végtelent teremti meg. A feje tetejé-

Gnanđt János: *Építmény I.* (2020; akril, vászon; 90×90 cm)

re állított piramisforma (*Lépcsőzetes V.*, 2020) az „aha” érzést váltja ki bennem. Piranesi, Escher és Utisz (Orosz István) grafikái jutnak eszembe.

Az irónia, a játékoság sem áll távol tőle (*Formák a térben*, 2018), nem tudok attól a képzettől szabadulni, hogy egy absztrakt önarcképet látok, nyitott szemekkel és nyitott szájjal. Szakrális jelre, a hármasságra, a szárnyas oltára is utal a 2021-es *Hármas* című mű. A mellette álló alkotás (*Labirintus II.*, 2020) négyzetek elfordításával, a négyzet élre állításával éri el azt a hatást, mely nyomán a fekete keretes, belül sárga-barna sávós négyzet a semmiben lóg, lebeg, a téren kívül áll. Az *Építmény II.* (2020) a piramist bontja kockákra és csonka kúpra, tér a térben. Az építmény tetejére helyezett szürke, közepén fekete négyzet összeköti-elválasztja, egyben levegőzteti (lebegteti) a lépcsőzetesen egymásra helyezett kockákat. A fekete négyzet mint eseményhorizont jelenik meg számomra, képzeletben a mélyre hatolhatunk, de talány, hova is jutnánk. Az *Építmény III.* (2020) különös jellegét a kockák egymásba fonódása, a rejtés, az ölelő óvás és a nyitottság adja.

Strukturái a mozgás törvényét követik, az ismétlődést, a folyamatos korrekciót, a szintetizálást. Geometrikus műveit a formai tisztaság és a belső rend jellemzi. Színei erősek, kontrasztosok, hol a sárga és fekete párharcát látjuk, hol a kék és zöldét. Alapstruktúrákból építkeznek, minimalizmusa az egészből táplálkozik, az egész arcát keresi, a harmóniát, a harmónia lüktető ellenmondásait, mint ha az ember belső lelki világát tárná elénk, a megtisztulás misztériumát, amikor az emberi jószág hatja át természetünket, társas lények vagyunk, kötődünk a másik lényhez. Vagyis felismerjük önmagunkat, rálátunk a világra, tudattalanunkra, a sötétségből felmerülő titokzatos arcunkra, vágyunkra.

Független, öntudatos és érzéki alkotó, aki önnön felfogása, személyes küzdelme aktuális változásában, átalakulásában, formálásában hol rejtetten, hol nyíltan a mértéket, a kölcsönhatást, a ritmust, a színekombinációt, a repetíciót, az optikai illúziót keresi.

A világ szellemi megépítettségét keresi, a metafizikai teljességet. Újra és újra.

Sáska mama telefonál

Széri-Varga Géza művéről

Lehet-e egy szobornak humora, kérdeztem magamtól a kiállításmegnyitó első néhány percében. Széri-Varga Géza alkotásait elnézve nagyon is, gondoljunk csak az *Egy szelet vad-disznózsíros kenyérre*, *Széchenyi sétájára* vagy az *Őnarckép metróablakban* című alkotásra. Széri-Varga a kő, a fa és a fém nyelvéen szólít meg bennünket, beszél hozzánk, a kisplasztikától a köztéri szobrokig.

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum *Ívek-pályák-alkotások* című tárlatának kiállításmegnyitója volt az első társasági esemény, amelyre elmerészkedtünk a családommal. Némi túlzással szólva egy tüt sem lehetett leejteni, a látogatók állhatatos falanxa védte a műalkotásokat. A fellépőket megkerülve, egy kis folyosón juthattunk csak a terem mélyére, és az első szobor, amelyet megpillantottam, a *Sáska mama telefonál* volt. Nem hiszek a véletlenekben. Hosszú képzőművészeti böjt után a *Sáska mama telefonál* meg tud szólítani.

Ebben a szoborban a nemes fából formált törzsből lágyan hajtanak ki a fém végtagok, a két különböző anyagból egy korpusz uniója lesz. Sáska mama láthatóan igen elfoglalt. Hordozza a jövő nemzedéket, fiatal sáska van az ügyetlenebbik, bal karján, közben azonban arra is van ideje, hogy telefonáljon – azaz dolgozzon, hallgassa a híreket, csevegjen a barátaival. Ilyen módon Sáska mama részese a kommunikációs hálónak, talán még alakítója is. A hölgynek láthatóan jó napja van, azonos önmagával, az arcán valami kellemes derű árad el. Rajban él, gondolhatnánk mi, felebarátaival megbonthatatlan rendben, áthághatatlan sza-

bályok közt, és ezért a szépen szervezett szigorú és szabályozottságért talán kissé irigyeljük is. Sáska mama lázadását senki és semmi nem törheti le (hiszen nem is tervez ilyesmit), őt – szemben velünk – nem keserítheti el az emberre nagyon is jellemző bizonytalanság, önmarcangolás. Gondolkodnia fölösleges. Marad a hagyományos női szerepnél, egyetlen kilengése a telefon használata. Az államalkotó rovarok szorgalmukról ismeretesek, míg a sáskáknak sokkal rosszabb a sajtójuk. Többezser éve fekteti be őket az irodalom – pedig csak éhesek.

Sáska mama idősebb gyermeke is a közelben tartózkodik (a kiállítóteremben mintegy két méterre), a *Sáskalány* kacéran tekint vissza a potrohát gusztáló tömegre. Valószínűleg *szép hegyisáska*, mondom megjelenése okán, ugyanis ez a hazánkban élő csaknem hatvan sáskafaj egyike. Sáskáék a tojókampósok alrendjébe (azaz latin nevén a Caeliferába) tartoznak, amely igazán költői szó, éghordozót jelent.

A derűs szobor láttán sem szabad elfelejteni, hogy a sáska a baj és a csapás szinonimája, a falánkság, az összehangolt pusztítás jelképe. A tudomány azonban nem egyetlen jelzöt ragaszt, nem egy tulajdonsággal dolgozik. A nálunk ismert sáskák rácáfolnak Weöres Sándorra: nem rajban (hadban) élnek, nincs köztük munkamegosztás, az egyedek külön-külön töltik életüket (sőt: a hétköznapijainkban gyakran kevert tücsök, sáska és az imádkozó sáska nem ugyanaz a faj, és nem is azonos a sivatagi vándorsáskával). A sáska vegetáriánus, a vándorsáskáknak pedig – ha túl nagy a „népsűrűség”, és akadályozzák egymás életfunkcióit, ma-

gyarán és antropomorf módon fogalmazva: egymás idegeire mennek – mindössze két nemzedékre van szükségük ahhoz, hogy magányos példányokból rajjá alakuljanak, naponta csaknem 50 kilométert repüljenek, tonnaszám zabáljanak fel minden növényt, és letarolják

a környezetüket. Rovartani okfejtésekbe nem bocsájtkozom, de jó lesz résen lenni ezekkel a mosolygó sáskákkal.

Széri-Varga Géza *Sáska mamája* viszont nagyon-nagyon rokonszenves, a magam részéről bármikor felvenném neki a telefont.

Széri-Varga Géza *Sáska mamája* (2019; fa, bronz; 65×45×60 cm)

Széri-Varga Géza: Bobóc mutatvány (2021; bronz, fa; 60×42×17 cm)

Nibelungok

ÖTÖDIK FELVONÁS

Első jelenet

Országút a Wasgeni-erdő szélén. Jön Siegfried, Günther és Hagen, számos hadra kelt vitézzel.

GÜNTHER

A seggüket rugdosva kergetjük vissza őket Szászországba és Dániába!

HAGEN

Belökdössük őket a tengerbe. Hadd fürödjenek egy kicsikét!

GÜNTHER

Milyen tenger van arrafelé? Északi-tenger? Balti-tenger? Mindegy. Lényeg, hogy Siegfried velünk van.

SIEGFRIED

Igaz is: miért nincs velünk a két fiatalabb király, Gernold és Giselher, mint a múltkor?

GÜNTHER

Mert most itt vagyok én!

HAGEN

Az a szomorú helyzet, hogy Giselhernek folyik az orra. Gernoldnak pedig azért kellett otthon maradnia, mert hasmenése van.

GÜNTHER

Nekem is hasmenésem van, pedig én vagyok a fővezér. A Legfőbb Hadúr. Erről jut eszembe: álljunk meg egy pillanatra. Van egy futásom a bokrok közé. Mindjárt jövök.

(El.)

HAGEN

Te, Siegfried! Húzódjunk már egy kicsit félre. Nem kell az egész udvarnak hallania, amit beszélünk.

SIEGFRIED

Mit akarsz mondani?

HAGEN

Mi a véleményed Günther királyról?

SIEGFRIED

Ő a legjobb barátom.

HAGEN

Bizony, szép dolog a barátság. Mégis, mit gondolsz: vajon ő a legalkalmasabb arra, hogy Burgundia fő-fő királya legyen?

SIEGFRIED

Miért? Ki más lehetne?

HAGEN

Fogalmam sincs, ki lehetne Burgundia fő-fő királya. Ezt neked kellene tudnod.

SIEGFRIED

Nem értem, miről beszélsz.

HAGEN

Mit van ezen nem megérteni? A húga már úgyszólván a feleséged. Te meg legyőzhetetlen harcos vagy. Tiéd a Nibelungok kincse. Abban az esetben, ha Günthert véletlenül – amitől az én istenem, Hercules óvja meg! – valami szerencsétlenség érné...

SIEGFRIED

Ezt az alattomos célzást meg sem hallottam. Günther a legjobb barátom, és én hűséges vagyok hozzá, amíg csak élek!

(Jön Günther, továbbá Werbel és Swemmel.)

GÜNTHER

Ide süssetek, szeretett híveim: kikkel találkoztam Germánia legöregebb tölgyfája tövében! Igen, ők azok. A múltkori követek! – Na, csak mondjátok, fiúcskák, a mondanivalókat, amit nekem elmondókáztatok már!

WERBEL

Az én gazdám, a digidagi dán király...

SWEMMEL

Az én gazdám, a sziszifuszi szász király...

KETTEN EGYÜTT

Azt üzenik, hogy mégsem lesz háború!

WERBEL

Az én gazdám már egyáltalán nem haragszik rátok.

SWEMMEL

Az én gazdám jószomszédságban akar élni veletek. Noha nem is vagyunk a szomszédaitok.

WERBEL

Az én gazdám azt álmodta, hogy egy nőalak lépked felé, pálmalevéllel a kezében. Ebből aztán megértette, hogy a béke mindennél fontosabb.

SWEMMEL

Az enyém pedig hangyákról álmodott, akik búzaszemeket gyűjtögettek. Ebből aztán megértette, hogy a szorgalom előbbre való a háborúskodásnál.

WERBEL

Amikor gazdáink megtudták, hogy Günther király hűgát, Kriemhildet feleségül vette Siegfried, a legyőzhetetlen hős, úgy megijedtek...

SWEMMEL

De úgy...

WERBEL

...hogy elment a kedvük a támadó hadjárattól.

SWEMMEL

Azt javasolják, az a legalázatosabb könyörgésük és legerélyesebb követelésük, hogy menjetek szépen haza. És akkor szent a béke, amíg csak élünk.

WERBEL

Meg még azután is. Amíg világ a világ!

GÜNTHER

Ha így áll a dolog, szeretett híveim, forduljunk vissza. Ebédre még éppen hazaérünk.

SIEGFRIED

Micsoda? Visszafordulni dolgunk végezetlenül? Amikor már elindultunk a hadjáratba? Amikor kiköszörülve csillognak jó vitéz fegyvereink? – Ide hallgassatok, ti gyalázatosak és veszedelmesek! Ha már könnyelműen megszegettétek a békét, akkor ennek viseljétek gyászos következményeit!

GÜNTHER

Ugyan már, Siegfried! Ne vitézkedj, ha nincs rá szükség! Vár a feleséged. Vár az ebédlőasztalod. Vár a hitvesi ágy.

SIEGFRIED

Márpedig én harcolni akarok! És fogok is, amíg csak élek. Ellenség mindig lesz.

HAGEN

Felséges királyom, Siegfriednek tulajdonképpen igaza van. Ha már egyszer elindultunk, végezzünk is valamit. Ha már egyszer úgysem lesz háború, és ha már egyszer itt vagyunk a

Wasgeni-erdőnél, akkor... akkor menjünk vadászni!

GÜNTHER

Biztos, hogy ez jó ötlet?

HAGEN

Mindenünk megvan hozzá. Vadak vannak. Lándzsáink, nyilaink vannak. Sőt, kürt is van velünk. Mi kell még?

(Elővesz egy kürtöt, belefúj.)

UDVARONCOK *(Dankwart, Ortwin, Volker, Hunold stb.)*

Vadásszunk! Vadásszunk!

GÜNTHER

Azért egy-két jó vadászkutya nem ártana. Anélkül nem az igazi.

(Ugatás.)

HAGEN

Ha jól hallom, véletlenül éppen erre jár a királyi fővadászmeister, egy falkára való kopóval. Felséges uram, bocsásd el ezt a két követet, hadd menjenek a dolgukra Isten hírével, aztán halligalli!

GÜNTHER *(jutalmat ad a követeknek)*

Ez a tiéd a jó hírért. Ez meg a tiéd.

WERBEL

Köszönjük!

SWEMMEL

Ha máskor is lesznek jó híreink, azokat is elhozzuk nektek!

(Werbel és Swemmel távozik.)

HAGEN

Akkor hát nézzük azokat a kopókat és vérebeiket! – Siegfried, ha van kedved, te is tarts velünk. Persze, ha inkább a feleségedet akard minél hamarabb viszontlátni, azt is megértéssel fogadjuk.

SIEGFRIED

Együtt indultunk el, hazatérni is együtt fogunk.

Megyek veletek vadászni.

Második jelenet

Az erdő belseje. Jön Günther, Volker és Hunold. Kürtszó és csaholás a messzeségből.

VOLKER

Ezt a királyi vadászatot egy részletekbe menő, hosszú költeményben fogom megörökíteni.

GÜNTHER

Nagyon helyes. Hadd tudja meg az utókor, hogyan vadásztak, mit vadásztak az én hűséges alattvalóim.

HUNOLD

Ez egy vadakban szerfölött gazdag erdő, felséges királyom. Állítólag bölény is előfordul. Bár én még nem láttam. De attól még lehet, hogy tényleg előfordul.

GÜNTHER

Nicsak, ott jön Ortwin. – Hé, Ortwin, hallod-e? Mit lőttél?

ORTWIN *(jön egy vadászkutyával)*

Én? Egy nyulat.

HUNOLD

Ott is jön valaki. – Dankwart, hé, te vagy az? Mit lőttél, Dankwart?

DANKWART *(jön két vadászkutyával)*

Én? Egy fáciánt.

VOLKER

Odanézzetek! Csapjon belém a tüzes mennykő, ha az a férfi, aki amott közeledik felénk, nem Trójai Hagen! Hozzád intézem szavamat, Trója szülötte, Hagen: áruld el, mit lőttél!

HAGEN *(jön három vadászkutyával)*

Én... én egyelőre még nem lőttem semmit, mégis úgy sejtem, hogy a mai nap folyamán én fogom elejteni a legnemesebb vadat, a legfőbb zsákmányt. – És te mit lőttél, felséges uram, Günther király?

GÜNTHER

Én Burgundia fő-fő királya vagyok. Én csak nézem, hogyan vadásznak, mit vadásznak az én kis alattvalóim. Egyébként úgy érzem, ebédidő van. Elővehetnének az úti elemózsiát.

RUMOLD *(ő a fővadászmester; jön tíz-tizenöt vadászkutyával)*

Nem győzöm fogni a fejemet! Negyven éve királyi fővadászmester vagyok, de én még ilyet nem láttam.

GÜNTHER

Mitől vagy ilyen izgatott?

RUMOLD

Hát attól, ahogyan Siegfried vadászik. Valóságos hullahegy van az elejtett vadakból. Még ott sincs a leshelyén, amikor kiront a bozótból és rátámad egy rozsomák. Rosszul teszi, mert Siegfried pusztá kézzel megküzd vele: magasba emeli, és addig szorítja a nyakát, mígnem örök időkig benne reked a szusz. Utána a kopók felriasztanak két ordas farkast, egy hímest és egy nőtényt, azok pedig Siegfried felé rohannak. Több se kell Siegfriednek! Elállja az útjukat, megragadja a nőtényt a hátsó lábainál fogva, és akkorákat sújt vele a

hímre, hogy rövidesen mindketten élettelenül hevernek.

GÜNTHER

Ez bizony színháznak sem volna rossz.

HAGEN

Kár, hogy nem kaptunk rá jegyet.

VOLKER *(jegyzetel)*

Írom az elejtett vadakat. Volt egy rozsomákunk és két farkasunk. A rozsomákra még rímest is könnyen talállok.

ORTWIN

Te, Dankwart! Mi az, hogy rozsomák?

DANKWART

Mit tudom én! Ilyen állat nincs is.

(A csatlósok, akik az események hatására átvedlettek hajtókká, hozzák az elejtett vadakat, és halomba rakják őket a színpadon.)

RUMOLD

A szarvasokról és őzekről nem érdemes külön-külön beszámolnom, őket nyíllal ejti el, tízet vagy tizenkettőt. Aztán találkozik egy óriási vadkannal. Az dühbe gurul, amiért megzavartuk a nyugalmát, és nekiment Siegfriednek. Nem kellett volna, mert Siegfried felveszi vele a harcot. Kihúzza hüvelyéből varázserejű kardját, a Balmungot. Félreugrik az őrzőgő fenevad elől, és a kardját beledöfi az oldalába, a vadkan pedig véres tajtékot fújtatva, kimúlik.

ORTWIN

Karddal, vaddisznó ellen? Elég fura. Mert ha a vaddisznónak is volna kardja, akkor még érteném.

DANKWART

Vagy ha Siegfried szájából is kilógnának a másfél arasznyi hosszú, borotvaéles agyarak. A bőre már úgyis olyan vastag, mint egy disznóé, ha igaz a híresztelés.

ORTWIN

Én még nem tapogattam meg. Te már tapogattad?

RUMOLD

De ez még mind semmi! Siegfried meglát egy bölényt. Egy öreg bikát. A bölénybika megrohanja. Siegfried behúzódik egy tölgyfa mögé, a bölény meg fejjel a fának. Az egyik szarva beleszalad a tölgyfa odvába, odaszorul. A bölény hiába rázogatja a fejét, hiába próbálja magát kiszabadítani, nem jár sikerrel. Siegfried, a kínálkozó alkalom láttán, megmarkolja csillogóra köszörült hegyű lándzsáját, és a bölény szügyébe meríti.

HUNOLD

Ha így folytatja, akkor kipusztul a vadállomány, és néptelenné válik az erdő!

RUMOLD

Na, várjatok csak! Tovább is van.

DANKWART

Inkább ne legyen tovább. Nekem már így is tele van a tőköm Siegfrieddel meg a hősteteivel.

VOLKER

Én viszont rettentően, borzasztóan és irtóztatóan kíváncsi vagyok, úgyszólván mesélj csak.

RUMOLD

Na, szóval. Az én derék, hűséges kopóim felhajtának egy hím oroszlánt...

ORTWIN

Oroszlán a Wasgeni-erdőben? Én ezt valahogy nem hiszem el. Nálunk, Trója környékén tényleg voltak oroszlánok, de a görögök azóta már ott is kiirtották őket.

HUNOLD

Nem inkább hiúz volt? Vagy esetleg egy jól megtermett vadmacska?

RUMOLD

Ha én azt mondom, hogy oroszlán, akkor az egy oroszlán volt. Egy sörényes hím oroszlán, akkora, hogy kitelik belőle három kisebb tigris. Siegfried kilő rá egy nyílvevesszőt, mindjárt elsőre szíven találja. Az oroszlán hármat ugrik, megpördül a levegőben, aztán holtan összerog. Tessék, itt hozzák.

(Négy csatlós hozza az oroszlán tetemét.)

ORTWIN

Jé. Ez tényleg oroszlán. Egyszer láttam egy ehhez nagyon hasonlót, amikor az Ida-hegy alatti szent ligetben Priamos és Hekabé megrendezte a Nagy Istenanya ünnepét...

DANKWART

Szerintem ez egy cirkuszi oroszlán. Tavaly ősszel turnézott errefelé egy vándorcirkusz, tőlük szökhetett meg.

HAGEN

Ti csak ne csodálkozzatok. A csávó egyszer már lebirkózott egy sárkányt is. Ahhoz képest egy ilyen oroszlán kutyafüle.

RUMOLD

Még egy pillanat türelmet kérek. Most jön a legjava. Szólok Siegfriednek, hogy hagyja már abba a vadállomány pusztítását, mert úgy látom, hogy ebédidő van, és Günther király bizonyára megéhezett.

GÜNTHER

Ezt nagyon jól látod. Most már tényleg előszedhetnénk azt az úti elemózsiát!

RUMOLD

Mindjárt előszedem. Itt van nálam az úti puttonyban. De azért azt az egyet még elmondom, hogy Siegfried, amikor elindul errefelé, ahol most vagyunk... egyszerre csak felugrik előtte egy nagy, barna medve!

ORTWIN

Húha. Rosszat sejtetek.

DANKWART

Nem szeretnék a medve bőrében lenni.

HUNOLD

Brumma, brumma, brummadza.

RUMOLD

„Na”, gondolja Siegfried, „ezt a medvét nem ölöm meg, hanem élve foglyul ejtem, és elviszem Günther királynak. Hadd mulasson, hadd szórakozzon!” A medve menekülni próbál, Siegfried rohan utána. Egy sziklás részen utoléri. Leteperi, pányvával összekötözi, de még a száját is úgy beköti, hogy az állat nem tud harapni. És most itt hozza!

(Jön Siegfried. Maga után vonszol egy medvét.)

ORTWIN

Trója isteneire mondom, ez tényleg idehozott egy medvét a nyakunkra!

SIEGFRIED *(kioldozza a medve kötelékeit)*

Nincs vadászat jó vicc nélkül! Hoztam nektek ezt a buksi mackót. Ő a legnagyobb nevetető. *(Az udvar hanyatt-homlok menekül. Egyesek felkapaszkodnak fára, sziklára, mások üregekben próbálnak elbújni.)*

GÜNTHER

Segítség! Segítség!

ORTWIN

Nem vicces! Állatira nem vicces!

DANKWART

Árulás! Államellenes összeesküvés!

SIEGFRIED

Ugyan már! Ez csak egy férfias vadásztréfa!

MEDVE *(tör-zúz)*

Brumma, brumma, brummadza.

(Körberohangászik a színen, aztán kiszalad.)

SIEGFRIED

És most jön a tréfa csattanója. Egy pillanat!

Mindjárt jövök.

(Kimegy a medve után.)

GÜNTHER

Nem mondom, megijedtem egy kicsit.

HAGEN

Hát igen, ettől az embertől félni kell. Veszélyesebb, mint a szász és a dán király együttvéve.

RUMOLD

Még szerencse, hogy melletted vagyunk.

DANKWART

Valamiképpen gátat kellene vetnünk a garázdálkodásának. Vagy így, vagy úgy.

SIEGFRIED *(jön, hozza az elejtett medve tete-mét)*

Tessék, itt van. Ez sem brummog többé. Ez is csak zsákmány. De tényleg nektek hoztam!

Harmadik jelenet

Erdei tisztás. Nyársakon sül, bográcsokban rottyog az ebéd. Jelen van Siegfried és a wormszi udvar.

GÜNTHER

Jó étvágyat, kedves alattvalóim.

SIEGFRIED

Én előbb innék egy korty bort. Kiszáradt a torokom. Szájpaddlásomhoz tapad a nyelvem.

GÜNTHER

Igazad van. Egy kupa bort én is szívesen felhőrpintenék. Vagy esetleg egy korsó sört. Hagen, légy szíves, tölts egy kupa bort a mai vadászat főlényes győztesének, Siegfriednek.

HAGEN

Húha, felséges királyom. Baj van. Nincs bor.

RUMOLD

Baj, az van, bor, az nincs.

GÜNTHER

Annyi baj legyen. Akkor igyunk sört!

HAGEN

Végtelenül sajnálom, de sör sincs.

SIEGFRIED

Hát ez meg hogy lehet? Én magam, a saját költségemre küldtem ide a Wasgeni-erdőbe harminc tömlő bort és kilenc hordó sört! Az itt kell, hogy legyen!

HAGEN

Végtelenül sajnálom, de nem tud itt lenni, mert átirányítottam a bort is meg a sört is a spessarti fogadóba, tudniillik azt hittem, hogy a Spessarti-erdőben lesz a vadászat. Ha most ott volnánk, akkor most ihatnánk, de most nem ott vagyunk.

SIEGFRIED

Átkozott legyen az a gazember, aki miatt szomjazunk!

HAGEN

Ez rám vonatkozik? Rólam beszélsz?

SIEGFRIED

Igen, rólad. Ha tudni akarod.

HAGEN

Még egyszer mondom: végtelenül sajnálom. Igyekszem jóvátenni. Tudok itt a közelben egy forrást. Látjátok azt a hársfát? Annak a tövében buggyan fel a földből. Menjünk oda, oltssuk szomjunkat. Aztán előbb-utóbb előkerül a söröcske is, meg a borocska is. Igaz-e, Rumold?

RUMOLD

Igyekeznél fogok, uram.

SIEGFRIED

Hát jó, menjünk oda a forráshoz. Siessünk, mert szomjan halok.

HAGEN

Azt mondd, siessünk? Tudod mit: fussunk versenyt! Azt hallottam, hogy Siegfried nemcsak harcban és vadászatban, hanem versenyfutásban is legyőzhetetlen. Szeretnék megbizonyosodni róla!

GÜNTHER

Ha már versenyfutásra kerül sor, abba én is bezálok. Irány a hársfa! Úgy hallottam: ez az a hely, ahol a római császár légióit halomra öldösték a harcban egyesülő germán törzsek. Legalább tízezer holttest hevert itt egy kupacban. Már csak ezért is érdemes volna szemügyre vennünk azt a hársfát. Fussunk versenyt, gyerünk!

SIEGFRIED

Barátom, Günther! Veled versenyt futni? Hát ez nagy megtiszteltetés rám nézve. Adok nektek annyi előnyt, hogy ti ledobhatjátok a vadászruhátokat, én pedig magamon hagyom köpönyegemet, sőt, még a kardomat és a lándzsámat is magammal viszem.

GÜNTHER *(leveti köpönyegét)*

Elfogadom az előnyt.

HAGEN *(leveti köpönyegét)*

Attól tartok, Siegfried így is gyorsabb lesz nálunk. Indítsd a versenyfutást, Rumold!

RUMOLD

Ahogy parancsolod, uram. Vigyázz... kész... rajt!

GÜNTHER

Hulululu!

(Helyben fut.)

HAGEN

Salalala!

(Helyben fut.)

SIEGFRIED

Én azért még háromig számolok, annyi plusz előnyt adok nektek. Egy... kettő... három... És most jövök én!

(Kirohan.)

HAGEN *(helyben fut)*

Felséges királyom! Láttad-e Siegfried köpönyegén azt a keresztet?

GÜNTHER *(helyben fut)*

Igen, láttam. Furcsálltam is egy kicsit. Mintha Siegfried keresztet háborút vívna az erdei vadak ellen.

HAGEN *(helyben fut)*

Kriemhild varrta rá. Ez a kereszt jelöli Siegfried egyetlen sebezhető pontját.

GÜNTHER *(helyben fut)*

Gyerünk!

(Günther és Hagen kirohan Siegfried után.)

RUMOLD

Szerencsétlen flótás! Győzni fog. És ez lesz a veszte.

Negyedik jelenet

A hársfa és a forrás. Jön Siegfried. Lándzsáját a hársfához támasztja. Lecsatolja kardját, azt is nekitámasztja a hársfa törzsének. Odalép a forráshoz, lehajol, aztán meggondolja magát, és hátrál egy lépést. Jön Günther.

GÜNTHER

Nocsak! Miért nem iszol, Siegfried? Mégsem vagy szomjas?

SIEGFRIED

Megvártalak, barátom, Günther. Te vagy az ország fő-fő királya, te igyál elsőként.

GÜNTHER

Ez a figyelmesség jólesik nekem. Egyébként szívből gratulálok: te győztél a versenyfutásban is. Sokkal gyorsabb voltál nálam. Hagenről nem is beszélve. Ő még ide sem ért.

SIEGFRIED

Őt már nem muszáj megvárunk.

GÜNTHER

Igazad van. Essünk túl az első kortyintáson.

(Lehajol, tenyerét a vízbe meríti, iszik. Siegfried odahajol mellé, sóváran figyel. Belopószik Hagen, fogja Siegfried lándzsáját, és észrevétlenül kiviszi.)

GÜNTHER

Ez jólesett. Jóízű, friss, hideg, tiszta víz. Igyál te is, pajtikám!

(Oldalra húzódik. Siegfried lehajol, iszik. Ismét belopószik Hagen, felragadja Siegfried kardját, a Balmungot.)

HAGEN

A víz mellé kapsz vasat is!

(Hátulról ledöfi Siegfriedet. A kard kiáll a sebből.)

SIEGFRIED *(kínjában körbeforog)*

Jaj nekem! Irtóztató sebet kaptam! Hátulról mérte rám orgyilkos kéz! Hol a kardom?

HAGEN

Aki kardot ránt, kard által vész el.

SIEGFRIED *(elkapja Hagen nyakát, fojtogatja)*

Hol a kardom?

HAGEN *(kiszabadítja magát)*

Ha rövid a kardod, hosszabbítsd meg egy lépéssel.

SIEGFRIED *(belenyomja Hagen fejét a forrás vizébe)*

Hol a kardom?

HAGEN *(kiszabadítja magát, vizet köpköd)*

Két kard nem fér el egy hüvelyben.

SIEGFRIED *(összerogy)*

Gazember vagy, Hagen. Gazember!

HAGEN

Valaki gazember is kell, hogy legyen. Te, Siegfried túlságosan kiváló voltál, semhogy gazember lehetnél volna. Ezért én vagyok a gazember helyetted is. Te nagy ember voltál, Siegfried, és kiváló voltál, csakhogy az emberi nagyság és kiválóság a veszteted okozta. Legyőzhetetlen voltál, Siegfried, csakhogy, Siegfried, halhatatlan, az nem voltál.

SIEGFRIED *(próbál, de nem tud felállni)*

Günther király, te is itt vagy? Nem ezt érdemelted tőled, nem bizony! Nekem köszönheted az országodat, az életedet, sőt, még a feleségedet is – és ez a hála?

GÜNTHER

Őszintén sajnálom. Kényszerhelyzetbe kerültem. Nem volt más választásom. Hidd el, ezek számomra is nehéz pillanatok.

SIEGFRIED

Ha így beszélsz, akkor már csak egyetlen kérés van hozzád, Günther király: viseld gondját az özvegyemnek! Hiszen Kriemhild az egyetlen húgod. Vedd a védelmedbe, ne tórd, hogy bántódása essék. Ha engem gyűlöltök is, ő erről nem tehet. Engedjétek meg neki, hogy megadja nekem a végtisztességet, és hogy szívből elsirás-

son. Úgyis ő az egyetlen, akinek fájdalmat okoz a halálom.

GÜNTHER

Ezt könnyű szívvel megígérem. Én is pont így gondoltam.

SIEGFRIED

Végem van. Jó éjszakát, világ, magadra hagylak. *(Meghal.)*

HAGEN

Gyertek ide mindahányan! Szörnyűség történt! Siegfriedet útonálló, haramiák, utolsó gazemberek meggyilkolták! Rakjátok Siegfried holttestét az elejtett vadak mellé a szekérre!

Ötödik jelenet

A palota nagyterme. Siegfried holtteste félravatalozva. Jelen van Kriemhild, Günther, Hagen és az udvar.

HAGEN

Most mondom harmadszor, hogy rablók ölték meg. Hiába figyelmeztettük, hogy maradjon velünk, ne távolodjon el: ő egy medvét üldözött, vagy mi a csudát, és mire meghallottuk a segélykiáltásait, ő már rég halott volt.

KRIEMHILD

Hazudsz! Holmi rablók nem ölheték volna meg Siegfriedet. A hátán van a seb. Orgyilkos végzett vele. Olyasvalaki, akinek tudomása volt róla, hogy ott van a testén az egyetlen sebezhető hely. Én tudok egy ilyen embert.

HAGEN

Miért nincs itt Brünhild?

GÜNTHER

Őszintén sajnálja, de rosszul érzi magát. Nem tud felkelni. Azt üzeni, hogy majd máskor vesz búcsút Siegfriedtől.

KRIEMHILD

Ne tereld el a szót Brünhildre, Hagen! Mit keres az a kard, ott, az oldaladon? Ázelőtt soha nem viseltél kardot!

HAGEN

Jól veszed észre: ez itt a Balmung. A férjed kardja volt. A férjed nekem ajándékozta, még a halála előtt.

KRIEMHILD

Hazudsz! Siegfried nem ajándékozhatta neked a varázserejű kardját. Te azt loptad vagy raboltad. Hullarabló vagy, Hagen!

GÜNTHER

Hagyjátok már abba ezt a méltatlan civakodást! Búcsúzzunk el Siegfriedtől, mielőtt a testét korporsóba tesszük.

KRIEMHILD

Mint özvegynek, az a kívánságom: fordítsátok a hasára, hogy ne kelljen a szemébe néznetek. Viszont nézzétek meg jól a hátába szúrt sebet! Menjetek oda hozzá egyenként!

(Szolgák levetkőztetik és arccal lefelé fordítják a holttestet.)

GISELHER *(a ravatalhoz lép)*

Búcsúzó vagyok, Siegfried. Nagyon szerettelek. Nagyon fáj az elvesztésed.

GERNOLD *(a ravatalhoz lép)*

Búcsúzó vagyok, Siegfried. Nem voltam az ellenséged. Igaz, nem voltam a barátod sem.

KRIEMHILD

Titeket nem gyanúsítlak. Ti ott sem voltatok a vadászaton.

HAGEN *(a ravatalhoz lép)*

Búcsúzó vagyok, Siegfried. Nem tehetek róla, hogy halandónak születtem.

(Elszörnyedés moraja.)

KRIEMHILD

Odanézzetek! Ömlik a sebből a vér. Hagen, te ölted őt meg. Ne is tagadd!

HAGEN

Hát jó. Nem tagadom. Siegfriednek meg kellett halnia. Sok vadat elejtett a Wasgeni-erdőben, de végül ő maga is terítékre került. Az állam érdekében cselekedtem.

KRIEMHILD

Ezért meglakolsz, gazember. Te senkiházi jövevény! Tüzes fogókkal téplek cafatokra.

HAGEN

Ezt nem fogod megtenni, asszonyom. Jövevény vagyok, senkiházi vagyok, ezzel szemben Günther király bizalmát és támogatását élvezem.

GÜNTHER

Szolgálati elismerése gyanánt ezennel kitüntetem Trójai Hagent a Burgundia Hőse érdemrenddel. A külföldiek közül eddig egyetlen személy kapta meg ezt a becses kitüntetést, és az, mint köztudott, Siegfried volt. De hát Siegfried, mint köztudott, sajnos nincs az élők sorában. – Édes húgom! Értem és megértem, hogy egész lényedet átítatja a fájdalom. De azért túlzásokra ne ragadtasd magadat. Értem és megértem, hogy teljes súlyával nehezedik rád

a friss gyász. De azért ne aggódj: előbb-utóbb megvigasztalunk.

GERNOLD

Az idő úgyis begyógyítja a sebeket. Mármint a lelkieket.

GISELHER

Elhozzuk neked Siegfried hagyatékából a Nibelungok kincsét. Sok-sok arany és drágakő! Abban örömet fogod lelteni.

HAGEN

Hát, ami engem illet, én leszarom Kriemhildet az örömeivel és a fájdalomával együtt. Siegfried hullá, és kész. Aki nem tud Siegfried nélkül élni, akassza fel magát.

Hatodik jelenet

Térség a palota előtt.

Günther, Gernold és Giselher.

GÜNTHER

Muszáj volt kijönni a szabad levegőre. Szét-hasad a fejem ettől az állandó sírás-rívástól, jajveszékeléstől.

GERNOLD

Még itt is hallatszik egy kicsit.

GISELHER

Már egy év eltelt, és még mindig őt siratja. Egy álló esztendeje könnyörogök neki: „Édes nővérekém, hagyd már abba ezt az örökös jajgatást! Siegfriedet úgysem támaszthatod fel!” És mit mond erre? Semmit. Ti is tudjátok: válasza sem méltat.

GERNOLD

Pedig te vagy az egyetlen, akivel időnként még szóba áll.

GISELHER

Tudod, Günther, időnként arra gondolok, hogy talán mégsem kellett volna megölnötök Siegfriedet. Vagy ha már megöltétek, Hagen és te...

GÜNTHER

Csak Hagen volt! Én nem tehetek róla!

GISELHER

Ha már Hagen megölte, nem kellett volna bevallania. De ő még büszke is rá!

GÜNTHER

Hej, ha most Hagen itt volna! Ő aztán útbagazítana, mitévők legyünk!

GERNOLD

Te küldted őt el a Nibelungok földjére, hogy szállítsa ide Siegfried kincsét. Pedig én előre látom, hogy az a kincs bajt fog hozni ránk!

(Jön Ute, két udvarhölgygel.)

UTE

Búcsúzom tőletek, fiam. Többé nem látjuk egymást.

GÜNTHER

Hová készülsz, édesanyánk?

UTE

Beköltözöm a bingeni apácázárdába. Laikus nővér leszek. Itt nem bírom tovább. Megőrülök ettől az állandó zokogástól, sikoltozástól. És minden éjszaka megjelenik álomban Siegfried véres árnya. Abban bízom, hogy a kolostorban végre megszabadulok tőle. Az anyakirálynői pénztárat magammal viszem. Azt már odaigérttem a bingeni klarisszáknak.

GÜNTHER

Magunkra hagysz? Ebben a szörnyű helyzetben? A gyász és a kétségbeesés közepette?

UTE

Sajnálom, kisfiam. Edd meg, amit főztél. Én azt már nem szeretném látni. Itt mindent megfertőz a gyilkosság és a hazudozás levegője.

(Udvarhölgyekkel együtt el.)

GERNOLD

Látjátok, gyerekek, így kell egy édesanyát elveszíteni.

GÜNTHER

Jaj, bárcsak itt lenne már az a Hagen! Ő legalább megmondaná, mi a fészkes fenét csináljak. *(Jön Brünhild, hat-nyolc izlandi öltözékű udvarhölgygel.)*

BRÜNHILD

Áldjon meg téged a keresztények istene, Günther király!

GÜNTHER

Mit akarsz ezzel mondani, édes feleségem?

BRÜNHILD

Azt, hogy már nem vagyok a feleséged. Itt hagylak. Hazamegyek Izlandra, ahol ismét elfoglalom őseim trónját.

GÜNTHER

De hát miért?

BRÜNHILD

Még kérdezed? Ez jellemző rád, Günther király. Tudd meg: eddig is torkig voltam a wormszi udvaroncok hülyeségeivel, és most még ráadásul a fülembé sivalkodik az a hülye piccsa. Hát nem.

Köszönöm, ebből nem kérek. Ne is szaporítsuk tovább a szót. Elmegyek. Csá.

GÜNTHER

Nem mész sehová. Itt maradsz a fenekeden.

BRÜNHILD

Nekem te nem parancsolsz, Günther király. Ahhoz te kevés vagy. Egyetlen férfi volt, aki visszatarthatott volna, de ő már – tudjuk, miért – nincs köztünk. Neked pedig nem adatott annyi erő és bátorság, hogy visszatarthass. Vagy meg akarsz vívni velem? *(Kardot ránt. Günther hátrabököl.)* Na, látod. Tudd meg, Günther király, hogy mindig is Siegfriedet szerettem, téged pedig egy pillanatig sem.

(Udvarbölgyekkel együtt el.)

GÜNTHER

Testvéreim, úgy veszem észre: a baj nem jár egyedül. Ott vagyunk, ahol a part szakad.

GERNOLD

Igazad van, menjünk a Rajna-partra! Nekem már a fületem hasogatja Kriemhild siratóéneke. KRIEMHILD HANGJA *(a palotából)*

Jaj, édes, drága Siegfried, egyetlen Siegfried, mindenkinél drágább Siegfried! Jaj, miért nem vigyáztam rád jobban! Jaj, miért árultam el a titkodat! Jaj, miért engedtem, hogy a vesztedbe rohanj! Jaj, ki fog engem szeretni most már? Jaj, ki fogja a gondomat viselni, ki fog engem az elenségeimtől megvédeni? Jaj, jaj, ezerszer is jaj!

GÜNTHER

Én ezt nem hallgatom tovább. Gyerünk!

(Jön Ortwin és Dankwart.)

ORTWIN

Uram, jó hírt hozunk. Jutalmazz meg minket bőkezűen!

DANKWART

Visszaérkeztünk a Nibelungok országából, és meghoztuk Siegfried kincsét.

ORTWIN

Vagyis a Nibelungok kincsét. Nagy különbség, de ma már nem sokat számít.

DANKWART

Ott van az egész kincs a hajó fedélzetén. És ott van a hajón udvarod legfőbb kincse: Trójai Hagen!

GÜNTHER

Ezért a gyönyörű pillanatért érdemes volt megszületni. Ha itt van a Nibelungok kincse, akkor mostantól mi vagyunk a Nibelungok is! Egyszerre vagyunk burgundok és Nibelungok! Gyertek, testvéreim!

Hetedik jelenet

Hajó a Rajnán. A fedélzetén Hagen.

HAGEN

Mi lesz már?

ORTWIN *(feljön a hajófenékből)*

Ezek meg vannak részegeedve. Fejükbe szállt a kincs. Giselher cirógatja a drágaköveket. Gernold hempereg az aranyban. Günther meg csak nyalogatja a szája szélét, és cuppog.

DANKWART *(feljön a hajófenékből)*

Nem lesz egy így jó. Le sem lehet vakarni őket arról a kincsről.

Mit csináljunk vele? Mármint a kincessel.

ORTWIN

Muszáj lesz odaadni Kriemhildnek. Ő a jogos tulajdonosa.

HAGEN

Hogyisne. Osztogatni fogja az aranyat fűnek-fának, boldognak-boldogtalannak, maga mellé állítja a burgundi lovagok színe-javát, mi pedig menekülhetünk. És még az lesz a jó, ha el tudunk menekülni.

DANKWART

Akkor bizzuk talán Güntherre. Nála jó kezekben lesz.

HAGEN

Hogyisne. Günther, amilyen gyáva puhány, és amennyire mardossa a rossz lelkiismeret, előbb-utóbb odaadná Kriemhildnek az egészet.

ORTWIN

Akkor mit csináljunk? Nem vehetjük el tőlük.

HAGEN

Dehogynem. Igenis elveszjük. Elsüllyesztjük. Elátkozott kincs, bajt hozó kincs: megy a Rajna fenekére. Vagy szerintetek mire jó ez a kötélhágcsó? Amíg azok az idióták a Nibelungok kincsét babusgatják, én léket vágok a hajó oldalába.

(Leereszkedik a hágcsón, és a Balmunggal vési a hajódeszkákat.)

DANKWART

Kip-kopp, reccs-ropp. Ég veled, Nibelungok kincse.

ORTWIN

Én azért zsebre tettem egy marékkal. Vagy inkább kettővel-hárommal.

DANKWART

Dobd a vízbe, de gyorsan, mert mindjárt úszni kell, és nem volna jó, ha lehúznának a zsebeid.

GÜNTHER *(feljön a hajófenékből)*

Még most sem vagyok képes felfogni: ölünkbe hullott a Nibelungok kincse. Mostantól mi vagyunk a Nibelungok! Miénk a végtelen gazdagság és az örök fiatalság! Ezért a csodálatos pillanattért érdemes volt megszületnem! – Hé, te! Mit művelsz odalent, Hagen? Mi ez a kopácsolás?

HAGEN *(lentről)*

Semmi különös. Egy vízisellő garázdálkodik a habokban. Léket akar vágni a hajó oldalába, én pedig kardlappal ütöm a fejét. – Nesze! Nesze! *(A hajó megbillen.)*

GERNOLD *(felrohan a hajófenékből)*

Ömlik a hajófenékebe a víz!

GISELHER *(felrohan a hajófenékből)*

Segítség! Süllyedünk!

HAGEN *(felkapaszkodik a kötélhágcsón)*

Semmi gond. Ugye, tudtok úszni?

GÜNTHER

Úszni? Én? Ugyan már!

GERNOLD

Nekem víziszonyom van!

GISELHER

Én úgy félek a víztől, mint a tűztől!

GÜNTHER

Hol a mentőcsónak?

HAGEN

Othagytuk a Nibelungok földjén, a parton, hogy több hely maradjon a kincsnek. De semmi gond, kiúszunk. Te, Günther király, kapaszkodj belém, ti ketten pedig a rokonaimba.

(A hajó elsüllyed. Hagen és Günther, Dankwart és Gernold, Ortwin és Giselher a part felé evickél.)

DANKWART *(Gernoldhoz)*

Kapaszkodj erősen, nehogy magával rántson a sodrás!

GISELHER *(Ortwinhoz)*

Hogyhogy Hagent nem húzza le a kardja?

ORTWIN

Ez egy varázserejű kard. Siegfriedé volt. Egyik csodálatos tulajdonsága, hogy fennmarad a vízen.

GÜNTHER *(Hagenhez)*

Most, hogy a hideg víztől kijózanodtam egy kicsit, úgy látom, nem is olyan nagy baj, hogy elsüllyedt az a kincs. Sokféle súlyos bonyodalom támadt volna belőle. Jó helyen van a Rajna fenekén!

HAGEN

Én is így gondolom, de azért jegyezzétek meg a helyet. Még jól jöhet!

Nyolcadik jelenet

Kriembild lakosztálya.

Kriembild a karosszékeben ül.

Jön Werbel és Swemmel.

WERBEL

Tiszteletünk...

SWEMMEL

...és hódolatunk, felséges úrnő!

WERBEL

Szomorúnak látszol...

SWEMMEL

...ami az előzmények ismeretében tökéletesen érthető...

WERBEL

...de abban bízunk...

SWEMMEL

...hogy érkezésünk folyamányaképpen jobb lesz a kedved.

KRIEMHILD

Ismerlek már benneteket. Te a múltkor a dán király követeként jöttél, te pedig a szász király követének mondtad magadat. Ha akkor nem jöttök, és nem hozzátok a gazdáitok hadüzene-tét, a férjem, Siegfried most is élne.

WERBEL

Nagy kár, hogy meghalt...

SWEMMEL

...de éppen ezzel kapcsolatban érkezünk hozzád. Jelenleg ugyanis a hunok nagy királya, Attila szolgálatában állunk.

WERBEL

Mi vagyunk Attila udvari költői. Mi ketten! Werbel és Swemmel. De most nem költökként, hanem Attila követeiként vagyunk jelen. Márpedig Attila üzenete olyan távol áll a múltkori hadüzenettől, mint Makó Jeruzsálemtől, akárcsak mondani, mint a Rajna a Dunától. Tudniillik ott van a Dunánál Esztergom. Így hívják a hunok fővárosát. Szép kis város. A Duna partján található. Majd meglátod.

SWEMMEL

Tudnod kell, hogy Attila nem az a szörnyű emberevő, akinek Nyugaton tartani szokás. Nem az a kapzsi barbár. Nem az a világpusztító fenévad. Hanem...

KRIEMHILD

Inkább azt mondjátok el, ha már hallgatnom kell titeket, hogy milyen üzenetet bízott rátok az uratok.

WERBEL

Azt egyelőre nem árulhatjuk el.

SWEMMEL

Mi csak az alkövetek vagyunk. Van egy fő-fő követ is.

RÜDIGER *(jön)*

Üdvöz légy, Kriemhild! Attila hun király üzenetét hozom. Küldi ezt a pompás aranygyűrűt. *(Átnyújt egy szelencét.)* Cserébe csupán a te gyűrűdet kívánja, valamint azt a csekélységet, hogy te magad vidd el neki azt a gyűrűt az újjadon.

KRIEMHILD

Nem hiszek a szemeknek! Te vagy az, Rüdiger, Aquitania egykori hercege? Még emlékszem rád kislány koromból. Évekig vendégeskedtél udvarunkban, miután elűzték országodból a mórok. Most pedig, úgy veszem észre, te magad is beálltal a barbárok közé.

RÜDIGER

Tudnod kell, hogy Attila nem az a kapzsi barbár, akinek Nyugaton tartani szokás. Nem az a szörnyű emberevő. Nem az a világpusztító fe-nevad.

KRIEMHILD

Ezt már hallottam.

RÜDIGER

Miután Aquitániából menekülnöm kellett, Attila nekem adta hűbérbirtok gyanánt Ausztriát. Annyit mondhatok, szép kis ország. És azt leszámítva, hogy hűbéri szolgáltatásokkal tartozom, teljesen független vagyok. Majd meglátod.

KRIEMHILD

Akkor végre-valahára azt is mondd el nekem, hogy mit akar tőlem a hűbérurad. El akar venni feleségül? De hiszen van már neki felesége!

RÜDIGER

Csak volt. Helgának hívták, de már meghalt. És az én hűbéruram, Attila nem szeretne öreg-ségére egyedül maradni. Azt is tudja, hogy te már egy éve megözvegyültél. Mondta is nekem egy lakomán, amikor mellette ültem, és együtt szopogattuk a birkacombot: „Rüdikém, csak is özvegyasszonyt érdemes feleségül venni. Az már nem hisztizik, nem féltékenykedik. Még azért sem neheztel különösebben, ha az ember időnként a kancsó fenekére néz.” Meg aztán az is fontos neki, hogy a felesége nyugat-európai, germán születésű legyen, hogy ezáltal is közelebb kerüljön a civilizált Nyugathoz.

KRIEMHILD

Hogy én legyek a második felesége? Szó sem lehet róla. Nem megyek a barbárok közé.

RÜDIGER

De hát Attila nem barbár. Ő a földkerekség leghatalmasabb királya. Tud írni-olvasni. Még latinul is tud egy kicsit. Az udvarában békésen együtt élnek szászok és dánok, oroszok és lengyelek, görögök és trójaiak...

KRIEMHILD

Na, még csak ez hiányzik! Trójaiakról hallani sem akarok. Különben is, én keresztény vagyok, a te hűbérurad pedig pogány vallású. Így nem házasodhatunk össze.

RÜDIGER

Attila felhatalmazott rá, hogy közöljem veled: ha akarod, ő meg is keresztelkedik a kedvedért. Elég hatalmas úr ahhoz, hogy a pogány istenek mellett még a keresztény Deust is tisztelje. Ha feleségül mégy hozzá, missziós hőstettet viszel végbe. Megtérítetted a nagy pogány uralkodót. Meglásd: halálod után alig ötven évvel szentté avat a pápa!

KRIEMHILD

Eszem ágában sincs. Életem hátralevő részében már csak az én Siegfriedemet akarom siratni.

RÜDIGER

Úgy hallottam, hogy Siegfriedet meggyilkolta valaki. Nem akarsz bosszút állni érte? Mert ha igen, akkor ezt Attila feleségeként inkább megteheted, mint Günther hűgaként.

KRIEMHILD

Ezt komolyan mondd?

RÜDIGER

Ha igent mondasz Attilának, úgy az én vitézségemre, az én kardomra mindig számíthatsz. Erre, ha kívánod, esküt is teszek, szóban és írásban egyaránt.

(Jön Günther, Gernold, Giselher, Hagen, Dankwart és Ortwin.)

DANKWART

Szomorú hírt kell tudatnunk veled.

ORTWIN

Amint látod, csuromvíz vagyunk.

HAGEN

Elsüllyedt a Nibelungok kincse. Odalent van, a Rajna fenekén.

GÜNTHER

Nem mi tehetünk róla. Egy vízisellő fürta meg.

GERNOLD

Ezzel a két szememmel láttam. Azt a vízisellőt. Zöld és pikkelyes volt a bőre, kopasz volt a feje búbja, a homlokán pedig volt egy tűhegyes, kőkemény szarv. Azzal döfködte a hajódeszkát. Ekkora nagy szarva volt neki. Annak a vízisellőnek.

GISELHER

Mondtam is neki: „Hallod-e, te vízisellő! Ne csináld már!” De ő csak azért is csinálta.

KRIEMHILD

Szóval elvettétek a kincsemet. Először meggyilkoltátok Siegfriedet, aztán elloptátok a Nibelungok kincsét. – Tudod mit, Rüdiger? Igent mondok. Megyek veled Attila udvarába. Inkább legyen egy pogány barbár felesége, semhogy ezeknek a gazembereknek a pofáját bámuljam.

GÜNTHER

Nicsak, Rüdiger, Aquitania hercege!

RÜDIGER

Jelenleg Ausztria tartománygrófja vagyok, és a hunok nagy királya, Attila követeként vagyok udvarodban. Üdvözöllek, Günther király!

WERBEL ÉS SWEMMEL

Én is! Én is!

RÜDIGER

Az én hatalmas királyom feleségül szeretné venni a húgodat, Kriemhild pedig, mint magad is hallottad az imént, igent mondott.

HAGEN

Na várjunk csak, várjunk csak. Ehhez Günther hozzájárulása is kell, és nem vagyok benne biztos, hogy megadja. – Gyertek, bölcs királyaim, tanácskozzuk meg ezt a fontos kérdést.

(Félre vonja Günthert, Gernoldot és Giselbert.)

GÜNTHER

Az igazat megvallva, szívből örülök, hogy végre abbahagyta a sírást-rívást, és egy eleven férfin jár az esze. Áldásomat adom az új házasságra.

HAGEN

Hülye vagy, Günther? Elment az a kevés eszed is, ami eddig volt? Hát nem tudod, hogy Attila a földkerekség leghatalmasabb uralkodója? Hogy neki van a legnagyobb hadserege? Nem látod, milyen veszélyes ránk nézve, ha Kriemhild kikerül a felügyeletünk alól, és mérhetetlen hatalom birtokába jut?

GISELHER

Szívtelen ember vagy te, Hagen! Sajnálod a nővérkémtől azt a csekélyke boldogságot is, ami juthatna még neki? Én arra szavazok, hogy férjhez mehessen!

GERNOLD

Így igaz. Te, Hagen, meggyilkoltad a férjét, elszüllesztetted a kincsét, és most még a hitvesi nyoszolyától is meg akarod fosztani? Kőből volna a szívünk, ha ennyi veszteség után férjhez menni sem engednénk!

GÜNTHER

Megvallom őszintén, Hagen, elvégre nincs titkom előtted, hogy Siegfried halála óta a húgom az idegeimre megy. Megőrülök ettől a folytonos jajgatástól és kesergéstől. Amúgy is bűntudatom van. Semmi szükségem rá, hogy Kriemhild minden percben arra a szörnyű vadászatra emlékeztessen, ott, a Wasgeni-erdőben! Én még az ördögnek is odaadnám, csak vigye már el, nem hogy Attilának!

HAGEN

Hallgass rám, Günther király! Hidd el, megbánod, ha elengeded Wormsból a húgodat!

GÜNTHER

Már a múltkor sem kellett volna rád hallgatnom! Nem kellett volna megölni Siegfriedet, mert ha élne, akkor Kriemhildet nem vehetné feleségül Attila. A múltkor hallgattam rád, és megbántam. Ezúttal nem hallgatok rád.

GERNOLD

Nem értem, miért van benned ez a fene nagy aggodalom, Hagen. Akkor bezzeg nem aggódtál, amikor megöltétek Siegfriedet! Mitől tartasz? Attól, hogy a hunok bosszúból megtámadják Burgundiát? Magadból indulsz ki, ha ilyesmit feltételezel!

GISELHER

Az már igaz, hogy Attilának óriási hadserege van, de ő maga nagyon megszelídült. Az utóbbi húsz évben egyetlen támadó hadjáratot sem indított. Miért éppen a sógorait támadná meg? Hiszen soha semmit nem ártottunk neki. Sem neki, sem a népének. Igenis legyen Kriemhild Attila felesége!

HAGEN

Hát jó. Legyen úgy, ahogy a kedvetek tartja. Én figyelmeztettelek titeket.

GÜNTHER

Tisztelt uram, Ausztria tartománygrófja, Rüdiger! Tanácskozásunk során arra jutottunk, hogy nem állunk az én húgom és a te gazdád boldogságának az útjába. Máris vihetitek azt a fiatalasszonyt. Minél hamarabb, annál jobb. Szolgáim gondoskodnak abrakról és úti elemőzsiáról. Ami a hozományt illeti...

RÜDIGER

Az én királyomnak van éppen elég aranya. Nem a vagyonát akarja gyarapítani. Kriemhild mindössze annyi aranyat vigyen magával, amennyit útközben ajándékozni szeretne.

GÜNTHER

Akkor jó. Ég veled, hűgom.

GISELHER

Váltsunk búcsúcsókot, nővérkém!

KRIEMHILD

(megcsókolja Giselbert)

Téged szeretlek.

GERNOLD

Engem is csókolj meg!

KRIEMHILD

(megcsókolja Gernoldot)

A te kezedhez nem tapad vér.

GÜNTHER

Engem is csókolj meg!

KRIEMHILD

Téged nem. Te ott voltál a Wasgeni-erdőben. – Induljunk, Rüdiger!

(Kifelé indul, visszafordul.)

És te, Hagen, soha többé ne merészelj a szemem elé kerülni!

(El.)

RÜDIGER

Búcsúzom tőletek, burgund királyok. Bízom benne, hogy megmarad a barátság. Mi több, elmélyül és megerősödik.

(Werbel és Swemmel kíséretében el.)

GIESELHER

Én elkísérem a nővérkémet az országhatárig. Ahogy illik.

(El.)

GERNOLD

Én is. Nem egészen a határig, de legalább a gyeplévéig.

(El.)

HAGEN

Végre foglalkozhatunk az államügyekkel is. Gyertek, atyámfiai!

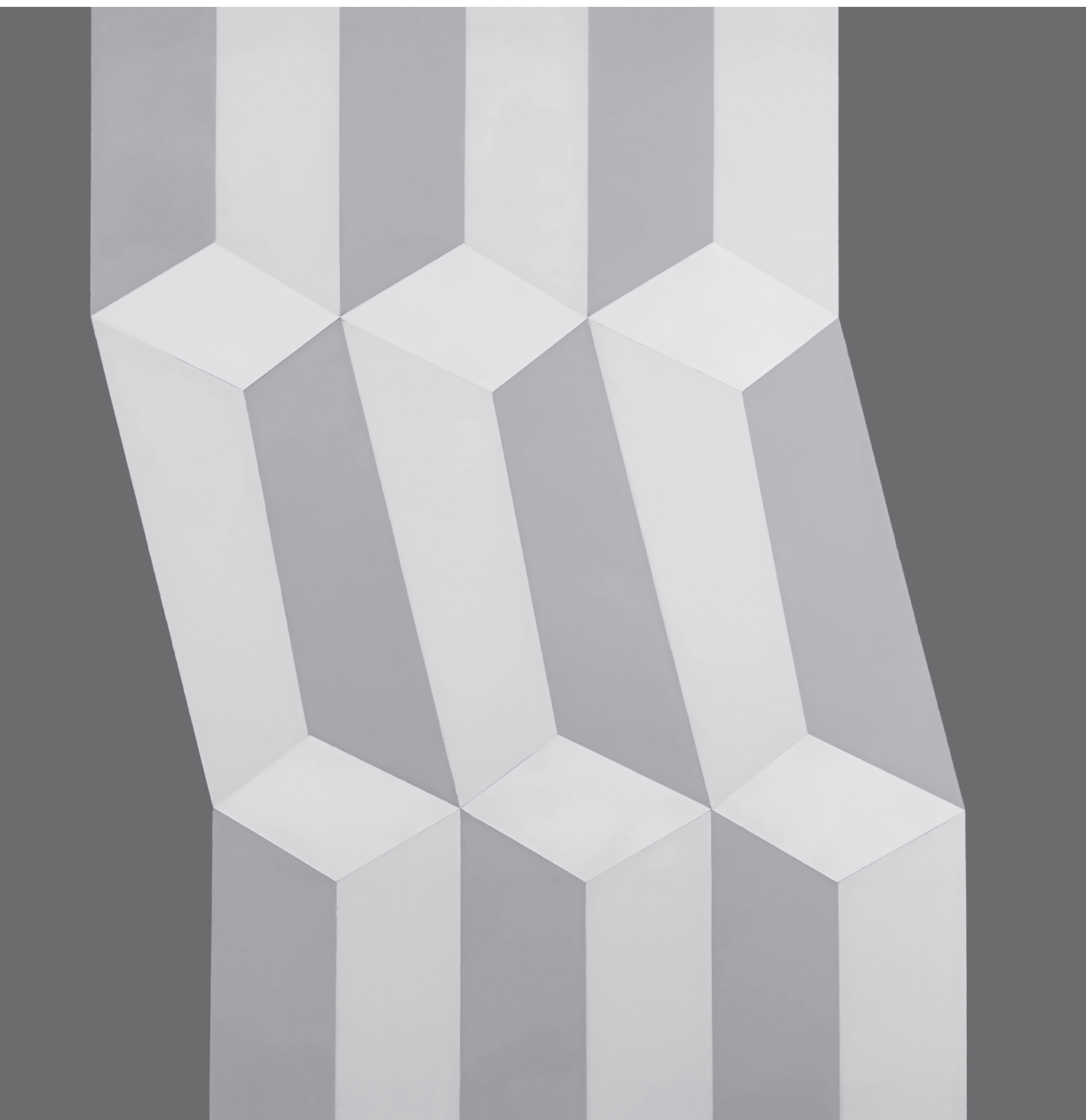
(Dankwarttal és Ortwinnal együtt el.)

GÜNTHER *(egyedül)*

Milyen üres lett a királyi udvar! Volt egy feleségem, de megharagudott rám, és elhagyott. Volt egy anyám, de megharagudott rám, és kolostorba vonult. Volt egy hűgom, de megharagudott rám, és külföldre ment férjhez. Volt egy hűségese, derék barátom, de őt is elvesztettem, tudjuk, hogyan és miért. És még sok minden mást is tudok. Csak azt az egyet nem tudom, hogy mi keresnivalóm van ezen a világon.

Gnanjt János: *Lépcsőzetes II.* (2020; akril, vászon; 90×90 cm)

Gnant János: Geometria (2020; akril, vászon; 90×90 cm)

Vagy a nihil, vagy a kritika

Tompa Gábor: Van még könyvtár Amerikában?

Tompa Gábort főleg színházi emberként tartja számon a recepció, annak ellenére, hogy költőként nemcsak jól felismerhető saját hanggal rendelkezik (tulajdonképpen az 1997-es *Aki nem éntől kezdve*), hanem több izgalmas lírai kooperációt is maga mögött tudhat:

a Visky Andrással jegyzett *Romániai magyar négykezeseknek* a versírói párbeszédben egymásba olvadó két hangjától a Kovács András Ferencsel közösen szerzett *Depressio Transsylvaniae* ironikus erdélyi mítoszrombolásán át az annak remixeként felfogható, ám jóval rezignáltabb *Transsylvania pótdepressziók* szonettjeiig. Az említett kötetekben szembetűnő ritmikai és a rímelési virtuóztatás, amely Tompát jellemzi, az új könyvben is megmarad, akárcsak az életmű jellemző versformája; a szonett uralja a *Van még könyvtár Amerikában?* szövegegyüttesét is, a maga „szabad kötöttségében” újfent lehetőséget biztosítva az intellektuális utalásrendszer mozaikos felmutatására és a költői játék által kommunikált (ön)ironia feszesítésével annak kiélezésére.

Tompa a *Van még könyvtár Amerikában?* versbeszédével nem egyszerű helyzetbe navigálja magát, ugyanis egyrészt a kötött forma

előnyben részesítésével kockáztatja, hogy a ritmikai és rímkényszerek miatt gageket halmoz egymásra, másrészt pedig a kötetben burjánzó kultúrkritikai szólások könnyen ahhoz is vezethetnének, hogy a szonettek politikai pamfletekbe billennek át. A szerző azonban jól navigál a formajáték (amely egyik klimaxát

az antik utalásokkal telített, bimetrikus verselésbe forduló *Fortuna desideraribus* éri el) Szküllája és a közéleti cinizmus Kharübdisza között leginkább annak köszönhetően, hogy a versek rögvest reflektálttá teszik, ha mégis elköteleződni látszanának valamelyik irányba, tehát a szövegirodalom vagy a politikai költészet felé.

Az első, *Bevándorlás* címet viselő ciklus darabjai közül több is deklarálja, hogy a kötet nem kíván úgynevezett nyelvhusos poézist művelni, pusztán a szöveg önmagába fordulását közvetítő darabokat alkotva. Ez már a nyitóversben, a *Pro-*

*vakáció a Múzsához*ban szembetűnő, azonban ott a kvartina és a tercina között egy érdekes ellentét is megfigyelhető. Míg a szonett első egységében a megszólaló el akar távolodni az esztétikumtól, az ékesszólástól és a nagy meta-

Kalligram Kiadó, Budapest, 2021

foráktól, és ehhez kéri a múzsa segítségét, addig a második egység markáns szervezőeleme mégiscsak az intenzív összehangzás és az azonos alakúság kiaknázása, ami egy Ionesco-venégszöveget tartalmazó, a „*Nátha ellen legjobb a bálna* – írja” sorban összpontosul. A szlogent nemcsak a belső rím szervezi, de a hozzá kapcsolódó „írja” kifejezés, mivel az azt megelőző két sorban gyógyszerekről van szó („Döglesz-e testünk modern medicina: / normix, viagra, szuper-aszpirin...”), az első tercínát záró főnévként is értelmezhető. Ez a kétértelműség pedig hatással van a retorika- és poézisellenes deklarációs részre is, ahol a „Bölcsész szemét az Isten rég lehunyta” sorban ezért a bölcsészlára kétszeresen is pejoratív felhangot kap a „szemét” szó miatt. Ez a fajta egymásra hatása jelentésnek és retorikai alakzatoknak aztán a – Ferenczes István azonos című Trianon-versére rájátszó – *Banyaországban* is megfigyelhető, amikor az elvételek és hozzátoldások alakítják ki a vers dinamikáját. Az anyaországból így lesz banyaország, a magyarból agyar, ezzel felvezetve a két még egyértelműbben Trianon-verset, a *Pillanatkép: 1920. VI. 4-et* és az *Utóirat egy pillanatképhez*, amelyek visszamenőlegesen hívják fel a figyelmet arra a traumára, amelyet a nyelv, ezáltal pedig a kultúra elszenvedett. Ez nem csak ott jelentkezik, hogy „[s]ebezhetők lettünk, mint az őz-test”, vagyis a (csoda)szarvas őzzé alakulásában, hanem hogy az *Utóirat...*-nak a *Pillanatkép...*-re vonatkozó első kvartínájában („*A győztest sosem érheti gyalázat* – / ez lett volna az előbbi szonett / végső sorának rendje, de mi lett / az irodalommal, mit megaláztak?”) az irodalom nem pusztán a konkrét versre utal, hanem az ország szétszakitottsága után bekövetkező állapotról is. Az erdélyi kultúrához való anyaországi hozzáállás két markáns módját állítják pellengérré a szövegek: egyfelől a kisajátítást, amikor a *Pillanatkép...* halottkémje magyar állampolgár javainak deklarálja a határon túli test megmaradt tartozékait, másfelől pedig az egyértelműen nyereségként elkönyvelt többkultúrájúság ünneplését, hiszen az effajta többlet gyakran torzulást okoz, mint láttuk ezt az anyaországhoz hozzáadott b betű esetében.

Jeleztem a rájátszást Ferenczesre, Tompa kötetében viszont ezenkívül is bőven találunk allúziókat, leginkább klasszikusokra; akárcsak az eddigi műveinél, itt is megidéződik József Attila (például a *Banyaország* „televény” szavával), Pilinszky (a *Nagyéjtel* vallásos beszédmódjában) és Szabó Lőrinc (a *Szépvízi szimfóniát* záró „tücsökreviem”-mel). Ezek mellett találunk két Ady-travesztiát is, *A száznegyvenkét éves Ady szonettjét* és az *Adyról Adyra* című darabot, amelyek jól jelzik azt, hogy Tompa mennyire másként gondolja folytathatónak az Ady-líra hagyományát, mint Térey a '90-es években. Ezek a szövegek egyszerre egy síron túlról jövő hang rögzítéseiként és a XX. századelő poetikai beszédmódjának helyreállításaként szólnak meg úgy, hogy a jelen viszonyaival nagyon is tisztában vannak. Ez utóbbi tényező miatt tud hatásos lenni az ostorozó hangvételük, és az Adys fogásokra (például a nagy kezdőbetűk), a sor- és szótagszámra koncentráló stílusimitáció ellenére sem hatnak olcsó mímelésnek a versek. A *Visszapillantó tükör az „Ady-versek”* pandant-jaként a változó líradivatokra szolgál reflexióval, méghozzá azt fejtegetve, hogy az új személyesség ma már mennyire más feltételek mellett valósul meg, gondolva itt akár az alkotás megváltozott materialitására és médiumaira is, vagyis a számítógép személytelenségére, ami visszatér a kötet címmé emelt kérdést tartalmazó *Polcleválásban*. Tompa ott annak kérdését járja körül, hogy nevezhető-e még könyvtárnak az olyan tér, amelyben polcok helyett szerverek vannak, miután már mindent digitalizáltunk – és ehhez kapcsolódva, megvan-e még annak a lírának a személyessége, amelyik kezdettől fogva sztenderdizált formában születik, ha kézírásunk helyett már mindannyian ugyanazon programokkal pötyögjük be a műveket. Sőt, nem lehet-e, hogy a modern költészet kimunkált személytelensége egyedibb volt, mint az ugyanúgy és ugyanazon divatok mentén született tárgyilagos versek ma?

Ez a kultúrkritikai szólam uralja a kötet egész második ciklusát, a *Bálványszótárt*, amelynek darabjai merészségükkel kiemelkednek a kortárs líra fősodrából: a #metoo-moz-

galom és a kritikai elméletek burjánzása közepette Tompa versei mindazonáltal képesek megmaradni a szépirodalom mezején úgy, hogy a túlkapások felé jogos kritikát fogalmaznak meg. Az olyan sorok, mint hogy „kuruzslásból doktorálni beneveznek” (*A bikali boszorkányok*) egyértelmű odaszúrások a tudományt aktivizmusra cserélő közösségeknek, a legkíméletlenebb ütést azonban mégiscsak azzal viszi be a kötet, hogy leleplezi: az ellenkultúra felszámolódását éppen a minden elleni háborgás, az állandó sértődgetés okozza (*Moderato cantabile, Jelenések – 2017/5*). A már hivatkozott *Polcleválásban* olvasható „szellemtelen öröklét” ennek fényében nem az a túlvilági lét, amelyről az *LX. félé* című Shakespeare-szonettátíratban olvashatunk, ahol az ép test majd megedzi a lelket, hanem kulturálatlanságba fulladás egy új kulturalitás nevében, amikor a sérelmi pozíció mindenhatóságából fakadó számonkérés vált korunk elsődleges kommunikációs formájává. Tompa jól azonosítja, hogy ez nem a nietzschei bálványok alkonya miatt van, hanem egy annál sokkal silányabb logikát követő és kevésbé művelt kvótamozgalom felelős érte; az, amelyik a nyelvet is logisztikai célokra használja fel: „Ha

már a nőnemért is összeszidnak, / bejegyzni magát ős-neutroidnak, / [...] Nem számít nála már se bőr-, se bélszín, / ha nem fehér, pályázhat rá a mainstream” (*Fuck the pronouns!*).

A *Van még könyvtár Amerikában?* egy kiegyensúlyozott kötet, amit nemcsak úgy lehet érteni, hogy mind poetikailag, mind politikailag távol tartja magát a szélsőségektől, hanem úgy is, hogy a szépirodalmi szövegek önreflexióját és a társadalmi jelenségekre vonatkozó reflexiókat képes harmóniába hozni. Nem bölcséleti, hanem gondolkodó líra Tompáé, amely felméri a körülötte zajló folyamatokat, és ezért bár ugyanazokról az eseményekről és trendekről beszél, mint mindenki más manapság, mégsem ugyanúgy teszi ezt. A vers nála nem akar több lenni irodalomnál, a benne megszólaló hangban pedig van annyi képesség a ráhagyásra – ennyiben ez a versbeszéd rokonítható Lövétei Lázár Lászlóéval –, hogy ne lépjen fel nézőpontját tekintve totalitásigénnyel. A versek megerősíthetnek minket egy régi szólás igazságában, igaz, némileg módosítva azt, hogy az értelmiség előtt két út áll: vagy a nihil, vagy a kritika – mely utóbbi ezúttal éppen a kritikai elméletek túlkapásaira irányul.

Traumákkal vadregényes táj

Szaniszló Judit: *Leli élete*

Egy fotó leírásának a leírása, egy fotóalbum leírása következik. (Vö. „Egy fotó leírása következik. Egy családrégény következik.”, *Leli élete*, 5. o.)

Szaniszló Judit blogírás során csiszolta nyelvi játékokban gazdag mondatait, (ön)ironikus látásmódját, ami végül nemcsak neves folyóiratok lapjairig és a *Beenged* című első kötetéig juttatta a szerzőt, de a Petri György- és a Békés Pál-díjat is megkapta. Második kötetének címszereplője a szerző korábbi szövegeiből ismert alteregója.

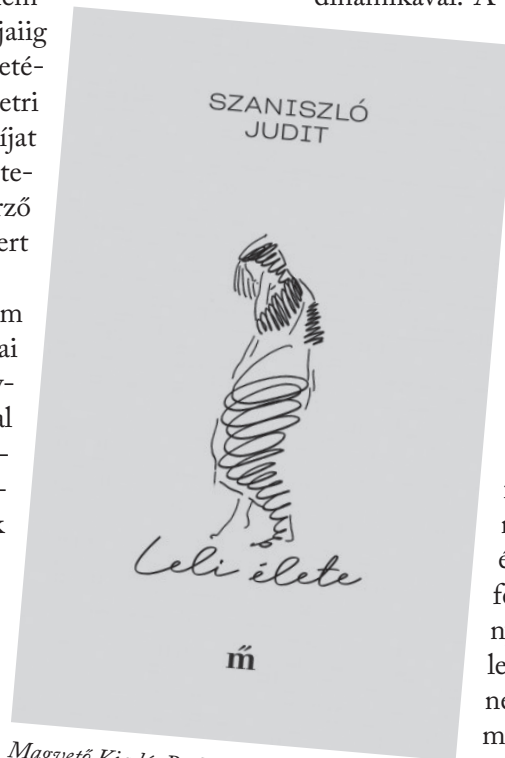
A *Leli életében* három generáció mindennapjai elevenednek meg. A nagyszülők élete traumákkal terhelt, a nélkülözés, a világháború, a kommunizmus évei nyomot hagytak a személyiségükön, esetenként szét is rombolták azt. A szülők próbálnak helytállni, működtetni a kapcsolatukat és a családjukat két beteg gyerekkel. Leli bátyja ugyanis mozgássérült, ő maga pedig súlyos cukorbeteg. A nagyszülők gyerek- és ifjúkorától egészen a felnőtt Leli hétköznapijait követhetjük nyomon az eseményeket.

A kötet működés módja számos eszközzel idézi az emlékezet működési mechanizmusát.

Nem szokványos családrégény ez. Rövid, főleg blogposztnyi terjedelmű szövegekből áll, de vannak köztük két-három oldalas mininovella hosszúságúak, és helyenként egy-egy különálló mondat is beékelődik közéjük. Közös bennük, hogy mindegyik egy önálló, lezárt egység, saját dinamikával. A *Beenged* a novelláskötethez

áll közel – bár abban is játszik a szerző formával, műfajjal. A *Leli élete* a regényforma határait feszegeti. A különálló szövegegységeket összekötik az azonos szereplők, épp csak sokkal lazábban, mint egy hagyományos regényben.

A kötet első jelene a múltban játszódik, és egy korábbi idősíkot idéz fel – Béres mamának, Leli nagyanyjának a nyolcvanas években egy újságcikkről felidéződik élete legszörnyűbb eseménye –, és Leli jelenével ér véget. „Kortársabb” nem is lehetne a mű, hiszen még a koronavírus is beleíródik. A nyitó és záró szöveg között azonban többnyire önkényes időrendiséggel következnek egymás után a többi. A könyv által felkínált sorrendben olvasva őket ugrálunk térben és időben. Helyenként összeköt két szöveget egy motívum (pl. szagok), egy ellentét (nevetéssel

Magvető Kiadó, Budapest, 2020

végződik az egyik, és sírással kezdődik a másik) vagy az azonos (fő)szereplő(k). Máskor pedig teljesen motiválatlanul kerülnek egymás mellé a szövegrészek, szabad teret adva az olvasónak, és elkerülve így az erőltettség csapdáját.

Első olvasásra nehéz működtetni a hagyományos regényolvasási módot. Természetesen nem a lineáris időrend hiányzik. A szövegek (előfordulási, olvasási) sorrendjének tényleg nincs jelentősége, szinte semmilyen szempontból nem épülnek egymásra. Nincs fokozatosan felépített karakter, nincsenek folyamatok vagy jellemfejlődés. Mindig csak egy szeletet látunk az adott szereplő életéből. Ez a szerkesztési mód az egyik eszköz, amellyel a regény leképezi az emlékezés mechanizmusát. Általában kontextus nélkül emlékezünk vissza életünk eseményeire, azért is nosztalgizálhatunk például egy pozitívan megmaradt esemény fölött akkor is, ha az valójában negatív következmények egész sorához vezetett.

A szövegek e rendkívül izgalmas elrendezésének a metaforája a regény első oldalán szereplő szekrény „(...) tele fotóval. Fekete-fehérekkel, színészekkel, és attól a pár filcborítású tematikus albumtól eltekintve, amelyekben zizegős, pókhálómintás selyempapír választotta el egymástól a kemény kartonlapokat, totális összevisszaság volt.” Pontos formai meghatározás ez a fotószekrény, hiszen a szövegrészek is pillanatfelvételek a család életéből, kimetszett zárványok, az előzmények és a következmények csak sejtethők, kikövetkeztethetők. „Mi volt a fotó készítése előtti és utáni mozdulat?” S ahogy egy fotóalbumban, úgy a regényben is az olvasónak kell kirakni a saját sorrendjét, a hiányzó helyeket pedig tetszés szerint kitölteni.

A szerző időnként rá is erősít erre a párhuzamra fotók és szövegek között: „Észak-magyarországi iparváros patológiája egy családi tablóképen, de micsoda tablóképen: huszonnolc keréken egy négytagú család, körülöttük működésképtelen múzeumi tankok.” Illetve konkrét fotóleírást is találhatunk a szövegek között, például Sükösdí papáról.

Ahogy a fotózás fejlődött az egyre rövidebb exponálási idő, a fekete-fehértől a színezett,

majd a színes képek felé, úgy kapunk a szereplőkről is egyre árnyaltabb képet Leli jelene felé haladva. A nagyszülők fiatalokká épp csak felvillan egy-egy szövegben, Gyurinak és Julinak viszont sokszor a fejébe látunk, Lelit pedig szinte mindenhová elkísérjük a diabetológustól a mosdóig.

Az autofikciós művek esetében a szerző általában a saját életének elemeit veszi alapul, a végeredmény viszont nem vonatkoztatható a szerzőre. A *Leli élete* is hangsúlyozottan fikciós mű. A regény több helyen ki is mondja ezt a szándékot: „Béres mama egy merő közhelygyűjtemény.” Leli családja jól sikerült átlaga a korszak családjainak. Olvasás közben felváltva lebeghet ki-ki szeme előtt Sükösdí papa és a saját nagyapja.

Az eltávolításon és „A boldog családok mind hasonlók egymáshoz” kliséjén túl más okból is találó ez a prototipikusság. A családregény legnagyobb részben ugyanis a szocializmusban játszódik, az egyensorsok, tömegcikk, egyforma tárgyi környezet idején, amikor mindenkit egyetlen közös alakzatba próbáltak belepasszírozni. Nem csoda, ha (Lelit) „[e]gészen kiskora óta megnyugtatja a tudat, hogy a világban végtelen számú lakás van kisebb-nagyobb különbségekkel és azonosságokkal, és bármilyen panelház akárhányadik emeletén otthon tudja érezni magát.” Találó kép, ahogy a közös családi összejövétel és evés-ivás után a Daciákban, Wartburgokban, Ladákban hánynak a rokongyerekek hazafelé tartva – különböző helyszíneken laknak ugyan, de mintha legfeljebb a variánsait élnék ugyanannak a sorsnak. S ha már autómárkák: érdekes megfigyelni, ahogy a tárgyak szintjén összekapcsolódik a kollektív és egyéni emlékezet, gondoljunk itt akár Túró Rudira, a Réka elemesbútor-családra, a korra jellemző süteményekre vagy a már említett autómárkákra.

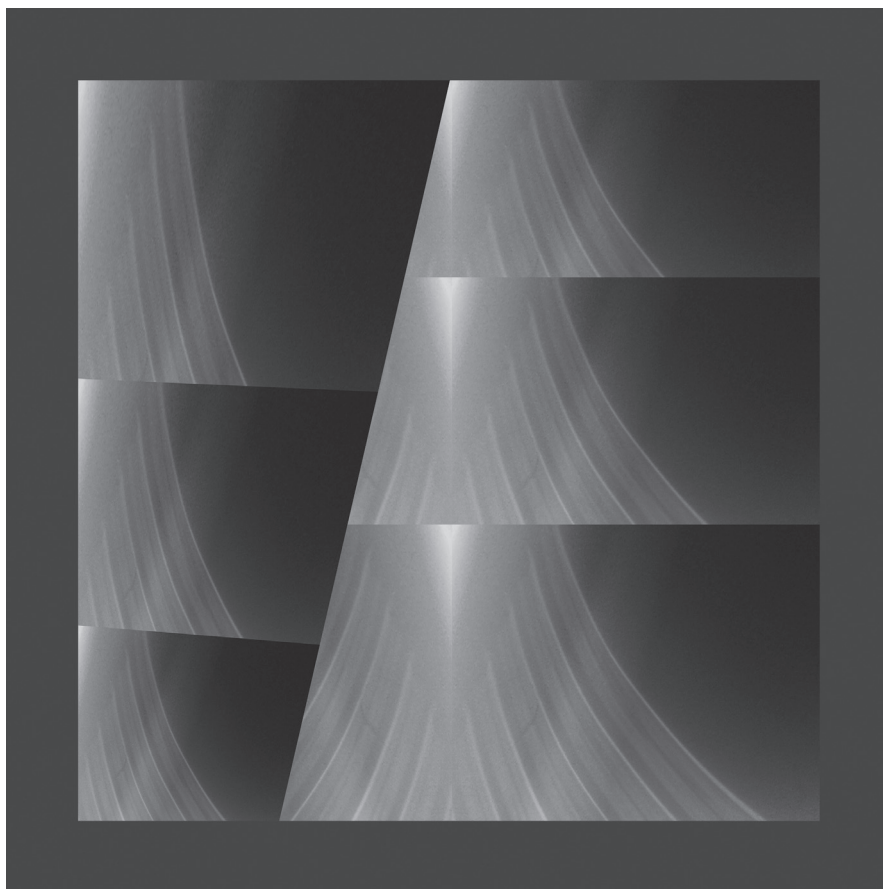
Egyes tárgyak pedig önmagukon túlmutató jelentést kapnak. Béres mama sorsa belesűrítendő egy elégetett damasztabroszba, Leli viszonyulása Kisgyuri helyzetéhez a családban egy összevázelt niveás törölközőbe, Sükösdí papa halálának napja egy rózsaszín hótaposóba.

A szöveg ebben a jellemzőjében is remekül leképezi az emlékezet működését, ami helyszínekhez, tárgyakhoz, szagokhoz stb. kötődik, ezek hívják elő az emlékezést. „Koponyacsontig, szívburokig is tud ütni viszont annak a kocás anyagnak a látványa, amiből Juli varrja Lelinak az első felnőtt karácsonyi ruháját. Az a ruha egyszerre tud lenni minden, ami a gyerekkorból jó és nyomasztó. Végül minden vagy több, vagy kevesebb lesz annál, mint aminek szánják.”

A test, a testben való létezés motivikus háló alkotnak a műben. A lehangsúlyosabb Kisgyuri nyitott gerince, ami meghatározza az egész család életét, illetve Leli súlyos cukorbetegsége. Ezeken kívül a fizikai szenvedés széles skálája jelenik meg Sükösdi mama és Leli hátfájásától kezdve Gyuri rákjáig és több családtag haldoklásáig. A testrészek közül különösen sokszor

fordul elő a kéz, láb és fenék, sokszor mint attribútum. Juli a kezeket figyeli, hogy megörökítse őket, Leli a fenékeket, mert bevésődött az emlékezetébe Kisgyuri tolokocsiban zötyögő, keskeny fenéke. A szöveg számos helyen remekül érezteti, hogy a fizikai létezés egyszerre abszurd, banális és tragikus. „Édesanyám haldoklik, gondolja Gyuri, ha ki nem is mondja. Nagyanyám haldoklik, gondolja Leli, ha ki nem is mondja. Juli eszik a tortából. Túl vajkrémes, gondolja, ha ki nem is mondja. Mindhárman szenvednek valamitől.”

„Mindannyiuk élete értelmezhető önmagában. Mit nekik anyáik, apáik, nagyanyáik, nagyapáik traumákkal vadregényes tája” – olvashatjuk a regényben Leli generációjáról. Lelivel mégis bebarangoljuk ezt a tájat egy működésben is emlékező szövegben.

Lonovics László: Aszimmetria (2015; számítógépes grafika)

Szóra méltó

Báthori Csaba: *Szó szerint minden I-II.*

„A világon a legtöbb dolognak az a sorsa,
hogy egy könyvben végződjék.”

(Mallarmé)

„Ahogyan élek, az a hazám.”

(Balla Zsófia)

Keressük a műfajt, amelybe e roppant mű otthonosan befészkelhető. Korrajz? Esszé-folyam? Napló? Életrajzi regény? Dialógus? Summázat? Életgyónás? Tanúságtétel? Ars poetica? Talán mind egyszerre. Egy kiteljesedőben lévő alkotói pálya szellem- és lélektörténeti hátterének mozgalmas, filozofikus mintázata. Lelkiismereti beszéd. Vagy inkább líra. Mert, ahogy a kötet elejére – nyilván nem véletlenül – választott Renan-idézet mondja: „Amit magunkról mondunk, az mindig költészet.” Márpedig Báthori Csaba *Szó szerint mindent* elmond magáról.

A több mint ezeroldalmi, enciklopédikus kitekintésű „iker-kötetekben” Füleki Gábor végzi a mélyfúrást. Kérdései, hosszabb eszmefuttatásai mint levegővételnyi szünetek tördelik és állítják irányba a hatalmasan hömpölygő szövegtörzset. S ha időnként ismétlődnek is a történetek – amelyek talán nem a véletlen, mint inkább az öntudatlan nyomatékosság kis bástyái –, nem gyengítik ezt a hatalmas és mélyeséges irodalmi-Atlantiszt, hanem a felismert alkotói igazságokra teszik a hangsúlyt.

Ahogy a szerző keze alatt csendes tempósággal építkeznek a válasz-szövegek, ahogy kis „regényekké” bomlanak ki a leghétköznapiabb témák is, az nemcsak e dialógus, de az egész

Báthori-féle alkotáslelektan műhelyébe is bepillantást enged: „...nálam a szöveg főleg szavakból kezd szerveződni, a szavak találják meg a témát, nem fordítva. Nem leíró a szövegem, hanem megidéző, nem homo fabulator volnék, hanem homo inventor, aki játék közben szédül rá a bujkáló tartalmakra.”

A pályáját műfordítóként kezdő Báthori – talán jogi végzettségéből fakadóan – a szempontok és nézőpontok változatosságának tiszteletben tartásával keresi az írásban a természetes ritmust, a középre húzó erőt, a mértéktartásban rejlő egyensúlyt. Talán ezzel a tudatosan választott „lassúsággal” is összefügg, hogy a szokványosnál később, majd negyvenéves korában jelenik meg az első, önálló kötete. „Ki kellett vetkőzni az életből, be egy időtlen buborékba, és ott tartózkodni, amíg el nem érem azt a pontot, ahol kimondhatom »figurám« kezdősorát.” Ez a buborék az ő esetében az irodalom, a „másodlagos élet”. Báthori mintha nem is a külvilágból, magából az életből táplálkozna, hanem a könyvekből, az írásokból s az ezekből levont következtetésekből.

Azt írja egyik kedvencéről, a magyar irodalmi köztudatba általa bevezetett Robert Walser svájci-német íróról, hogy „a legszebb tulajdonsága az, hogy írásra ösztönzi az em-

bert, fejleszti benned az író.” Talán nem tűnik előtérbe tolakodásnak e sorok írójától, ha megenged magának annyi személyeskedést, hogy a Báthori-univerzum olvasása közben pontosan ugyanezt az inspiráló szellemet érezte ki a nagy mű minden egyes lapjáról.

Báthori szempontjai, közelítési módjai szokatlanok. Valahogy az idegenbe szakadt ember másik oldalról történő közelítése és káprázatosan mély és sokrétű olvasottsága adja látásmódjának egyediségét: „...olvasni kell, mert másként üres maradsz.” A jellemére, karakterére jellemző filosz hajlam, hogy elbújjon egy-egy könyvben, életműben, vagy, ahogy ő mondja, „esztétikai csápot fejlesszen szomszédjai felé”, az olvasót is magával ragadja, s nem új horizontot, hanem ugyanannak a horizontnak másféle látásmódját mutatja fel.

A kötet rendkívüli aprólékossággal és megkapó őszinteséggel úgy veszi végig Báthori Csaba viszontagságos életútját, hogy közben a beszélgetés mindvégig életszerű marad: a statikus életút-bemutató helyett ezeknek a fent említett „érintéseknek” az állandóan alakuló, gondolkodásra ösztönző expedíciójaként is értelmezhető.

Egyfajta állandó-sult kíváncsiság, kereső életmód teszi a Báthori-féle életutat állandóan frissé, gazdaggá és elmélyültté. Ő a „részletek rajongója”. Mert miközben az anamnézis, a gyermekkora való visszaemlékezés legfőbb tartópilléreivel ismerkedünk, Báthori újabb és újabb kitekintéseket tesz a materiális értelemben vett élet mögötti szellemi, spirituális univerzumba is. Család, iskola, tanárok, papok, példaképek, útkeresés, hit, kételyek, csalódások, szerelmek, emigráció, hazaszeretet, irodalom csapásvonalain át vilá-

gítja meg váratlan fordulatokban megvalósuló életművének szellemi hátterét, szellemtörténeti távlatba emelt motívumvilágát.

Témaértelmezései, bármilyen irányból is közelítsünk, végül mindig az irodalomnál érnek révbe. Saját bevallása szerint is állandó lehetőségként lebeg felette az „elkönyvesedés” veszélye. „Az irodalom az élet felől érkezik, egy költészet bőrfelületén is át-átdereng néha a valóság tápláléka, és az ember végül magára marad ápolandó és kezelendő gyarlóságaival, s egész múltjából próbál kikecmeregni magasabbra, mint az valóban volt. Lehet, hogy

nekem is szükségem volt egy bizonyos elsőbbségi, uralkodó szenvedélyre [...] ez az olvasás, az írás – az írásba torkolló olvasás, az olvasásban nyugtatót kereső írás, tehát az irodalom csodája volt.”

A *Szó szerint minden* Báthori irodalom-felfogásának kalauza, a karakteréből fakadó introvertált alkotói lélektan pszichoanalízise. Lelkiismereti beszéd, amely szókimondásában, kritikai hangnemében őszinteségében szinte unikális mélységeket tár fel. Állást foglal, véleményt formál. Nem hallgat, nem hallgathat.

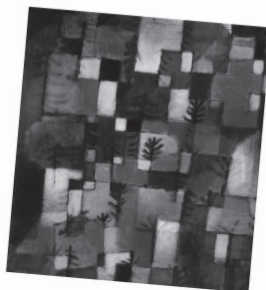
Magáról és a hazatelepülés-kor megtalált eszme- és lélektársáról, második feleségéről, Balla Zsófiáról írja: „Valahogy mindketten a szükséges régiebb

hagyomány utódai vagyunk, egy letaposott, lesajnált hagyományé, amelynek hiányát csak a posztmodern hosszú haldoklása után fedezheti fel az ember. Az irodalom megszakadó csúcspontok sora, és a szakadások közt viszontagságosan tárgyitalan a veszteglés.” Úgy érzi, hogy „[n]em mindenkinek jár a jelenkor”, soraiból azonban egyértelműen kiderül, hogy erre mindenáron nem is vágyik. Az irodalmi hagyománytiszt-

BÁTHORI CSABA
FÜLEKI GÁBOR

Szó szerint minden

I

Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2020

teletet szembeállítja a „posztmodernkedéssel” és az avval együtt járó „szerencsétlen ízlétségek sorá”-val, a „stiláris magánörömök ecsetelésé”-vel és a „kínosan közönséges modor orgiá”-ival. Keményen fogalmaz: „A félreértés abban áll, hogy a »faszpinabaszás« ironikus írha mögé rejtett ábrázolása döglődik a sematizmustól, és nem jobb, mint a szocreal regények favázás nyikorgása.”

Olyan érinthetetlennek kikiáltott irodalmi ikonokat is megkérdőjelez, mint a *Holmi* folyóirat és főszerkesztője, Réz Pál, vagy éppen a nemrégiben elhunyt Tandori Dezső. Szókimondó őszinteségében nem számol a kritikai hang esetleges következményeivel. Nem mérlegel, s erre a bát(h)or(i) ságra eddigi életműve s a művészet örök és mellőzhetetlen törvényei mellett való végérvényes elköteleződése is feljogosítja. Azt vallja, hogy ha az alkotó mindezeket félretolja, akkor „nem művészet jön létre, hanem valami más, serkentő szurrogátum, a fűrgé ésszel futtatott toll tojománya, maradványművészet, doku vagy tohu vagy bohu, de semmiképpen nem Kunstwerk...”

A szerző esetében azonban nemcsak a művészi megszólalásnak vannak szigorú szabályai, nemcsak az életműve, hanem életformája is mindvégig megmarad az igényesség talaján, valami végtelen tisztaság felé törekszik. Írásaiban és életvitelében is. „Ráébredtem, »rásejtettem«: a tartósság önmagában érték. Úgy kell élni és fogalmazni, hogy életed és mondásod túlterjedjen a süppedékeny kor horizontján.”

Az irodalmi hagyományok tisztelete neki alapvető tápláléka, forrása, tényleges életformája: „...az az irodalom, ezt tapasztalom, amely csak újdonságból áll, eleve felgyorsítja a meg-

semmisülést, elzárja az utat a hagyomány nagy műveitől, megöli hátrafordulási képességünket.” Márpedig Báthori többek között olyan elődökre, példaképekre tekint vissza, mint Rilke, Shakespeare, Goethe, Hölderlin és Walser. Azok az életművek érdeklik, amelyek a közbeszéd szakadécai és a korszellem trendi megszólalásai helyett szinte csak a belső, lélektani eseményekre összpontosítanak.

Feltehetőleg a személyes példaképekhez, íróelődökhöz való öntudatlan kapcsolódás is hasonló szempontok alapján történt: Jelenits István, Nemes Nagy Ágnes, Szabó Magda, Rajnai László voltak a helyét

kereső Báthori „rezervátumai”, akikhez rendre visszahúzódhatott, s akik egy-egy nehezebb életszakaszban, a maguk szándéktalan, osztatlan és főként önzetlen szerénységével segítették.

Hosszú éveken át különösen is erős szálak fűzték Rajnai Lászlóhoz, a pécsi „remetéhez”. Talán a mindkettejük karakterében rejlő visszavonultságra való hajlam is közel sodorta őket egymáshoz: „...továbbra is volt egy emberem, Pécssett az öreg Rajnai László, akiben megtaláltam ezret: mestert, barátot, mindent. Ő segített kidolgozni önmagam.” Rajnai írja róla egy 1980-as levelében: „Költői kozmoszod nem csupán

zárt és áttekinthető egész, hanem függetlensége és haladási iránya teljesen önálló és a szó legjobb és legmodernebb értelmében individuális.”

Ez a Rajnai által is felismert Báthori-féle önállóság, függetlenség lehet talán annak is az oka, hogy egész pályájának egyik konstitutív eleme az elutasítás, a tudomásul-nem-vétel, s az ebből fakadó csalódottság. Hosszú oldalakon át ívelő keserű sorokban vall életművének visszhangtalanságáról.

BÁTHORI CSABA
FÜLEKI GÁBOR
Szó szerint minden

II

Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2020

Báthori egyik alapélménye a be nem fogadottságban foglalható össze. A családjából hozott nehéz anyagi és lelki teher, az otthontalanságból fakadó kötődésre való képtelenség, az emigráció, majd a „visszidálás” megharcolt helykeresései, az irodalmi perifériára csúszás negatív élménye, a visszhangtalanságban és visszautasítottságban felnövekvő csalódottság és a számára is elfogadható „kánonpontra” vergődés sikertelenségei rányomják bélyegüket amúgy is melankóliára hajlamos karakterére. Mindezekből együttesen is fakadnak a panasz szólamai és a rejtőzködő életforma, amit maga így fogalmaz meg: „Megvonás, szabódás, kibújás, »eltűnési viszketegség«, semlegességi mánia, utópikus egyén élet kevesek között, valami olyan létforma megteremtése, amelynek nincsen sem ideje, sem tere.”

Munkásságának hívószavai között fontos szerep jut a „hit és kétely” fogalompárnak is, amelyek végigkísérik egész pályafutását: „...én eleve vonzódok a teologikus hangfekvéshez.” Tanulságos, amolyan grandiózus lelki tükörként is felfogható az a folyamat, ahogy a beszélgetésben végigvezeti a gyermekkori hittől, az elbizonytalanodáson, sőt elforduláson, a kritikai hangnem szabadon engedésén, a más válaszok felé való kitekintésen át egészen az egy szinttel feljebb való visszakanyarodásig vezető teljes kört.

Irodalom és teológia kapcsolatáról mondott sorai ennek az újonnan megtalált, másfajta válásosságnak a tanúságtévéseként is felfoghatóak: „...a nagy költészet mindig átítatódik a teológia ízeivel. [...] Az ember valahogy a költészetben a létet megalapozó titkot, alapot, bizonyosságot keresi, a teológiai mélységet. [...] ...a költészet az a gondolati közlekedődény, amely a világok

varázsos változatait képes magába szívni, szóvá tenni és felmutatni. [...] ...a költészet a teológia utolsó menedéke lehet, és az a lényeg, hogy minden írásos költészet közeledjen a teológiához.” Ez az ő esetében nemcsak elmélet, hanem valóságosan is felvállalt küldetés: „Keresem a sűrűbb materiát, a személyes sors-mozdulatok emlékeit, sőt igenis, a szenvedés-etika tanúságait.”

Kétely és bizonytalanság ellenére Báthorit irányításhoz figurának érezzük, aki életfogytiglani eltökéltséggel vallja, hogy „az esztétikai eredményeket megelőzi az erkölcsi higiénia ápolása.”

Talán erre utalhat az az életmű-összegző értékelésként is felfogható summázat, amelyet az első olvasatra keserűnek ható sorok ellenére is bizakodónak érzünk: „De mi lehettem volna más, mint írás által semmi? Mindenkinek ki van jelölve az útja, miben emelkedhet senkivé. Évtizedek kellettek ahhoz, hogy kilyukadjak az üres magaslatok síkjára... [...] túl sokat voltam egyedül, és nem bírtam írás nélkül magam lenni. Az írás kizökkent magamból, kiemel valami kitérített pontra, ahol nem ismerem fel többé önmagam. [...] értelmet akarok adni az utolsó időknek. Vagy, hogy azt higgyem, volt valami értelme az eredmény nélküli itt-tartózkodásnak.”

A rilkei tanítás ugyanis, miszerint egy mű „...érvényessége szükségszerűen a magányhoz kötődik, minden tülekedés a hamisság melegágya, a műalkotás nem viseli el az érintkezésnek bizonyos mértéket meghaladó mennyiségét”, nemcsak általánosságban állja meg a helyét, hanem a Báthori-életműre vonatkozóan is. Költői, prózaírói, műfordítói tevékenysége, negyedszáz saját és még egyszer ennyi fordított kötete értelmet adott/ad egy eredményes itt-tartózkodásnak, s teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy igenis szóra méltó!

„A szónak a könyv mint tárgy ad ruhát”

Révész Emese: *Mentés Másként. Könyvillusztráció tegnapról mára*

A kötet szerzőjének sorait idéző címadás utalás Révész Emese *Mentés Másként* című könyvének egyik meghatározó, a kötet egészén végigvonuló alaptézisére: hol, hova és miként pozicionálható a tartalmilag és küllemében is szépen kivitelezett, illusztrált könyv hazánk illusztrált könyveinek történetében, milyen szerepet tölt be az illusztrált kötet napjaink könyvkiadási gyakorlatában? Mind a hazai grafika, mind a művészi illusztráció kutatása kevésbé népszerű, sőt, napjainkban is perifériára szorult területe a művészettörténeti, esztétikai kutatásoknak, holott a könyv minden kor kultúrájának szerves része, az igényes illusztráció a művészet közvetítésének, popularizálásának és esszenciálisan az oktatásnak is az eszköze. Éppen ezért Révész Emese kötetének egyik célja művészettörténeti diskurzusba helyezni az illusztráció-történeti kutatást. A szerző illusztráció-történeti kutatásaival e diskurzust mintegy programadóként elindítva, esettanulmányi mélységben vizsgálja és helyezi el egy-egy korszak könyvillusztrációs törekvéseit a tág kontextusban vizsgált

periódus kulturális, irodalmi és képzőművészeti szcénájában. Filológiai alapossággal tárja fel a művek keletkezésének intézményes, kultúrpolitikai hátterét, és összekapcsolja az illusztrációs grafikákat az alkotók életművével és a kortárs művészeti tendenciákkal. Nem könnyű a kutató feladata, hiszen a hazai illusztráció-történeti kutatások sem irodalomtörténeti, sem művészettörténeti összefüggésben nem kerültek még szintetizáló feltárára, a nemzetközi szakirodalomban is csak John P. Hartman nyújtott mind- eddig összefoglaló áttekintést a műfaj történetéről a nyugati művészetben.¹ Ugyanakkor téves lenne kijelenteni, hogy a műfaj kutatása szűz terület a hazai művészet- és irodalomtörténeti kutatásokban, hiszen egy-egy alkotó vagy egy-egy mű, illusztrációsorozat feltáró elemzésére a szakma figyelme éppúgy kiterjed, mint a képszöveg viszonyok vizsgálatára irányuló teoretikus kutatások.²

A könyvillusztráció a művészettörténeti kutatás jellegzetesen összetett, interdiszciplináris területe. Az irodalmi könyvillusztráció önálló

1 Harthan, John, *The History of the Illustrated Book. The Western Tradition*, London, Thames & Hudson, 1981., de átfogó elemzéseket nyújtanak az alábbi kiadványok is a nemzetközi szcénából: Becker, Ingeborg, Popitz, Klaus (red.), *Von Odysseus bis Felix Krull. Gestalten der Weltliteratur in der Buchillustration des 19. und 20. Jahrhunderts*, Berlin, Dietrich Reimer, 1982 (Kunstabibliothek Berlin); John A. Bateman: *Text and image. A critical introduction to the visual/verbal divide*. Routledge, New York – London, 2014. *History of Illustration*. Ed.: Susan Doyle, Jaleen Grove, Whitney Sherman. Bloomsbury, New York – London, 2018.

2 A hazai illusztrációkutatás korábbi, szintetizáló és/vagy teoretikus megközelítésű kiadványai közül érdemes kiemelni az alábbi műveket: Gellér Katalin: *A szecessziós könyvillusztráció Magyarországon (1895–1925)*, Miskolc, Miskolci Galéria, 1997, 35–38.; Varga Emőke: *Kalitka és korona. Kass János illusztrációi*, Bp., L'Harmattan, 2008; *Ködlovagok. Irodalom és képzőművészet találkozása a századfordulón 1880–1914*, szerk. Palkó Gábor, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2012; Varga Emőke: *Az illusztráció a teóriában, a kritikában, az oktatásban*, Bp., L'Harmattan, 2012; Hessky Orsolya: *Irodalmi illusztráció a XIX. században. A Faust magyar illusztrátorai*. L'Harmattan, Budapest, 2020.

részterülete mellett összefügg a grafikatörténettel, könyvtörténettel és irodalomtörténettel is. Az irodalmi illusztráció interdiszciplináris jellegét hangsúlyozza a kötetben alkalmazott módszerek sokrétűsége: a szerző művészettörténeti szempontok alapján a vizsgált műveket és műsorokat egyaránt beilleszti az egyes korok grafikai törekvéseinek stiláris sokszínűségébe és az érintett alkotók életműveibe. Nagy hangsúlyt fektet az illusztrációtörténeti vizsgálatok kurrens metódusaira a kép–szöveg referencia vizsgálatok során, valamint párhuzamokat von az egyes illusztrált témák korábbi, akár előképként, képi referenciaként is használt alkotói törekvéseivel, de irodalomtörténeti szempontok alá vetve az irodalmi recepció és az irodalmi kultuszok összefüggéseiben is vizsgálja az illusztrációkat. Túl az illusztrációvizsgálatokban releváns tudományterületek módszereinek alkalmazásán, intézménytörténeti – és ezzel szoros összefüggésben –, kultúrtörténeti, kultúrpolitikai összefüggéseket is feltár. Rávilágít arra is, hogy egy történeti korszak miként interpretál klasszikus és kortárs irodalmi műveket, továbbá sikertörténeti csomópontok mentén korszakolja a magyar könyvillusztráció történetének jelentős stációit.

A hazai könyvillusztráció múltját és jelenét alaposan körüljáró, közel hatszáz oldalas kötet négy nagyobb fejezetre tagolódik: az első egység, a *Variációk klasszikusokra* hat nagyobb lélegzetű tanulmánya a megrendelő-alkotó, illetve a kultúrafogyasztó befogadó illusztrációtörténeti szempontból releváns aspektusaira kérdez rá, a jelenséget pedig igen tág időkeretben, a 18. század végétől a 20. század má-

sodik feléig vizsgálja. E széles időintervallum már elég nagy történelmi rálátást biztosít olyan tendenciák leírásához, melyek az egyes korok illusztrációs megrendeléseinek külső és belső mozgatórugóit és alakulásait egyaránt mutatják, legyen szó az arckép mint illusztráció

egy korszakokban betöltött szerepéről, vagy az illusztráció megjelenésének korszakonként preferált platformjairól (almanach, képes újság, képes folyóirat, könyv), illetve az egyes időszakok népszerű illusztrációs témáinak változásairól. A kötet további egységei a kortárs könyvillusztráció jelenségeire fókuszálnak. *A maszkos szerepjátékok: kortárs szépirodalmi könyvillusztráció* hét alfejezete napjaink felnőtteknek szóló illusztrált kötetéről értekezik, hangsúlyozva, hogy az illusztrált kötet bármely korosztály számára okozhat értéktöbblettel járó olvasmányélményt, s akadnak olyan illusztrált kiadványok is, melyeknek a felnőttek és a gyermekek

számára egyaránt vannak értelmezhető rétegei. A megrendelő-alkotó viszonya ebben az egységben is tetten érhető, több íráson keresztül kifejtve napjaink felnőttek számára illusztrált köteteknek kezdeményezőit, akik jellemzően írók, kiadók vagy szerkesztők, de akár maga az illusztrátor. Mind ez a fejezet, mind a további kettő hangsúlyt helyez a kortárs magyar illusztráció jelene mellett a potenciális jövőjére is, emellett a *Gyerek – könyv – történet* és a *Képvárázs – világ-kép: kortárs gyermekkönyv-illusztráció* fejezetek mintegy harminc írásában a szerző megkísérli a képes gyermekirodalom beillesztését a kortárs társadalomtudományi és kultúrakritikai elméletekbe. Az illusztráció vizuális nyelve nem másodlagos az írott nyelv-

Balatonfüred Városért Közalapítvány, Balatonfüred, Tempevölgy Könyvek 39., 2020

hez képest, hanem univerzalitásával áttöri a nyelvi határokat, sőt, szöveg nélkül is kiválóan kommunikál, aminek a legmarkánsabb példái a Révész Emese kutatásainak utóbbi időben fókuszába helyeződött design-könyvek, vagy a szerző által adott terminussal élve, képkönyvek. A képkönyvek ugyanis olyan kiadványok, melyekben a narráció kizárólagos eszköze a vizualitás, és amellett, hogy a kortárs könyvművészet grafikai tekintetben leginnovatívabban fejlődő ága, szemben a legkisebb korosztály körében népszerű lapozókkal, bármely korosztály számára élvezetes és értékes kiadványok.

Révész Emese kötetében az illusztráció társadalomtörténeti hasznosságára és az illusztrációra mint a művészeti nyilvánosság egyik eszközére vonatkozóan is vizsgálódik, és értékes megállapításokat tesz, kitérve a számítógépes grafika szerepére és az ezredforduló dominánsan vizuális kultúrájában szocializálódott Z-generáció vizuális anyanyelvéhez való

adaptálhatóság lehetőségeire és eszköztárára. Nemzetközi kitekintést is ad, illetve a hazai illusztráció múltját és jelenét internacionális kontextusba helyezi, hangsúlyozva a külföldi gyakorlatok hazai beágyazódását, illetve azok recepcionális aspektusait. Nemes vállalkozás az illusztrációtörténet hazai vezető kutatójának egy kiadványba fűzni az utóbbi két évtizedben, de zömmel 2015–2020 között megjelent publikációit, melyek bár önmagukban is remek és teljes értékű írások, a kronologikus és tematikus csoportosításnak köszönhetően megadják az illusztrált könyvek történetének azt a történeti ívét, amely egy korpuszon belül segít eljutni az századokkal ezelőtti művészi igényű illusztrált kötetektől napjaink jó gyakorlatáig. A kiadvány értékét erősíti, hogy a rendkívül széles műveltségű és élvezetes stílusban író Révész Emese a kötet fő témáját tág kontextusban, kultúrtörténeti aspektusban tárja olvasói elé.

Szeri-Varga Géza: Széll Kálmán szoborterv (2019; bronz, acél, mészke; 45×100×55 cm)

Az előző számunk tartalmából

Bánki Éva, Poós Zoltán, Acsai Roland, Birtalan Andrea, Nyilas Atilla, Kopriva Nikolett, Simon Márton, Oláh András, Hartay Csaba versei

Oravecz Imre, Lantos László Triceps, Megyeri Edit prózái

Berényi Klára limerickjei a *Papírhajó* rovatban

Beszélgetés Márton Lászlóval

Tőzsér Árpád és Gömöri György naplójegyzetei

Tanulmányok 20. századi művekről

Új állandó kiállítás a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban – megnyitóbeszéd és interjú Ando György igazgatóval

Bárka a múzeumban – szerkesztőink reflexiói a tárlat bejárása után

Márton László drámája, a Nibelungok (4. felvonás)

Kritikák Schein Gábor, Grecsó Krisztián, Oláh András, Hartay Csaba, Hernyák Zsóka könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.